

СТНИ

ЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, М
ЦТВА, НАУКИ І ГРОМАД
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Маланюк: Символ	1	І. Коровицький: Сокальський кор-	
Теліга: Напередодні	2	дон	46
Клен: Січневий Діоніс	3	О. В.: „Любимий“ Сталін	49
Енгармонійність	3	Дм. Донцов: Наше море	53
Стефанович: До книги „Кінець-		* *: Льотей африканський	59
світне“	4	П. Чорноморець: Кузьма Безкров-	
Сендик: Шибеничний жарт	9	ний	61
Стефанік: З листів до Ольги		Р. О.: З квіток рідної полеміки	63
Гаморак	26	Е. Рейс: Радощі песімізму	65
Реш-Лозовський: Poetae pas-		М. Л.: З пресового фільму	68
suntur	32	Бібліографія	72
Б.: Червоні сторінки	40	Від Адміністрації	76

ТОМ I
СІЧЕНЬ

1938

еса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове ково П. К. О. 500'371.

П. Т.

Чи відомо Вам, що вже шостий рік виходить у Львові одинокий місячник літератури, мистецтва науки і громадського життя

ВІСТНИК

що не залежить від жадної партії, що не служить жадним партійним цілям?

Його єдина мета — переродити духовість нашої суспільности, відчинити настіж двері до того Окциденту, де плекають культ сильної і характерної людини, — яка є одинокою відпорною силою тих народів, що не хочуть гнити, лиш — жити повним життям.

В тій цілі: — ВІСТНИК спалює в огні критики — доктрини вчорашнього дня.

ВІСТНИК стягає з постументу чужих ідолів, що засмічують наше громадське життя, публіцистику й літературу.

ВІСТНИК нищить головних ворогів українства — три М — Марксизм, Масонерію і Москвофільство усіх форм.

ВІСТНИК навчає, що життя, не іділія, не вигода, не спокій — лише безнастанне стремління.

ВІСТНИКА головним завданням є: перетопити в огні нових ідей душу народу.

Коли-ж Вам ВІСТНИК і його стремління знані, — заперенумеруйте його: передплата на 1938 рік вносить: в краю і Чехословаччині квартално — зл. 6.60, піврічно — зл. 12, річно — зл. 23, платних згорі, інакше належитість числиться відповідно до ціни окремої книжки, яка вносить зл. 2.20. Для заграниці: річно — зл. 30, або рівновартість в чужій валюті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50. Хто з краю або з Чехії й Австрії пришле річну передплату на 1938. рік до кінця січня 1938 р. платить за ВІСТНИК тільки 20 зл., а з закордону — 25 зл.

Від п'ятих років видаємо КВАРТАЛЬНИК ВІСТНИКА, якого передплата вносить: річно — зл. 4 (для передплатників ВІСТНИКА половина — зл. 2.00 платних згорі). Для заграниці — зл. 5 (для передплатників ВІСТНИКА — зл. 3.00 платних згорі).

Передплату в краю висилати чеком № 500.371, (помаранчевий колір), і коштує, або чеком розрахунковим При вис. ці зазначити, на яку ціль.

В Адміністрації можна дістати такі книжки:

Мих. Островерха: МУСОЛІНІ, ЛЮДИНА Й ЧИН, 1 зл.

Микола Макіявель: ВОЛОДАР, 2 зл.

Д-р Р. Ендик: ГІТЛЕР, 1 зл.

Л. Мосендз: ШТАЙН, ІДЕЯ І ХАРАКТЕР, 1.50

Д. Варнак: ДАНИЛО ОКОНЕЛЬ, 1 зл.

В. Темляк: ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ, ПОЛКОВНИК ЛЯ РОК, 1.50 зл.

Д-р Дм. Донцов: ПАТРІОТИЗМ, 1 зл.

Д. Варнак: ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ, 1.50 зл.

Д. Донцов: ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ, 1.50 зл.

Д-р М. Антонович: МАРШАЛ ВПЕРЕД (БЛІХЕР), 1.50.

В. Темляк: ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ, 1 зл.

Р. Керч: ФРАНКО, ВОЖД ЕСПАНЦІВ, 1.50 зл.

Богдан Горович: НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ, 1.50 зл.

Ю. Тютюник: РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ, 1.50 зл.

Д-р Дм. Донцов: НАША ДОБА І ЛІТЕРАТУРА, 4 зл.

„ „ „ ЛЕСЯ УКРАЇНКА, 1 зл.

„ „ „ ПІДСТАВИ НАШОЇ ПОЛІТИКИ, 2 зл.

„ „ „ МАСА І ПРОВІД, 1 зл.

Евген Малайюк: ЗЕМНА МАДОННА, 2 зл.

Бернард Шоу: ВЕЛИКА КАТЕРИНА (драма), 1 зл.

Г. Зудерман: ЛИТОВСЬКІ ОПОВІДАННЯ, 1.50 зл.

Юрій Клен: ПРОКЛЯТІ РОКИ, 1.20 зл.

Книжки Др. Донцова «Націоналізм», Д. Варнака Мерсіє і Др. Антоновича Геррес ви-черпані.

Кольпортерам крайовим опуст комісовий 20%, при посиці пачками лякованими 25%. При за-платі згорі 30%. Закордон опріч Чехії і Австрії дочислюється порто.

Хто приєднає п'ять сталих передплатників «Вістника» і «Квартальника», буде діставати «Вістник» і «Квартальник» даром. Просимо запрошення передати своїм знайомим, або вивісити на виднім місці.

Чекаємо Вашого замовлення і остаємо

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ
Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

РІЧНИК VI-ий

1938

У ЛЬВОВІ

Друк. Івана Тиктора — Львів, Бляхарська 9.

Львівська державна
наукова бібліотека

4281

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Зміст річника

(Числа вказують сторінки)

I ПОЕЗІЯ

М. Грива: *** 244.

Ю. Клен: Січневий Діоніс 3, Енгармонійність 3, Київ 241, Осінь 770, Акварель 770, Україна 849.

С. Кушніренко: З кожним днем 81, Горизонти 244.

Е. Маланюк: Символ 1, Свічадо моря 161, Моравські Елегії 609, Сонет 685, Володимирія 769, Пожнивня 849.

М. Підлужний: Гомін Тавриди 689.

О. Стефанович: До книги „Кінецьсвітне” 4, До книги „Кінецьсвітне” 481.

О. Теліга: Напередодні 2.

В. Я.: Уривок 242, Уривок 321.

Е. Вергарн (перекл. **Ю. Клен**): Вітер 771.

Ст. Георге (перекл. **Ю. Клен**): Присяга (Der Eid) 690.

Ст. Мальярме (перекл. **Ю. Клен**): Привид 81.

П. Б. Шеллі (перекл. **Ю. Клен**): Ода до західнього вітру 401.

II БЕЛЕТРИСТИКА, СПОМИНИ Й РЕПОРТАЖИ

Йозефіна Бургардт: В совітській в'язниці 340.

Освальд Бургардт: Царство Сатани 301.

І. Керницький: Випадок 164.

Л. Мосендз: Останній пророк 82, 245.

В. Стефаник: З листів до Ольги Гаморак 26.

В. Ткачук: Діточе віно 483, Аби не дати... 484, Юркова весна 611.

З листів Марка Черемшини до Дм. Донцова 810.

Іван Шпилька: Полеміка 359.

Р. Єндик: Шибеничний жарт 8, Отсе жінка 322.

Р. Юнак: На грані Полісся і Волині 835.

Гордій Явір: 12 березня 287.

*** *:** Сім куль 773.

А. Бордо: Можливо, що се тільки те... 403.

О. М.: Часопис примара 675.

П. Одемар: Відплата 691.

К. Ріс: Пан Голівуду 137, В голівудській кузні 276.

Сем: Le chemin des dames 856.

А. Сердак: Полікрат 170.

Ю. Соболєв: Липень 1914 р. у Петербурзі 487.

*** * *:** Остання приязнь Наполеона 497, 613.

III ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА, ПУБЛІЦИСТИКА, МИСТЕЦТВО

- М. А.:** Шевченків Семен Палій 387.
- М. Андрусак:** Як зловлено Юрка Тютюнника 228, На галицькому загумінку 369, Хто деправує молодь? 447.
- Йозефіна Бургардт:** Трагедія українського студентства в СССР 425.
- Ілько Бут:** Просто з мосту 140, Геніяльний підбрехач 218, Грицько філософ і його пан 305, Осип Фаддєвич миротворець галицької Руси 468, Україна чи Палестина? 731.
- О. В.:** „Любимий” Сталін 49, Терміти при роботі 125, Два антиподи 653, Перед розвалом імперії 829, Віденський арбітраж 894.
- М. Гоца:** За ясність і означеність думки 451.
- А. Граничка:** Степан Смаль-Стоцький 714.
- Д. Д.:** Безпері каліки 459, Зрада амфіктіонів 591, Шляхом велетнів 734.
- Є. Л. Д.:** Ненько-шароварницька „геополітика” 902.
- Devius:** „Аншлюс” і мафія 222.
- Д. Донцов:** Наше море 53, Памяти великої бунтарки 92, Відень і Київ 281, Між молотом а ковалом 371, Конфлікт на Далекому Сході і український Кобленц 667.
- О. Думін:** До початків організації Наддніпрянських Січових Стрільців 557.
- З.:** Вплив московської літератури на занепад Іспанії 348.
- Н. З.:** Родзевічівна і Полісся 432.
- С. З.:** Японія між Росією й Америкою 814.
- В. Заморський:** Акція Скоропадщини в Америці 355, Відгук еспанської війни на американському континенті 502.
- С. Змунчилло:** Роковані години 416, Про малоросіянство 802.
- М. К.:** Смерть Мустафи-Кемалю 898.
- О. Токаржевська-Карашевич:** Великих слів велика сила 439.
- І. Коровицький:** Сокальський кордон 46.
- С. Кушніренко:** Шевченко й ми 350.
- М. Л.:** З пресового фільму 68, 153, 230, 310, 391, 471, 599, 679, 758, 842, 923, Червоні держиморди і їх учений оборонець 719.
- В. Реш-Лозовський:** Poetae nascuntur 32, Johannes Volkelt про естетику трагедії 520.
- С. Луцик:** Вистава Олексі Гриценка 143, Вистава Василя Перебийноса 457.
- М.:** М. П. Драгоманов в оцінці москвофілів та москалів 547.
- Е. М.:** Театр упадку 706.
- Евг. М.:** Молоді українські поети Закарпаття 827.
- Е. Маланюк:** Пізній лавр 868.

— Н.: Досвід еспанських подій в оцінці французьких факхівців 361.

Никон Немирон: Генерал Мирон Тарнавський 673.

М. О.: Антисемітизм в Італії 712.

Р. О.: З квіток рідної полеміки 63, Шарль Моррас і французький націоналізм 259.

ОЛЕ: Червоні сторінки 40.

Д. Оляничин: Домагання Москви про видачу Пилипа Орлика 822.

М. Островерха: Перша вистава української графіки в Римі 705.

В. Пилипчук: З тисячі і одної болячки 186, Ідеолог нової Білоруси? 251.

В. Решетука: Ідея і форма мистецького твору 885.

Н. Геркен-Русова: Завдання і організація героїчного театру 567, Акція героїчного театру 739.

О. Теліга: Сліпа вулиця 290.

П. Чорноморець: Кузьма Безкровний 61.

О. Штуль: Старий крам 148.

Р. Юнак: Культиватори графоманів 207.

* * *: Лютей Африканський 59, Московський процес 298, Золоті думки 363, Як ген. Кейпо де Ляно взяв Севілію 645, На маргінезі 756.

А. Б. Бекстер: Аристократія і пановання юрби 202.

Ж. Бенда: Колотнеча поколінь 99.

Поль Валері: Наука читання 638, Що таке Європа? 860.

Р. Вуд: Навчання штуки крамарювання 436.

В. Д. Гобард: Чи буде Африка причиною нової війни? 268.

Ген. Д.: Матерія чи людина? 874.

Г. Н. Касон: Про успішність у бізнесі 528, Британія буде 639.

С. Льозан: Диктатор-фіялка 147, Як повстав суд Лінча? 555.

Ж. Месмен: Чи так зване „таємне знання” (магічні науки) пережиток старих пересудків, чи забута спадщина колишньої високої культури? 190.

А. Моруа: Поради для тих, що їдуть в Англію 696.

А. Мосуль: Папство і фашизм 109.

Д. О.: Національна боротьба канадійських французів 839.

Дж. Е. Патон: Психотехнічний іспит в інтересі 181.

Д. Р.: Александер Федорович Керенський 880.

Ж. Р.: Чи Англія зірве з жидами? 864.

Г. Ратміх: Таємниця часу 134.

Е. Рейс: Радощі песимізму 65.

Т. С.: В гостині у масонів 265.

А. Сюарес: Прокляття нікчемности 345.

Г. де ля Фушардієр: Про кури, що ніколи не бачили лиса 430.

Бібліографія: 72, 155, 235, 314, 393, 475, 602, 682, 761, 844, 924.

III
П-12531
1938
Р.Б. кн. 1

~~39437~~

Евген Маланюк

Символ

Самофракійская Победа
С простёртими вперёд руками.
М. Гумільов

Чим далі, тим похмуріш мряки,
Тим несподіваніш дорога...
О, ніби Ніке з Самотраки
Твоя смертельна перемога —

З одірваною головою,
Безумна і посмертно-біла,
Вона несе над полем бою
Своє сліпе й крилате тіло.

Але в руках, у тьму простёртих,
В несамовитій силі руху
Така страшна погорда смерти,
Таке сліпуче сяйво духа,

Що камяніє скудний розум,
Заблуканий в словесних пущах,
І шкіра терпне, і морозом
Проймає теплі жили сущих.

Олена Теліга

Напередодні

(Два сонети)

О. III.

1

Коли приходиш ніжний і шумкий,
І дзвоном слів перетинаєш спокій,
Мені здається: з весняних потоків
Пливуть бурхливі і ясні струмки.

Тоді вдаряють спінені думки
У таємничість непочатих років,
Куди пірве твої юнацькі кроки
Далекий шлях — тривожний і стрімкий.

Так радісно тримать мої долоні
У цій кімнаті, де в низькім поклоні
Схилились айстри на овальний стіл;

Та всеж життя — це обрії далекі,
Це літаків непогамовний клекіт,
І у руках — скажений скоростріл.

2

Не раз кажу: змагайся і шукай!
Вдивляйся в очі пристрастей і зречень!
І знаю я — в один затихлий вечір,
До інших брам сягне твоя рука.

Щось захлисне, мов повинна ріка,
Моє лице і всі знайомі речі,
Бо щастя вихром упаде на плечі
Й закрутить дні, мов крила вітряка.

Та ледви прийде кликане і ждане,
Ти кинеш все, щоб на гучні майдани
Піти услід за тисячами ніг...

І раптом пам'ять, мов натхнений майстер,
Вогнем змалює золотавість айстер,
Овальний стіл — і мій веселий сміх.

Ю. Клен

Січневий Діоніс

По сніжних кручах і заметах,
 Де вітер гір берез силвети
 Сріблястим порохом заніс,
 Іде наш рідний Діоніс.
 За ним веселий натовп лине,
 І креслить тирс його ялинний
 Зигзаги в білому вогні,
 В морозно-синій далині.
 Метелиці, його менади,
 Що в голе поле співом надяють,
 У борозни, де спить зерно,
 Із чаш прозоре ллють вино.
 О, Діонісе яснозорий!
 Над нами зносиш ти угору
 Свій білочадий смолоскип,
 Зірчастий рониш дощ у глиб
 Лісів, де звір дрімає в нетрах.
 Твоїх дарів нещадно-щедрих
 Шумує повінь у степах.
 Процвів ясмінами твій шлях.
 Повиті вітками омели,
 Свій гімн рокочуть заметелі,
 І рве менад буремний спів
 Плескуче полум'я плащів.

Ю. Клен

Енгармонійність

Стоять ліси в смарагдовій задумі.
 Гудуть вітри на висі гір.
 Співає море в білім шумі,
 І світять бризки синіх зір,

І молоком пливуть у вирій хмари.
 Сміються ранки голубі,
 В поля пастух жене отари,
 І сонце грає на трубі.

Всі голоси, і бурні, і спокійні
 Глибоких надр і височин
 Віллються в душу гармонійно
 Потокотворіння і хвилин.

А ти, поете, всю красу зєднавши,
Різьби карбовані рядки,
Рокам і пристрастям віддавши
Словами списані листки.

Олекса Стефанович

До книги „Кінецьсвітнє“

I НЕДОБРЕ

Тяжким, недобрим колом,
Так, мов його не треба,
Так, як іще ніколи,
Сонце упало з неба.

Дням голова відтята, —
Захід — кривава повідь —
Щоб море вогню залляти,
Вилили море крови.

Богато крови, багато,
Та ради не дасть огневі —
От-от він прорве загати
І піде по всьому небі.

Пожар півнеба кривавить.
Мовчать на дзвіницях дзвони.
Ніхто не питає навіть:
„Чому захід такий червоний?“

Тяжким, недобрим колом,
Так, мов його не треба,
Так, як іще ніколи,
Сонце упало з неба.

II ДО „TERROR ANTIQUUS“

Чорні, чорні пащеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос, крилами — вдовж і вшир,
Хаос, хаос шугає...

Де це раптом урвався крик?
Що там гупнуло в бурі? —
Груди в груди — гора горі?
Міста grimнули мури?

Гей, як ходить, движить земля!... —
 Гей, як т́арас, як т́арас!...
 Зараз всю її — водна мла!
 Всю залле її зараз!

Чорні, чорні пащеки прірв...
 Чорні, чорні безкраї...
 Ха́ос крилами — вдовж і вшир,
 Ха́ос, ха́ос шугає...

III ДИВ

Десь „вверху древа” в нетрях-пущах,
 Десь у глухих лісах
 Осів цей віщий, невсипущий
 Людиноликий птах.

Він завжди вибухне риданням,
 Він завжди закричить,
 Коли степам од злоступання
 Стогнати й стугоніть.

Чи половчане, чи хозари,
 Москва, чи татарва,
 Чи інша сунутиме сарань, —
 Він завжди знать дава.

Чи у хоробах бути Русі,
 Чи в голоду літах,
 Чи в водах, в полумі, у трусі, —
 Гука цей чорний птах.

На братню брань, на хатній нелад,
 На всякую біду
 Гука цей чорний пташий велет
 У чорному саду.

Не раз на степ і на діброви,
 На гори і Дніпро,
 В циновий обрій, в цинобровий,
 Гукав на недобро.

Не раз ті крики у безкрає
 Такий котили жах,
 Що навіть баба кам'яная
 Здрігалась у степах.

І зараз „кличеть вверху древа”
 І клетками сплива
 Туди у кров, де впала днева
 Відтята голова.

IV

Подивися туди, подивись, —
 Там пророцтва про кари і згуби...
 В таку жовту, задимлену вись
 Скоро крикнуть архангельські труби.

Як гудітиме мідна гроза,
 Як ридатимуть отвори чорні
 У пожовклі такі небеса,
 У простіри такі неповторні!

О, цей захід!... Ця мла сторожка...
 Це подіблане світло зза лісу...
 На півнеба незрима рука
 Розпростерла зловісну завісу.

V

Як і учора — „хмари скрізь”
 В твойому, земле, надголовю,
 „А захід — в крові, ввесь, наскрізь”,
 В огні, повинчаному з кровю.

Важкого мовчання — ущерть,
 Вогню і крові — надущертно —
 І зацинована твердь,
 Затвердлая немилосердно.

VI ДО „DIES IRAE“

Обрій не витрима, — стогне під бережам обрій,
 Хряскотно гнеться щодня під набряклістю хмар.
 О, недаремне топилося сонце в цинобрі,
 Місяць недобрий багрово вставав, як пожар!

Громом і мовчанням — „роде, не жди оборони!”
 Зливи і град і вогонь, а не тиха роса —
 З тверді цієї, що в Гніві горить і холоне.
 Буде — Гроза.

VII РІЗДВЯНЕ

Ангели, Божії діти,
 Чом ваші крила не чорні?
 Як ваші селища горні
 Можуть радіти?

Лишіте. Не час
 На „Славу у вишніх”, —
 Вона — для колишніх,
 А не для вас.

Хай твердь розітне —
 Буремная, хижка!
 Архистратижа
 Хай землю рубне!

Хай як меч упаде
 Остання година!
 Хай в загині людей
 Встане Людина!

VIII

Завіса тайну віддала,
 Упали завої й личини,
 Змаліли віри і діла,
 Згоріле, витліло дотла —
 І ждуть за обріями Чини.

Збілій, життя, запроміній, —
 Не будь, як безнадія, сіре,
 Бо загуде у морок твій,
 Як хмаролім, як буревій, —
 Мідянотрубний Dies Irae!

Ростислав Єндик

Шибеничний жарт

Налиті соняшним соком золотисті шульки ананасів прощалися з бронзовим кружком. Він знемігся в надвечірній задусі і пропадав десь за дурманними випарами багон. Починав будитися тропічний праліс з непроходимими хащами, на верхівях дерев гарцювали розбавлені малпи, по вивертах скакали пуми, корчі двигтіли під звоями вужів. Від водопою проносився перший рик роздираної лані і рев заюшеного кровю леопарда...

Біля праліса пампаси, ген, куди не глянь, пампаси, аж поза обрій. Але до чорта з пампасами й ананасами! Не вони важні, тільки раса людей, сміливих і дужих людей з лютими пристрастями в розпалених душах. З двох рас, що моглиб тут входити в рахубу, лишаємо на боці північних довгоголових білявців. Вони найшляхетніша порода людського хижака, що колинебудь топтав круті стежки життя, та його відношення до жінки за тверде. Воно ясне й зрозуміле. Твердість до себе, світа і життя відзеркалюється в них в усьому і не знає ніяких винятків. Та є ще друга раса довгоголова й темноволоса з півдня, рівна білявій щодо демонських поривів. Може навіть висша, бо її твердість нерідко заносить аж жорстокістю. Та се не перешкоджує їй розніжнюватися в хвилинах дозвілля. Темноволосі демони вигадали навіть назву, так рідну їх душам, коли згинається під жіночими пестощами — сеньоріта, назву, яка милодзвінко обсилає ласками. Сеньоріта! В назві бренить любашна струна і дихають тайни кохання.

З тієї раси вибираємо ще особливу породу заїлих бродяг, деколи простодушних і веселих, постійно наставлених з нескриваною зневагою до заїстнованого. Їх кождий пізнає по великих, чорних, аж вогких очах у мігдалових повіках. Вони завжди сміються, серед сміху ломлять ножі між ребрами, серед проклонів мишають небо з землею, як один кличе на поміч Матір Божу, другий повію і разом з нею важніших достойників небес; по такій нехлюйній пригравці, щойно по ній доходить до першого удару і тоді десь тоне глузливість і глузд, вибухає полум'я, неначе саме пекло отворило свої челюсті і чорти сипали іскрами.

В переломові хвилини стоїть ся порода на чолі повстань, в спокійні часи виповнює собою тюрми; як виломить крати, втікає в світ за очі, на порожні землі, стає на них піонером та приготує для дітей, своїхів і повільніших земляків багаті кольонії. Вже друге покоління ставить їм спіжеві пам'ятники, та перше ще змагається в боротьбі всіх проти всіх. Нехай, що і зненавиділи вони своєю негвотаною ду-

шею тверді закони батьківщини, на нових оселях, ще вчора порожних, мусять їх вчинки власновільно викарбовувати собі нові таблиці, бо вже, де навіть два чоловіки стоять побіч себе, там запановує закон. Як тінь повзе новий закон за вандрівниками і стає так само невиносимий, як і старий. Навіть більше, бо кольонії суворіші за метрополії. Батьківщина живе традиціями слабих і сильних мужів, треба відразу додати, що в ній слабі в перевазі, бо сильні пропадають на війнах, кольонії мусять путати припонами чи не самих земних чортів, для яких традиція — основа до насміху і наруги, пам'ять власного вчинку, шляхетного і великодушного, таки небавом затирається наступним, але таким жахливим, що пекло регочеться від нього, а Беззубуб затирає з утіхи руки. Тимто не може тут бути і бесіди про тендітні переходи, в карах, за які по судах пащекують всякі оборонці злочинців, тут може існувати за всі злочини тільки одна кара. Смерть — отсе кара, що викорінює злочин, про який люлюляв дітям у колисці діавол, приспівуючи до сну свої несамовиті пісні про непослух, сваволю і розкінш у насильстві.

О, се вибранці, які покидають батьківщину. Подвійно вибраний, хто покидає кольонію, кинувши розбурханим пристрастями визов смерті. Якщо такий промайне кощавим обіймам кари, стає блудягою, ютим найстрашнішим типом людини, що пробігає землю, неначе тваринний самець-самітник.

Мігуель був саме таким скаженим вовком пампасів. За ним гналися в погоні двацять вісім рішеньців смерті, бо двацять вісім разів кинув він у лице осілих кривавий визов своєї негатованости. Він не дбав про них і мчав крізь степи, гори і праліси, випорожняючи скрині богатих естанцієрів та обдираючи з окрас сеньйори і сеньйоріти. Проходив пампаси на власну руку, без товариства, бо погорджував цілим людським родом, зненавиджуючи себе самого за те, що був людиною, і то від тієї хвилини, як... Можна лишити на боці причину тієї дикої погорди і ненависти, бо вона завела у друге оповідання. Мігуель ненавидів людину і все людське, ходив одітий в шкури леопардів, жіночіж прикраси навішував на шию свого коня, на яким чувся певніш, аніж на власних ногах, а кінь басував у перлах і самоцвітах, як красуня сеньйоріта вигинається в тангу, коли жага віддає ціле тіло на поталу змислам. Був очайдушно відважний, як той, що йому тяжить життя. Тому життя його не покидало. Легко пробивався крізь лави плянаторів, деж засягали його олив'яні боляс, там купами падали гавчоси. А він ричав з радости і гнався далі, бо одиничні переслідувачі спиновали що швидші коні, не бажаючи попасти без товариства під його полум'ястий погляд.

Аж одного разу досягнула його куля і застрягла між

плечима. Від смерти спасла пащека леопарда, якого кливаки ослабили розгін, і прудкі ноги коня. Мігуель розірвав перстень естанцієрів, які з усіх боків забігали, перетинаючи дорогу, ще далі скрив його праліс. В глибині пралісу видобув собі ранений кулю з плечей, видовбуючи її кінцем ножа, але при цьому незручними рухами розкопав таку глибоку рану, що уплив крові грозив новою смертю. Тоді рішив перенестися в незнайомі околиці і зблизитися до якоїнебудь естанції. В дорозі перший раз дорозумівся, як не вигідна була його одежа і зрадна. Не хотів вбивати якогонебудь гавчоса та здирати з нього сорочку і штани, щоб не викликати з того приводу розголошу, в знаних леопардиних шкурах не міг з'являтися серед людей. Без надуми скинув їх, з кінської зброї зірвав перловий нашійник, верхівця лишив у лісі і так пустився до незнайомої гацієнди, підпираючись крісом, як жебрак костуром. Коли побачили його діти, що бавилися в калюжі на подвірі, зверещали і кинулися до загорожі. І сеньора Розіта перелякалася, побачивши невидане чудовище. Наборзі зібрала вона діти, заскочила з ними в покої і замкнула двері. В той час тягнув за собою ноги Мігуель, як старий пес, піну точив з уст, майже валився з ніг, але далі вперто прямував до дверей і врешті загримів до них прикладом кріса.

— Води і полотна, — крикнув, хоч слабим, але всеж таки далі ще владним голосом, який не прохав, але домагався від незнайомої.

Над хатою залягла тишина, в хаті ніхто ні чичиркнув. Тільки пампаси довколо шуміли, неначе бажали злагіднити грізну просьбу раненого.

— Води і полотна, — ще раз уже не кликнув, але рикнув Мігуель, доведений до люті впертою мовчанкою незнайомих. При цьому підніс догори лівою рукою шнур перел, обліплених скипілою кровю, і потряс ними.

— Дивний жебрак, — думала в естанції замкнена сеньора Розіта. — Вилазить з пампасів, як злий дух, і перелякує коло власної хати.

Знадвору стукіт не вгавав. Незабаром відчинилося вікно і кризь нього вилетіла сорочка, за нею штани і ремінь, вибиваний сталевими гудзиками.

— О, мій Боже, який він, — шепотіла сеньора.

— До сто міліонів белзебубів, — хрипів Мігуель, надіваючи сорочку. Шнурок перел розірвався і вони посипалися додолу не то перли, не то рубіни. Штанів не мав уже сили натягнути на себе і так з розхрістаною сорочкою простягнувся на кам'яні плити. Розіта думала, що вже потвора пампасів завернулася назад, та коли побачила його на плитах, кликнула на дівчину і спільними силами пробувала занести раненого до хати. Він був за тяжкий на жіночі сили і тому волочила його по землі, а ледви засохла

рана ригнула наново кровю. В той час збудився Мігуель з омління і застогнав крізь зуби. Станув спертій на обидві жінки і допитливо глянув на них. Дика велич кричала з його постави, лагідна мягкість і співчуття в очах Розіти показалися. Щось владне й одночасно хиже заполумянилося, як завважив співчуття, а при ньому загубилася смішність розхрістаної сорочки.

— Співчуття — псяче почуття, — промовив, затискаючи зуби, щоб ще раз не застогнати.

Жінки впилися очима в очі Мігуеля, неначе в очі молодого орла, як стоїть на скалі і твердо дивиться в безконечну пропасть. Він гас, запалювався і знову гас, далі захитався і повис на руках. Так його, обвислого, не занесли, радше зтягнули на постіль і там дбайливо зложили. Потім метнулися за вином і скропили уста.

Без пам'яті лежав Мігуель довгі дні і горячкував, кидуючися по цілій постілі так, що треба було його тримати. Врешті сильне здоров'я перемогло. Могутні груди перестали напинатися, як ковальські міхи, тільки блідота не уступала з обличчя, на якому не було ні краплі крові. Вернувши до пам'яті, сягнув рукою довколо себе і пошукав за зброєю. Коли її не знайшов, наново заклекотили груди, жагуча лютя розлила піну на уста і Мігуель кинувся з постелі, але зараз назад упав на подушки, зриваючи перев'язки. Піддався щойно вибухові крові з рани. Ні, ще останніми зусиллями витягав руки вперед себе, неначе відтручував кого і раз-у-раз затискав п'ястуки, грозив ними і розп'ялював пальці.

— Заспокойтеся, сеньоре, ви між добрими і спокійними людьми, що щиро піклуються вами.

Незнайомий, здавалося, не слухав перепілкового щибету господині, бо далі хрипів і кляв на всіх мовах світа, неначе виливаючи з горла каламутний потік, брудний і смердючий, доки в ньому не захлиснувся харчанням. Ще раз розпочав поворотний шлях до смерті і конав, чи може змагався з конанням.

II

Під легкими руками Розіти наново заклепилася рана, її мягкий повноголос, що надвечірні трелі, замикали Мігуелеві уста, щоб з них не виривалися лайки нетерплячки. До нікого він не відзивався, мовчав, але ся мовчанка робила з його постаті несамошитий кут, над яким панопилася якась страшна таємниця. До нього ніхто не зближався, за винятком господині. Всі домашні називали хворого Жахливим. Як впало перший раз те нове ім'я, Мігуель мовчав, але може саме тому воно так легко прийнялось, бо мовчанка містить у собі найжахливі домисли.

Коли сумерк налягав на естанцію, тоді брала Розіта до рук гітару і бренькала на ній тихотонно. Вона видобувала з неї такі ніжні тони, неначе грала на павутинні, а тони пестили трояндним літеплом, незамітно звільнювали напнуті нерви і вливали радість до душі.

Так минали вечорі. Розіта грала, Мігуель мовчав, але був вдячний їй за надмір піклування. Воно стало для неї зрештою одним з нових обов'язків. Співала і грала йому, може і собі, бо мріяла при музиці, а мрії занадто особисті, щоб розкривалися колинебудь перед чужим серцем, а ще таким запеклим, як у Мігуеля.

Одного разу співала про щастя, коли скінчила, так відізвався до неї:

— Щастя? Що значить се слово? Воно не має значіння, його нема, як нема того, що оповідає байкар.

— Якщо існує нещастя, мусить існувати і щастя, як його протилежність.

— Ах, нещастя се тільки випадок, що грає ненадійно і швидко та наносить безповоротні шкоди. — Мігуель ніколи не сміявся, його обличчя, порізане зчорнілими брижками, було далеке радості. Тим разом він скривився, риси ще більше поглибилися й непривичний усміх ставав неприличністю. Сміх перемінювався в глум.

— Я доповню свою думку, якщо і погодитися, що нещастя непередбачена і невідклична буря, яка проноситься фатально. Щастя і нещастя — об'явлений настрій, події — зовнішні знаки, що можуть заістнувати, але не мусять.

— Без подій нема нічого, повна пустка.

— Ні, без них саме огортає щастя, бо воно повне заспокоєння.

— Ха, ха, ха, — по сатанськи зареготався Мігуель. — Заспокоєння? Вже краще шукати щастя в розбурханні усього, що в нас і довколо нас, коли оточення палає, а всі змисли, і нерви, і мозок, і все, все в людині натягається до неможливості. Тоді стає світ чортівським млином, в якому насади колибаються і гремлять, шакалі і гієни виють по кутах, а здичавіла людина змагається, щоб піднятися над розклекотілий океан і схопити очайдушно розгукані вали. Можна знайти щастя навіть в пеклі, але на пустині?

Розіта перелякалася запаленого Мігуеля. Полуднева уява домальовувала і витінювала слова. Їй видалося, що з лоба Мігуеля от-от вискочать роги і перед нею стане сатана. Тремтіла, лякалася, але не втікала, бо страх кидав її в солодку дрож. А Мігуель гремів далі:

— Заспокоєння мозку? Смерть! Заспокоєння нервів? Смерть! Заспокоєння змислів? Смерть! Отже в смерті найбільше щастя?

— Ви доводите мою думку до дурниці. Якщо вам уда-

лосяб здійснити, отже заспокоїти всі свої бажання й осягнути повноту, тоді ви не чулисяб щасливі?

— Моїх бажань не можна здійснити.

— Але колиб...

— Ніколи не можна. Із сповненням одного виростають десять нових, неначе казочному смокові по відрубанні одної голови виростають десять свіжих.

— Ви нелюдські! Для вас ніщо не має значіння, ні пошани.

— Єдине значіння для мене має гранд, але не той, що чваниться далекими заслугами предків. Він має пошану в дурнів, подив у дітей і збуджує заздрість у жінок. Се дрібний злочинець, що скриває свою нікчемність серед таких, як він нікчемників, які заключають союз і творять огидну камарілю, щоб роздавати відзначення за працю, заслуги і таланти. Розуміється, ні праці, ні заслуг, ні таланту в нікого нема, є тільки взаємне підпирання, щоб гуртом вдержатися. Мені не до шмиги така дрібність злочинності. Волю бути великим злочинцем і грандом пампасів.

Мігуель перехопився у своїх визнаннях і зрадився. Але Розіта на щастя не слухала його. Вона мріяла про щастя серед ледви чутого шепоту: я хотілаб мати такий чудесний засіб, що давби мені щастя, а воно зійшлоб на мене, як обявлення. Не розуміючи добре настрою господині, щойно розкритий гранд топив своє визнання серед потоку слів.

— Так, я говорю неособово. Можна вмерти з голоду серед людей, маючи безмір любови до них, і засісти при найвисших столах, маючи погорду. Пошану серед людей вирішує не чеснота, але дрібний злочин.

В той спосіб закрив Мігуель словами своє переконання.

III

Такі вдачі, як Мігуель, не вмирають на постелі, як обивателі, щоби зробити ще й справедливе завіщання дітям. Вони не роблять ніякого завіщання, бо підписали його діяволів, як ступали на свій шлях. Вони записали йому душу, про якої існування ледви догадувалися, в якої вартість самі сумнівалися. Хвороба, що вялила, ссала і термосила Мігуелем, врешті знемоглася, не можучи розбити такий твердий накорінок життя, його вузол і сук. Гранд пампасів зустрічав смерть з прокльонами і наругою, коли вона відходила, грозив їй п'ястком. Відходила завстиджена і мязи Мігуеля наливалися пінистими соками.

Коли одного ранку розбило сонце віконниці і розкошилося по долівці, Мігуель не зважав на прохання Розіти

і поволі звівся з постелі. Перед естанцією розгорнувся з плаття і купався в промінні. Тіло жадібно пило легітне багатство сонця, спрагнене від довгої лежкі. Соняшний потік золотив пампаси, вдалині чорніз праліс і до нього рвалася високодумна туга, привикла до самоти та до ненависти людей. Виразовував дні, коли піде вже нарешті назустріч пралісним шумам і загубиться в них. Серед розривного бажання за волею, але замкненого поза стужавілим оком застав Мігуеля отой нікчемний парубок Хозе, що кожному мусів прищипити якусь насмішливу назву.

— Доброго здоров'я бажаю вам, дон Сарданапале, — відізвався пастух до гранда пампасів, виставленого під соняшні пестоші.

Всі присутні гавчоси зареготалися, Мігуель сплотнів. Став чуйний, як вовк, коли ступає осторожно поміж наставленими капканами, легко дотикаючися землі, щоб не застромитися на залізні зуби. Він був середземноморець, а кождий середземноморець музикальний і вражливий на слово. Між ними трапляються осібняки, що гудуть, як труби, до слухачів, але самі себе не слухають. До таких належав і Хозе, і Мігуель. Вони кохали і ненавиділи слово, впивалися і випльовували його, погорджували, а все те залежно від його дзвінкости. Не диво, що Мігуель чувся ображений. Він бувби ображений навіть тоді, якби хто його назвав кардіналом або індивідуумом. Тимто мусів скочити до горла Хозе, щоб роздерти його і впиватися кровю, як вампір. О, ся кров смакувалаб, як найтяжче вино! Та тіло показалося слабше за волю! Воно, ослаблене важкою хворобою, гнулося до землі від леготу вітру, який гладив вовнисті трави пампасу. Скажений до безтями, кусав землю і дер нігтями мураву, а в очах палали полум'ясті смолоскипи, що їдким димом закурювали обличчя. Деся далеко темнів праліс, але його понурість була безжурною усмішкою супроти шалу, який розпанахував Мігуеля.

Хозе був злою людиною. Побачивши раз несамовиту сцену, він використовував жорстоко своє слово. І от саме тоді, коли було найбільше слухачів. Вибирав несподівані звороти, щоб ними заскочити і примусити до насміху. Що Мігуель ще не був здоровий, Хозе тим легше над ним знущався. Ликував над ним і проликав сам кождий свій жарт, тріскаючи з утіхи довжезним батогом.

Гранд пампасів не був привичний до невдач. Коли не вдався йому перший скок, він уже не повторював його, тільки розсовував у своїх мислях сіті на Хозе, з яких йому уже вимотатися булоб неможливо. Як павук стягає в себе павутинку, так Мігуель скривав уже готовий плян помсти і вертав до свого леговища, не зважаючи на глум, густий, як град.

— Сарданапал! Се за богато для такого гниляка. Він ходить і спить...

— Здохла корова, що не віджене своїм хвостом і мухи..., — кидали вслід за Мігуелем, коли сей ховався в сінях естанції. Під його байдужою маскою греміли зрадливі вири. Вони всмоктували без решти в бездонну глибіню всі образи, але не викидали ні одної.

Так пролежав ще тиждень Мігуель на своїй постелі, цілий час роздумуючи над людьми. З дня на день кріпшала його вдача кота, зачаєного на миш. Чекав спокійно, хоч кождий мяз був натягнений до неможливости, щоб уже при черговім скоці не прогавити добичі. Як гнучкість тіла стала рівна волі, можна було думати про поворот.

Сонце тількищо перекинулося було на західний бік. Повітря взялося золотистими хвилями, сі дрожали і виповнювали весь світ світляною мелодією. На далеких обрїю проскакували їзді, сунули бики збитими чередами і ричали. З боку стояв праліс і мовчки глядів у далечінь. В той час так відіззався Мігуель до дон Педра, господаря естанції:

— Сеньоре, я зайшов до вас з нічим і в нічому, але не хотївби відходити з вашою ласкою. Доня Розіта дістала від мене перельний дарунок, виж прийміть мене до роботи. Прийму кожду, яку мені назначите.

Дон Педро звисока подивився на Мігуеля.

— Ні вдячності, ні заплати від вас не бажаю. В чому була наша сила, то зробили ми, як добрі християни. Якщо не маєте де приміститися, радо прийму вас до своїх стад на гавчоса.

Мігуель ледви скрив свою радість. Без слова простягнув руку на згоду і зараз поскакав у пампаси.

IV

На зеленому кожусі пампасів паслися велитенські стада худоби. Куди не глянь, всюди проколювали небо роги бугаїв і насаджували його на себе. Се були невеликого росту жилаві бики, що їх звичайно стрічається на еспанських аренах, як собі випускають тельбухи по всіх приписаних правилах. Я маю на думці двоножних биків, бо чотириножні не числяться з писаними і неписаними правилами і перекидають, як попало, коня з їздцем довгим луком почерез або понад себе. Така їх велика міць. Вони не полохливі, але легко їх можна змусити кинутися в означений бік якоюсь несподіванкою. Тоді сунуть вони, як розшаліла лявіна, стратовуючи на мак усе, що стрінуть на дорозі. Знав про се Мігуель і вповні використав. Він поїхав наперед до праліса і по довгих шуканнях знайшов свого коня, бо єдино на ньому чувся безпечніше, аніж

на власних ногах, а щойно тоді завернув до гавчосів. Коли спостеріг, де саме стояв Хозе, кинув у пересушений шувар запущений порохом шнур і запалив його з обох боків.

Вогненне зарево бухнуло за кілька хвилин. Невідомо звідкіль виповз з леговища заспаний вітер, зівнув протяжно і погнався по степу. То тут, то там закликав довгим свистом веремії до танцю і розкидав завмерлу траву аж до хмар. Блискавки вгризалися в сухий шувар, він корчився і стогнав. На безкраїх полях стелили під себе дими червоні полотнища і виповняли піднебну порожнечу чорними саджами. Йшла година страшного суду, бентежила сонце і воно відлітало у вирій. Лягала духота, груди ридали за віддихом, поспішно гналися за вітром і здоганяли розпуку. Шал огортав людину, тварину і природу, праліс зойкав за помічу, розглядався довкола і розвішував поспішно на своїх берегах утікачів. В той час по пампасах далі мандрували хмари, підстелювали під себе червоні полотнища та закликали ставитися на страшний суд людину і тварину.

Вогняний потоп розливався на плечах вітрів, що родилися з попелища. Щоб не втопитися в пекельнім морі, підпалили гавчоси пампаси від себе. Мігуель ревів:

— Ставайте разом з лівої сторони і частими вистрілами завертайте стада в напрямі річки. — По сих словах поксакав в її бік.

Тепер траплялася йому нагода влучити колишнього сміхуна заблуканою кулею в саме серце, але така смерть не манила його. Коли врешті вдалося спрямувати здичавілий товар у належний бік, тоді розмахнувся оливяними кулями боляс і кинув ними в сторону Хозе. Свиснули кулі й обкрутилися довкола нього, обезвладнюючи всі рухи. Тоді шарпнув, стягнув Хозе з коня, але не волочив по землі. Мігуель лишив його, щоб побачив, як надлітала його смерть в розгуканому живлі. Приголомшений упадком схопився Хозе за хвилину і розплющеними очима з жаху міряв віддаль, як вона меньшала поміж ним і рогатою лявіною, як безконечно далеко простягалося за річкою життя. Намагався кричати, але крик не добувався з горла. Смерть роздавлювала хрястку і голосниці, ноги путалися, бо роздуті ніздрі биків хрипіли вже за плечима. На один його крок припадали два довгі скоки. Допали його. Перші бики ще обминули його, як надгорілий пеня, чергові покрили гострими ратицями і стратували рівно з землею. Незабаром надлетів лапатий вітер і покрив стратовану землю мягким попелом.

Зараз за річкою полишив Мігуель і пожар, і худобу, і гавчосів та пігнав що сили в пампаси. Коли на обрії розпливалися вже далекі постаті, обернувся ще раз в їх

сторону, поклепав коня по шиї і крикнув з нетаєною радістю і наругою:

— Сарданапал!

V

Вечір нагадав про Мігуеля і Хозе. Ніхто не знав нічого розумного сказати, де вони пропали. Губилися в розгадках і скрито лякалися за життя одного з них, або й обох. Памятали насмішки і жадобу помсти, коли гриз Мігуель мураву. Врешті вмовкли, попавши в задуму.

— Є, — перервав мовчанку один гавчос. Всі розглянулися довкола, думаючи, що знайшлися пропали. Не було нікого поблизу, хоч ще раз викрикнув той самий голос: — Є!

— Що є, хто є? — посипалися питання.

— Та сеж Мігуель Самітник був нашим гостем і саме таку тим разом полишив памятку по собі.

— Отсей нікчемний каліка мавби бути Мігуель Самітник! — сміявся один з гавчосів. Він завжди уявляв собі великих людей, як півбогів, що зволили злізти з неба на землю на радість або горе звичайним людям.

— Що Мігуель! Якийже він инший! Оповідують, що в Мігуеля — і вмовк задивлений в пригад..

— Що в нього чорна жовна на потилиці, а її я сьогодні зовсім виразно бачив, — докінчив. — Через цілий час думав я, де вже я бачив чоловіка з жовною і ніяк не міг собі пригадати. Тепер бачу, бо я тільки чув про жовну.

— Пусте! Чи тільки один Мігуель має жовну?

— Знаєш що про незнайомого? Був скритий цілий час!

— І пожар він викликав.

— Так, пожар, то подібне до вчинків того божевільного.

— І як ми могли не пізнати його? — бідкалися одні.

— Як могли його спустити з ока? — бідкалися другі.

Тепер вже всі мали певність, що Хозе не живе. Його смерть дихнула холодом серед них.

— Помолімся за його душу, товариство.

— Отче наш, іже еси....

— Тепер на коні, сеньори, на коні! І поклянімся тут: не спочинемо, доки не поставимо свого ока на вбивника.

Та се був зайвий зазив, бо одночасно вчули його всі в своїх серцях. Скочили на осідлані коні і пігнали в сторону, в яку мусів податися Мігуель, минаючи праліс і пожарище.

Так пігнався вслід за Мігуелем двацятьдевятый засуд смерті.

Досвіта розбилася погоня в широку розстрільну, шукаючи за тропою. Знайшли її, як тягнулася серед рося-

них трав, неначе намисто, на яким нанизали перли. Тоді миттю скликалися стрілами і далі пігнали. Радість зірвалася піснею :

Вогнисті вина і сеньоріті!
Гей, гей!
В нас срібні паси, ми на пампаси
Йдемо шукати щастя й пригод!
Гей, гей!
Вогнисті вина і сеньоріті!

Всеж таки Мігуель бувби уникнув погоні, якщо мавби був перед нею страх, або якунебудь ціль перед собою і не жив, як бездомний вовк, що кружляє по степу, розсіваючи смерть. Стадо биків мало розтоптати і втоптати Хозе в землю, щоб і сліду з нього не лишилося, а ціль? Блукання, а тимто байдуже, чи буде він сьогодні тут і аж завтра там. Погоня заскочила його не приготованого і навіть ніби здивованого якоюсь напастю. Але дон Педро не знав жартів.

— Руки до гори, ні з місця, — рикнув до нього таким тоном, що Мігуель відразу зміркував, що його пізнали. Оглянувся довкола себе, але з кожного боку сторчав націлений кріс. Глянув за своїм, та хоч він лежав ледви кілька кроків, стежка до нього була довша, аніж життя. Тоді усміхнувся. Напружені нерви раптом охляли, напнені мязи до скоку обвисли і гранд пампасів відчув якусь дивну полекшу в душі, полекшу, що важка робота, яка неблагано очікувала на нього, оказалась нагло зовсім зайва. Не було ніяковиського виходу, ні тіні його можливості. Широко, дуже широко усміхнувся до суворих облич, потім витягнув цигарілю з кишені, та черкнув сірником до штанив, взявшись під боки. Погоня стояла сама здивована своєю добичею і не рушалася. Двацятьвісім рішенців гналося за славетним Мігуелем даремно і щойно їм, двадцятьдевятим, пощастило? Тоді добровільний вязень, не роблячи собі нічого з ворогів, достойним рухом руки, не менше достойним, як у маршала двора, коли запрошує вельмож, звернув їх увагу на вогнище, але з легкою насмішкою.

— Сеньори, запрошую вас до своєї мензи на мату, хто має з собою бомбілю?

Щойно тепер схаменулася погоня, зблизилася і звязала свого вязня. Окремою купою сіла вона при окремому вогні, неначеб гидувала його товариством, хоч він не бориався при вязанні і сам подав схрещені руки. Негайно зложили суд, пошепки перекинулися кількома словами і зараз оголосили засуд:

— Смерть.

Не боронився, не шукав викрутів, не жадав, щоб устійнили його тотожність. Спокійно прийняв присуд і спокійно чекав на виконання.

— Ніс вовк, понесуть і вовка.

Але до виконання рішення було далеко, дуже далеко. Коли висаджували його на коня, запитав:

— Везете мене з собою? Може думаєте іменувати мене своїм начальником округи? На се становище я завеликий злочинець.

— Двацятьдев'ять засудів смерти і ти хотівби так легко вмерти? Так спішно до пекла? Діявол терпеливий, він зачекає ще хвилину, щоб тішитися потім цілу вічність. Що ж ся хвилинка супроти вічності?

— Думаю, що здогоните мене по дорозі й собі туди прямуючи.

— Пропадай, сину діавола, з своїми блюзнірськими словами. Я віддався під опіку святого Антонія.

Погорда смерти в Мігуеля була така сама театральна, як те представлення, на яке його везли. Він таки лякався смерти, але не показував того, а в тому різниця між трусом і відважним. Більше аніж смерти лякався випасти з ролі, яку мусів артистично грати до кінця. Погоня везла в'язня до естанції, бо її затовклиб самосудом сусіди, якщо булиб позбавлені видовища смерти. Таж се мав вмирати Мігуель, гранд пампасів, якого знали з оповідань всі, але майже ніхто не бачив. О, такою смертю мали насолоджуватися і чоловіки, і жінки, і діти. Такого видовища домагалася середземноморська душа, щоб скорочувати собі жорстокими описами довгі нудні вечори при ватрах.

Вертали додому. Зближались. Сумерк налягав на юколицю і стрясав над нею кудлатою гривою. З чорного пралісу висувалися тіні і засновували її; потім бралися за руки, виводили криві танці і наводили страх на забобонні душі. Страху блукали цілу ніч і щойно з прозотою світанку розпливалися.

VI

По повороті до естанції розскочилися на спінених конях гавчоси по сусідах з повідомленням, що схоплено на решті небезпечного степового вовка. Хто остав з чоловіків вдома, сей заводився коло будови високої шибениці. Далеко мав видіти Мігуель перед своєю смертю, розриваючи перстень обрію. Так далеко, як далеко гуляв він за свого буйного життя.

В останню ніч перед виконанням присуду зайшов до кімнати Мігуеля дон Педро і ще юдин його найблизший сусід. Обидва з таємними мінами. Зпочатку питали, чи чого не бракує йому, потім хвалили його коня і все крутилися біля нього, не можучи скінчити розмови. Мігуель слухав байдужо і даремно розгадував, чого вони собі бажають. Не оказував цікавості, притаївся, щоби таки врешті схо-

пити суть справи з якогось небачно виявленого слова.

— Священник вам здавсяб, дон Мігуель, — мягко промовив сусід Педра, дон Себастьян. — Важко ставати перед престолом Бога з двадцятьдевятма засудами смерті. Та, на жаль, нема його поблизу.

— Важко було ставати, якби засуди походили від Пана Бога, а вони лише від людей. Звідкіль грішник має право судити, нехай і грішника в імені Бога? Бог має свої неписані закони.

— Ті неписані закони в сумлінні людини.

— Моє сумління спокійне.

— Бо тверде.

— Бог всеобіймаючий, чиж нема його в моєму сумлінні? Чиж не був він і при моїх вчинках? Вінжеж не такий жорстокий, щоб спокійно дивитися, як людина грішить і своєю всемогутністю їй не допомогти. Ясно, що в своєму житті виконував я тільки Божі замисли.

— Боже, не тям сих богохульств. Виж виконували тільки замисли діавола й отямтеся тепер в останній хвилині, щоб вратувати душу перед пеклом і перепачкувати її якось хитро-мудро хоч до чистилища. Ваші фунти, доляри і пезети марно пропадуть, закинені потаємно в сховках, якщож вони паперові, таки зараз збутьвіють.

Мігуель примкнув розплющені очі, щоб не зрадити своєї радості з приводу захланності естанцієрів. Таж кожда людина боїться смерті, трус показує свій страх і кам'яніє в безділлі, відважний скриває його і бореться за душевну рівновагу.

— Можеб так ікону справили ви до церкви на відкуплення своїх гріхів?

— Ех, не багато в мене грошей, — байдужно промовив, але серце сильно стукало, неначе до воріт недалекої злоютої волі.

— Не кажіть так, ми догадуємося, скільки їх назбиралося. — І почав вичислювати що важніші рабунки. — Всі ми знаємо, скількиж їх у вас, що про них ніхто з нас не знає?

— Брехні, тільки людські брехні, щоб хоч по моїй гостині показатися багатими. Знаєтеж самі, бо і ви так поступаєте, що люди криються з своїми богацтвами навіть перед свояками, зменшуючи їх; але коли станеться яке нещастя, зараз побільшують, щоб викликати заздрість і співчуття. Егеж!

— Та навіть і за ті гроші, що їх ви маєте, можна багато радості справити святим у небі.

На дворі в той час вносили шибеницю. Сокири рубали не тільки дерево, вони вганялися в мозок Мігуеля і розтоплювали його однотайним звуком: цюк-цюк, стук-стук.

— Цілий світ належить до Бога і святих, людина тіль-

ки сторож. Смішно вимінювати сторожів багатств і ще й думати, що така зміна викликає радість у високих достойників неба. Ось слухайте, яку радість приготуйте ви мені при шибениці: стук-стук, цок-цок. Найкраща музика! Танцювати під неї можна.

Гості не прислухувалися. Вони радіб були, щоб сього стукоту взагалі не було чути.

— Ми такі добрі були супроти вас: лікували, доглядали, мастями вимашували.

— Христа ради, і тепер ще випомінаєте?

— Певно, і з любови ближнього, але чомуж ви не малиб її також указати?

— Ха, ха, ха, — зареготався Мігуель. — Любов ближнього!

Як раптом вибухнув його регіт, так і вмовк.

— А можеб ми так обмінялися з любови? Я вам гроші, усі гроші, які маю, а ви — і не докінчив.

Його думку відгадали.

— Та що ви, сеньоре, та що!, — обидва одночасно заговорили. — Ми приходимо до вас, як до сеньора, що знає свою честь, а ви? Йй-богу, незрозуміло і негарно. Ваші гроші сьак, чи так пропадуть, чиж не краще їх нам передати? Не хочете на одне, то може на що небудь инше. Чиж у вас не бунтується сама думка, що такі великі гроші марно пропадуть?

— Ні, — з простотою відповів.

— Ех, і чоловік з вас тай чоловік, — говорили обидва з жалем. — Ми гадали, що ви шляхетний сеньор, який вміє тріснути дверима, відходячи в кращий світ.

Мігуель спалахнув у своїй гордості.

— Дурниці балакаєте! Ви хочете, щоб я ще й платив вам за шибеничний мотуз, який мені сьогодні сукаєте?

— Ех, і людина з вас! І як з вами говорити?! Ходім!

Поволі збиралися до виходу і тоді Мігуелеві блиснула нова думка.

— Ну, подумайте самі, як можу я вам давати гроші отак задурно. Виж не прошаки зпід церкви. Я грач, грався своїм життям і чужим. Заграймо тепер. Я ставлю всі свої гроші. Виграєте — вони ваші.

Педро і Себастьян пристанули на порозі і в уяві бренькнуло вже Мігуелеве золото, розсипане по їх кишках. Були навіть вдоволені, що гроші дістануться в їх руки не через прохання, але в більше мужеський спосіб, бож і вони були грачі. В Мігуеля жвавіше закружляла кров у жилах і він почував її твердий стукіт у висках. Життя завжди переливається гострим струмом, коли йде гра. Воно могутніше, коли кидається його, як ставку, хочби навіть був один відсоток виграної проти ста. За той один відсоток боряться всі дужі мужчини і в тому власне

проявляється їх дужість і радість. Мав ту радість і Мігуель. Господарі завернули від дверей.

— Може заграємо покера? — запитали, бо власне в сій грі були обидва найсильніші. — Ви знаєте її, правда?

— Бачив її, як другі грали й радо підовчуся тепер, — скромно кинув Мігуель, не хотючи відстрашити своїх противників саме від тієї гри, в якій був колись майстер.

— Ми її тому висуваємо, бо вона скоро пробігає, — сміялися гості, усвідомивши собі, на який короткий час учиться Мігуель нової гри.

— О, певно, скоро гра — велика виграна, в нашій грі йде про великі гроші, — мірячи очима обох знаних в цілій околиці богатіїв і собі сміючися, говорив гранд.

— Ніщо так не вчить гри, як висока ставка і програна. Ви нічого не маєте проти ставки тисячі пезетів?

— З радістю. Вийде правдива мужеська гра.

Коли трійка засіла коло стола, Мігуель байдужим тоном поставив дальші умови, бо естанціери не витягали грошей.

— Гра неповна, якщо тільки з одної сторони ставки. Се було дитинство, ми не малиб ніякого почуття гри, при якій виграна, чи програна стає байдужою.

Естанціери насторожилися, вітрячи якийсь підступ. Але де він мав бути? Знадвору долітав цюкіт сокир і скрип шибениці, в якій тимчасом гойдалися чорти, ючікуючи своєї жертви. Обидва розсміялися в очі Мігуелеві, заглянувши пильно до них і висипали з кишень купи грошей.

— Ще хвилинка, — промовив господар. — Ми забули про одно: вина нам треба, сього близнючого брата карти. Випивка і карти спаровані з собою, як вогонь і дим, що гріють і очаджують, освітлюють і затемнюють.

Позасідали при низькому столику на білих черепах биків і почали гру. Вона відразу полонила грачів, що взяли заворотне темпо. Надзвичайна уважність заховувалася під маскою байдужности, байдужність гналася навманя. Гра оказалась не можлива з Мігуелем, бож ціле життя його було грою. Крім того мав він ту велитенську перевагу, що дійсно міг з тим самим серцем вигравати, що і програвати. Естанціери були масковано байдужі, Мігуель був ним в дійсности. В тому крилася небезпека, бо він ставав надлюдсько несамовитим, ставав демоном, що легковажив гру і пристрасти. Здається, що чорти покинули гойданку на шибениці, як замовкли при ній роботи, прийшли відвідати свого майбутнього кумпана в пеклі і тасувати йому карти. Перед ним росла купа грошей і під писаних бонів. Купа росла в безконечність, але гості сміялися. Сеж йшло про чисті папірчики, бож вже вранці сушитимуть його вітри пампасів. Не оглядатиме довго ні зломаного пезета.

Мігуель грав мовчки, бо справжні грачі завжди мов-

чать. В тому скидуються вони на змовників, дон Себастьян час од часу падкався і кляв при виплатах програної.

— Не ховайте небіжчиків в голосіннях, бо проклонами треба вміти орудувати, щоб вони не стали лайкою.

Минала північ. Естанцієри поскидали маски і очевидачки непокоїлися. Кидали очима повними люті на Мігуеля. Стали грати, подвоюючи. В той спосіб програвши три, або чотири рази підряд, врешті таки одною ставкою вирівнювалися. Мігуель проглянув підступ. Він здається мав шостий змисл, змисл карт, яким відчував карти за рукою і вмів їх вплести в комбінацію карт у руках. Його уважливість підносила до достоїнності жреця і шамана, які мають силу заворожувати рухами і маєстатом обличчя. Виграваючи, складав він жертви богам. З ним і боги, здається, не вигралиб без чуда. Коли не мав карти, зручно уникав гри і пускав естанцієрів на себе, використовуючи їх захланність; як мав, так зручно вмів підтягнути, що грачі лежали раз-у-раз. І прийшла врешті довгождана хвилина, так небезпечна при подвоюючій грі. Ставки переросли суми бонів. Тоді Мігуель кинув карти.

— Сеньори, ви банкроти, — промовив твердим голосом.

З усміхом переглянулися між собою. Банкроти? Того майже не завважили, така весела була гра. Були більше лихі, що гроші Мігуеля ставали нездобутою твердиною, не зважаючи на завзяті наступи. Так, були злі, але не почувалися банкротами.

— Го, ми ще маємо маєтки: поле, стада, естанції.

— Підпишіть квіти на них.

— Дивний чоловік! А наше слово?

— Сеньори, карти люблять ноги на столі, щоб бачили вони, чим хто ходить.

Підписали папірчики на рухомий і нерухомий маєток.

Блідніла ніч на сході. Тепер уже спокійно грали. Піт скроплював чола, голоси хрипли і ломилися від того надмірного крику, що бушував поза затисненими устами. Йшли наступи на нездобуту твердиню Мігуеля, але вона лишалася далі недосяжна. Темпо заступалося поспіхом, але в тому була основна хиба, бо добра гра не допускає її. До того Мігуелеві рішучо помагав чорт. Дон Педро потайки хрестив карти під столом, потім заставляв обмінюватися черепами биків, на яких сиділи, навіть шептав молитви, але вислід був однаковий. Всіми силами оба грачі намагалися переломити Мігуелеве щастя і знасилувати свою власну карту.

Гра ставала запальна. В той час почав Мігуель зорити щораз більше в бік. Нараз перевернув стіл і витягнув зпід нього жмуток карт дон Себастьяна.

— Гра перестає собою бути, як до неї вкрадається

обман. Від тепер инакше не граю, хіба як на пампасах, при трох застромлених ножах у столі.

— Хто чужого не хоче, дай, Боже, щоб свого не мав, — зовсім не змішаний промовив Себастьян, облизуючи сухі губи.

— Два ножі вже є? — продовжував Мігуель. Витягнув кожному з естанцієрів з піхви ножа і загнав вістря одним ударом у стіл. Потім закликав вартового з сіней, виняв ще й йому ножа і легко застромив коло себе. Розпоряджався, якби він був господар, а господарі вязні.

— Тепер будемо спокійно грати далі.

Дарма, що Мігуель був поза скобками громади, правил гри він ретельно додержував. Гра була для нього грою, змаг змагом. Охотно напружував м'язи і мозок, щоб почувати розкіш лоскотання, що запирає віддих у грудях так само, як почуття перемоги, яка зрештою ж нерозлучна з зусиллями. Сама гра вистарчає за виграну, а тимто так часто дивно вимішується в правдивих гравців шляхетність з жорстокістю, лагідність з упертістю.

Мігуель грав, програвав, частіше вигравав і снував в уяві пляни, гідні театрального середземноморця.

На сході займався край неба багровим полум'ям. До кімнати вдирався крізь вікна світанок і розпускав сумерк, як вода чорнило. Ніч простувала до пралісу, з пампасів брив до естанції рожевий ранок. Зривався з просоння вітер і будив шелести. Довкола ріс гамір, серед степу гукали і перекликувалися гавчоси. Естанцієри розгублено збентежилися, як ізза обрію вискочило сонце, пеначе червоний бугай, стрясло рогами і протяжно заревіло.

В Мігуеля дозрів плян. Треба було кінчити гру якимсь рішучим чином. Удавав змученого, нібито не слідкував за картами і взагалі мав уже досить гри. Як гамір з двору загремів до дверей і велика година бігом зближалася як хижий кондор, майнув ізза стола, блиснув ножом і вівся крізь долоню, дон Себастьяна в стіл та пришилив її до дошки. З рукава знову випала карта.

— Проклін і ганьба! Я граю грішми, ви, як діти, папірчиками, менше вартними, аніж попіл викуреної файки.

Недбалою рукою згорнув купу виграних грошей і паперів з стола, кинув її у кут і простягнувся на ослоні, зіваючи з нудьги.

VII

Не довго чекав на останній заклик. Коли виходив на подвіря, сміявся і жартував, неначе йшов кудись на оглядини. Та він знав, що цвіт довколишнього естанцієрства зібрався, щоб його оглядати. Йшов випрямлений твердою ногою, неначе крізь балеву залу, пишнївся і випинав

груди. Діти прибігали до нього, дотикали його штанів і скоро хватили пальці, немовби парилися їх жаром. Пишно потрясав породистою головою, розсипуючи чорне волосся аж на плечі, вираз обличчя сяв по королівськи. Йшов і радувався собою, що кращій сеньориті посилав чарівний галянтний поклін то на один, то на другий бік. Під шибеницю пристанув, обернувся до оточення і виголосив таку бесіду:

— Кохані сеньорити і шановні сеньйори! Є такий звичай, що перед смертю вволяють останню волю. І я покористуюся сим шляхетним своїм правом, висловлюючи одне бажання: прагну цілунку красних сеньйорит. За кожний цілунок десять тисяч пезетів добре платними бонами, з добрими підписами обох сеньйорів, з якими забавлявся сієї ночі.

Дон Педро і дон Себастьян пробували спротивитися, та жінки не дали їм закінчити. Вони кинулися до Мігуеля і наставляли свої темно-багрові уста. І він їх цілував, так цілував, як ніколи в своєму житті, неначеб спивав з уст сеньйорит останній переливний келих життя.

Всі жінки сунулися до Мігуеля; всі, крім Розіти. Вона стояла збоку і мовчки гляділа кудись. Кинув на неї оком, неначеб німо їй докоряв.

Рвучко підійшла до нього.

— Прагнете цілунку і з моїх уст? Добре, але не за пезети. Пригадуєте, я прагну щастя, що зійшлоб на мене як невідклична повнота заспокоєння. За мій поцілунок даруйте мені шибеничний мотуз. Він приносить щастя...

Мігуелеве обличчя стягнули брижки гніву. Але тільки на хвилину. Уста Розіти горіли і він, зловивши її за стан, перекинув до себе. Розіта заплющила очі і чекала. Але не діждалася, бо відтрутив її брутально від себе.

— Я сповню вашу забаганку даром. Жалую, що не доручу власними руками.

Не поцілував Мігуель Розіти, але пристрасно полюбив всі інші: старі і молоді, гарні і погані. Поважні сеньйори спокійно помоніли, очікуючи кінця, ошукані дон Педро і дон Себастьян пінилися від люті. А Мігуель цілував і платив поцілунки їх грішми і маетками. Коли давав дуба, пригадав свій дарунок і сказав до ката:

— Не забудьте передати доні Розіти мого мотуза. І до Розіти:

— Хай він вам принесе справжнє щастя, моє колишнє щастя...

За хвилину зібрані розходилися.

— Гранд пампасів! Його бесіда найкраща, хоч я чимало вислухав у своєму житті, — хвалилися деякі в гурті.

Дон Педро переміг себе самого:

— Бесіда коротка і добра, дуже добра.

Василь Стефаник

З листів до Ольги Гаморак

(Листи сі маємо від Вп. П. меценаса Семена Стефаніка, якому при сій нагоді складаємо нашу подяку. Затримуємо правопис оригіналу. Редакція).

без дати, з Кракова.

Дорога Товаришко!

Ви добре робите, що до мене зчаста навідуєтеся — мені лекше. Я чую сум превеликий за нашим Кутом. Се чужина.

„Zusie“ як буде виходити, то буде приходити до Вас. Поки що буде, то другого числа нема, бо гроший хибує. Я сам міркую, що „Zusie“ своє зробило і може вмерти, бо занадто монотонне зробилося. Є в чоловіці щось більше, як звірська любов і передчуття о якімось містичнім світі. Все а все за це говорити — то сприкриться.

Що дня приходить до мене Пшибишевський і деревіє на канапі.

Mam trzy morgi ziemi po ojcu i tylko o tej ziemi teraz myślę Чоловік вже не нещасливий, але демонічний в неволі. Пірвав всі нитки межи собою і людьми і тепер шукає кінців і сили не має ані в очах ані в руках аби на-ново присилитися. Пропав.

Я маю то щасте, що багато людей йдуть до мене зі своїми ранами, аби я їх, як пес облизував. А то я сам такий Лазар! Хиба до Вас очи підводжу. А нікому не покажу своїх ран більше.

З ніким не сходжуся, а до мене приходять. Був Богдан Лепкий, Морачевська ходить, ще зо два поляки і давний мій знакомий з Трійці Копертинський. Він тут при банку і мені з ним дуже приємно балакається за Трійцю. Шмігер¹⁾ зі мною в одній хаті, а засуджений на смерть Філіпович²⁾ пише щодня листи — чорні і гробом пахучі.

До ніякої роботи я не здібний. Сиджу, читаю і все нагадую за нашу землю. Через голову прошибають думки, як огонь пекучі, ані одної такої, аби не різала в саме серце.

Книжок за якийсь день призбирається тай Вам пішлю. Хотівбим, абиște дуже багато читали, абиște все разом зі мною ступали і абиște все за мене згадували.

Всі трое говоріть за мене, а я за Вас гадати буду. У мене на гадці є якесь писання — може возьмуся.

Пишіть. Здоровлю Вас всіх троїх

Василь Стефаник

^{1) і 2)} Товариші Стефаніка — студенти медицини.

Городок, 15. II. 1901.

Дорогі!

Я пишу тепер давнє своє життє і кажу до себе, пишучи до Вас:

Боже, чого ти такий недобрий, чого другим наворотом пхаєш у руки ту гірку і брудну чашу, що зветься моєю молодистею. Ти тоді не пошанував своєї дитини, ти не відвернув від неї ані одного злогого. А я був такий малий і добрий, такий чистий. А ти не відвернув від мене тої чаші.

Боже, ти прокляв мене, бось наказав з моєї душі зробити кузню і кувати в ній чистий металль люцккого слова і его любови. А ти, великий, не зважаєш на то, що в тій кузні леться піг і кусні руди в ній лишаются і чорною саджею вона присідає.

Ти одно знаєш; кувати твоєму сьвітови металль!

А я слабый і сам.

А я душуся в червонім полуміні огню.

А я не хочу винаймати своєї душі на твій крам.

А я надармо чекаю, аби до мене, як я гримаю молотом, увійшла рання зоря.

Ти приковав мене, заковав мене у мою власну душу, ти єї спустошив, бось зробив з неї склеп.

Бо знаєш, що на ній той хоть мене уба, то перед тим в моєї душі сполоче все золото і ти кинеш его, яко знак, що ти сотворив могучий сьвіт духа.

Ти єї виссеш, аби показати єї богатство.

Який ти бідний! Чомуж своєї душі не розтвориш? Кажеш, що в твоїй душі є той металль.

Чомуж твоїм людям не даєш своєї душі?

Я їм нічого не винен. А ти винуватий переді мною.

Ти мене не пощадив такого маленького, я так просив малими руками.

І ти нині ще раз кажеш пити.

Ох, відійми від уст, бо гірка чаша. Молюся, чолом буду молитву по камінію писати, твою молитву, відійми!

Отакі я тепер чувства маю. Я не годен їх списати, але вони гіркі дуже. Я трачу сили, я мучуся і мовчу. А най хоть перед Вами не мовчу.

До свого Тата може приїду, хоча не хотівбим Русова бачити ні тепер, ні ніколи¹⁾. Коли саме приїду, то напишу ще. Як Юрко²⁾ буде у Вас, то напишіть мені виразно, за що суд хоче мене мати, чи за справу спадкову по мамі, чи за иншу, бо довгів я маю досить.

Ваш Василь Стефаник.

¹⁾ По смерті своєї матері.

²⁾ Рідний брат.

Дорога Товаришко!

Ваш лист трохи мене засмутив, я не хотів Вас назвати декляматорков, се яби міг о собі сказати. Як з мого листу таке виходило, то він був що найменше незграбний. Міні пригадується, що я там цілу інтелігенцію винуватив в декляматорстві, а не Вас. Вам я лишень хотів сказати, що ви належите до учнів наших великих людей, котрі і до нині пропагують затрату особистости — соціалістичний буддизм, а загибіль чоловіка яко такого. Ви належите хіба до найщиріших учнів, бо себе за ніщо не маєте через то, що не годністе (?) написати брошури або спілки заложити. Саму себе яко добру і щирю людину ви за ніц маєте і се після мене є власне тота шкода, котру нам робить той буддизм руско-український. Важить в житю люцкім розум і фанатизм і сектарство, але важить також чиста душа і доброта і безінтересовність і хто знає чи не більше. Ви і ваші учителі того не узнаете, а я узнаю.

В останнім листі Ви написали, що у нас оден чоловік мусить всім бути. Се фізично неможливо, бо неможливо, а хто на таке пускається, то дурить людей або себе. Ще написались, що для себе не маєте жадних бажань. Се є вершок того Вашого вихованя. Чи знаєте, що то значить? Се той декадентизм, на котрий Франко так неуміло уїдає. Хіба він не хотів зайти в таку вуличку! От до такого доводиться найліпших людей, як систематично убивається їх індивідуальність! В рускій інтелігенції убивали писателі так само єї волю і довели єї нині до такої брехливости, що вона деклямує любов до народа, а властиво его не любить. Ні, але любить! Прокрадається так, аби щось для себе зробити і аби но зістатися на »допись патріотичну«. Се головна єї ціха і головна причина, чому у нас все таке мертво і безсильне. Отак я розумів свій лист.

„Życie“*) друкє добрі і злі річи як кожда газета. Я постараюся Вам післати всі числа его і самі переконаєтеся.

Я Вас прошу дуже зараз мині написати, чи в Трійци хто не хорий, або чи що злого не сталося? Цілі дві неділи листу ніякого? Страшно!

Посилаю Вам дві книжці Гавптмана і »Сину книжечку« для Калітовских. Дістаєм лиш один примірник і посилаю его тим, котрим найперше належиться. Як дістану решту своїх книжок, то зараз Вам пішлю і Дунечці і Зонечці. Подивіться, бо можете цікаві і пішліть зараз Калітовским, бо Кий дуже нетерпеливився. Рівночасно посилаю до Вістника новелю »Камінний хрест« присвячену Вашому татови. (Татови не кажіть, най буде несподіванка) і здається увійде в число за червень.

*) Часопись, що видавав С. Шибишевський і де містилися переклади творів Стефаника.

Я мушу з початком мая бути зі Стоцким і мігбим бути в Трійци, лиш знаєте, ще треба запрошення від К-ого. Напишіть зараз за Трійцю. Лист діставем від наших руских емігрантів — дуже файний і буду з ними. Здоровіт тата.

В. Стефаник

без дати

Дорога Товаришко!

Сего вечера я дуже самотний, Філіпович хорий і буде мусіти йїхати до дому — а я лишуся сам, саміський. Сижу в мойй хаті за містом і люцкогo голосу не чую. Чути лишень гоміт огню с печи, такий самий як з грубки в Русові. Промовляє до мене той гоміт мягонько, по домашньому і я ще більше чую самоту. Пишу до Вас, аби говорити з кимось. Коби Ви тепер були в мене, якби я тішився! Посадивбим Вас на рожеву канапу, давбим Вам яблук і молока і булок, бо лиш сим мігбим Вас гостити, і просивбим Вас, абиьсьте богато оповідали. Яби слухав, не наслухався...

Нагадуєся міні одна весна — давна, давна. Я мав у пазусі від мами яблука і сир і хліб. Стоявем коло воза, а мама кропила свяченою водою воли, віз і плуг на возі і тата і мене — бо перший раз з весною ми вибиралися в поле. Я перший раз йшов робити весну. Я сидів з татом на возі і йїхалим в поле свіжими дорогами, що ще ніхто ними від весни не йїхав. Тато казав: »ти, вже великий, вже меш зо мною у поле ходити, за то з'великодню я тобі файний капелюшок Вететровий і черевики куплю, будем робити тай будем мати...« Я тогди дуже поважно брав свою великість і чув вдоволене неописане. Цілий день я погонив — мука була, плач був і сварка. Вечером я вертався до дому і чув свою висщість над моїми бідними ровесниками, що йїх тати не мали волів, ані поля, ані плуга. Мама мене привитала, як парубка. Дала вечеряти і наказувала Марії, аби міні більше дала яєшниці, бо я роблю. Марія лишила більше, бо була добра. А потім мама подарувала міні »очинашк«, бо ноги дуже боліли і постелила міні і перехрестила мене і я спав, спав...

А нині я не роблю весни лиш дивлюся на весну. Марії нема, мама вже не дає вечеряти і не стелить постелі і не хрестить. Один дужий тато лишився такий самий...

І так міні самотно аж страшно, лиш огник в печи миготить, як той ярок шумить, що з него воду пив як орав с татом. Причуваєся міні пісня якась давна, затерта в памяти, як колиби мамина пісня до сну. І я чую, щом лист відірваний і кинений на море тихе і безкрає, і чую безсильність свою і тугу велику, довгу і глибоку.

Тяжке є мое терпіне — не знаю, як виглядає наша хата тепер і не можу побачити ні мої мами ані милої. Не знаю

яка моя земля і яке небо над нею і в терпіню своїм зображаю собі, що є чорні як мої думи.

Ой, якби я радо посадив Вас на рожеву канапу, якбим щиро поклав перед Вас всі мої гостинці і якбим дивився лагідно очима своїми на Вас! І Виби говорили, а яби слухав, не наслухався.

Ваш

В. Стефаник

без дати

Дорога Товаришко!

Тішуся Вашим листом дуже. Добре, що Ви звезані зі мною, добре, щом не самий!

Моя нервовість ніби переходить. А як вона минає, а сили приходять, то я знов підоймаюся і знов лечу у висоти. І чую шум юрлиних крил попри острі, піднебесні скали, і чую самоту орла і висоту его. А заразом чую кривду всю, що серце лючке в руїні крає і хотівбим найти таку тихоньку, мохом порослу церкву, десь на забутім присілку. Притуливбим коліна до її нерівних плит і губами своїми розпикбим студений камінь на вогонь; так просивбим пощади і помилування для серця, що в кусні розкравується! І чую в собі силу всіх спорохнявілих поколінь і всіх живучих, аби шукати щастя на землі. І чую, як по моїм лиці спливають всі сльози діточі, що ними всі діти плачуть, як сонця дістати в малу долоню не годні. І припаду я серед великих, діточих бажань і не буду жити як Бог приказав — сумирно і спокійно. І нині вже маю упертість, аби не уступати перед своїм сконом, бо не боюся ніякого скону і жадного Бога. А тепер дивлюся на червоне небо кризь сухе галузя дерев, а вони як коли чорними нумерами пишуть на небі мій кінець. І не боюся. І Ви також не смієтеся бояти!

Віктор*) іде в четвер вечером до дому, я виїду 13-го грудня до Мартовича і побуду з ним трохи, абим нагадав свою маленькість і гарний час. На свята буду у Вас або в Трійци. Потім буду сидіти на селі до цвітня і читати книжки до моєї філософії і до докторату. Де то село є, я ще не знаю. Я здоровий і добре міні. Пишіть!

Ваш

В. Стефаник

без дати

Дорога Товаришко!

По Вашім листі міні здається, що я Вас усіх, Вашу хату бачу таки перед собою і болюче є дуже того чувство, що Ви такі дуже далеко.

*) Брат жінки В. Стефаника.

Ваш лист такий дуже добрий, що він мині трохи радості приніс зі собою.

Вчера я дав собі оба мідгали вирізати — що там було том не питався. Казали лиш трохи полежати. Зі Львова мене горло дуже боліло, бо кілька ночий я там по шинках висижував. Я часом забуваю, що мами нема, а як та страшна свідомість прийде нараз тай мене розторошує. Я тому стараюся ніколи про смерть єї не забувати, аби мене так не мордувала.

Волі ніякої нема і йїсти не хочеся.

Пшибишевському втекла єго жінка з поетом Бжозовским. Лишила єму дівчину, а хлопця з собою взяла, бо то, каже, не єго, а якогось маляра. Гарна потїха на тепер і гарна згадка на минуле спільне жите. Тїкаються як пси.

Філіпович цілком вже ослаб і поїхав до дому. Як йїхав тай дуже плакав. Смерть.

Шміґер ходить коло мене як сестра. І вітки кілько мягкості у тїм твердїм чоловіці? Душею то я блукаю по якихось нетрах і серце бється ю студенї скали і горяча кров цяпотить як вода. А то не вода!

Якбим був такий потїний, ябим стягнув той кавалок землі як полотно д собі! То яби не калїчив собі очий в далекїй просторонї і не просякалаби із них туга як вода з трясавиці — яби грїб мамин і єї хати і Вас усіх мав близенько.

Але я ще такий жиливий, що все перенесу, лишень згорблюся і калїкою буду.

Напишіть ще що. Тїшуся, що здорово у Вас.

Здоровлю Вас усіх.

В. Стефаник

Чи Вам Вістник II. ч. післати?

без дати

Дорога Товаришко!

Я дістав поздоровлене з весною від Вас і від Олега Вашого. І я Вас поздоровляю, моя Ви сестро добра, а поздоровляючи, біжу на той мій кавалочок землі і оглядаю єго зі смутком і йду з Вами під руку і оповїдаю Вам свої смутки, а Ви як мила сестра прогоняєте їх від мене і ми йдемо, йдемо гет аж за село. Я не хотївби ніколи покидати ні того кусня землі, ні Вас. Бо не найду я вже приятелїв лїпших, як Ви, ані красшої землі, як наша. Тужу за Вами.

Я пишу тепер крім малих новель і драму. Як вона вдасться, то буде велика утїха в нашїм кружочку. До Вістника піславем дві новелі «Мужичку» і «Палія». Палій є довший образ сїльського пролетарія, він мині не вдався так, як я хотїв, але бїльше я не хотїв над ним робити і післав єго.

Франко не вдоволений, що мене якийсь чех похвалив і написав таку нотатку, що не знати, хто фальшиво нарід піймає, чи я, чи той чех.

В Перемишлі директор Цегліньский 8-го в неділю буде читати відчит «Оповідання Василя Стефаника і наше жите». Може я поїду на той відчит, хоть дуже воно прикро світити лицем перед публікою, котра допитливо буде глядіти і все глупости буде собі гадати. Пані S. Verin з Парижа хоче перетолкувати моїх новель на книжку і видати в язиці французьким. Др Сіменович обіцяв давати переклади англійські. В „Humanité Nouvelle“ є дуже прихильна згадка за мене, у Варшаві толкують багато на польське.

Я пишу Вам осе тому, що по інфлюенції я такий збитий, що писати не годен, а хочеса писати до Вас. Пишіть до мене моя добра. Все пишіть.

Ваш

В. Стефаник

Вол. Реш-Лозовський

Poetae nascuntur

...Слухай, брате, та навчай
Своїх малих діток —
Навчай їх, щоб не вчилися
Змалку віршувати...

Дивно брелять висше наведені слова! А ще більше дивно і незрозуміло виглядає їх льогіка. Бож остерогу перед „вогнем“ дає власне той, що сам ним запалився, власне той, що не хотів огня того гасити, той, що горів тим огнем до самого кінця. Дійсно, льогіку повисших слів занадто тяжко зразу збагнути. Збагнути її вагу зможемо доперва тоді, коли зміряємо цілу життєву дорогу великого поета, або бодай проглянемо її основно до того моменту, коли поет мусів ті слова сказати. Коли се зробимо, тоді мусимо повірити в щирість Шевченкових слів і отсе memento, що в них укривається.

A memento се каже, що правдива поезія — то не „миляна банька“, як декому верзеться, ані не копаний мяч. Memento се каже, що поезія — тягар, поезія — післанництво; що поезія вимагає для себе великої жертви, а передусім непорочної правди — всюди й завжди тієї самої.

Si vis vera loqui, disce pati! Ось нам пересторога, що її замкнув Шевченко в своїх словах:

...Слухай, брате, та навчай
Своїх малих діток...

Тільки ті, що вродилися на великих пророків чи великих

поетів, можуть так неподільно й так безоглядно віддатися поезії — тій силі, що непереможно тягне їх у свій бік, хоч ставить такі високі вимоги... *Poetae nascuntur!*

...Поезії не робиться, поезія попросту є. Вона є так, як був-е день і ніч. То не якась інспірація, але якийсь таке дивне буття. Усе є... І в тому ціла поезія, що те все є, а той, що про те все знає, то власне поет. Побачити й почути — на сьому полягає ціле чудо й ціле обявлення поезії... (К. Щарек — *Zwyczaјne жycie* 158).

Автор повисших рядків хотів попросту сказати, що поезії не „фабрикується“, що вона живе в душі поета, а поет бачить те, що в ньому є, може його назвати й безформному дати форму. Головним завданням поезії є „побачити й почути“, а побачене й почуте „обявити“ світові.

До Шевченка ми нездібні були побачити чудовий вечір на Україні, бо доперва Шевченко побачив і обявив нам *Садок вишневий коло хати*. Той „садок“ був і перед Шевченком, але доперва Шевченко був тим щасливцем, що потрапив нам його відкрити — обявити. Тільки вибранцям природа зраджує свої скарби й свою красу.

А може краще сказати, що Шевченко відкрив отсей „садок“ у своїх снах і „розбурханій крові“? Чи міг він сховатися перед тим — якимось „дивним бажанням“ поета?

...Те бажання, се був той огонь

І була тота сила,

Що для мене Єгови наказ

І Єгову створила... (І. Франко)

так роздумував колись Мойсей над таємницею свого післанництва!

Та як трудно навчитися того, що на правду гідне науки, так теж трудно побачити те, що гідне бачення, або почути те, що гідне слуху.

Передусім наша епоха не знайшла ще для себе того, хтоб її „побачив і почув“, хтоб створив її міт, її епопею. Вона ще чекає на свою сінтезу.

...Країно кохана, пусти нам Бояна...

але такого, щоб потрапив „ухватити епоху й скрутити її довкола своїх п'яток пальців“...

Та вертаймо до поетів... Поети „якісь не такі, як люди“. Від звичайних людей відрізняють їх не тільки прикмети духові, але й фізичні.

Далеко глибші заходять ріжниці в духовому житті поета. Коли кажуть, що душа людська незбагнута — то якже тяжко збагнути душу поета. Ту душу, що не хоче бути заїздом наших забаванок. Ось як пише поет:

Мені надокучило бути заїздом, де вічно товчуться оті сотворіння, метушаться і сміяться. Повідчиняти вікна! Провітриць оселю! Нехай увійдуть у хату чистота й спокій...

І як бентежити спокій в сій „хаті“? Як опоганювати „чистоту“ своїми брудними підошвами? Як четвертувати живу душу поета? Чи йти на звіді й слухати, що кажуть люди? Чкве часто такі звіді, кінчаються найзвичайнішою обмовою. Тому краще по можності таки їхніми словами, словами по-

етів, розказати про те, що вони про себе говорять. Бож і вони, хоч звичайно аж надто скупі на слова про себе, то все таки від часу до часу мусять про себе говорити, мусять, як самі признаються „сповідатись і душу розповити“. Тоді на мить розпадається заслона, а з непроглядних глибин виринає поетова душа.

...Я пізнаю її. Он пливе чиста і біла, спрагла неземних розкошів, прозора і легка... тремтяча бажанням пісні.

Я бачу її. Велика і важка, повна туги й невимпланих сліз, вагітна всіми скорботами світа, темна від жалю до нещасної землі... Я знаю її. Вона... неспокійна, вся насичена вогнем, вся палаюча великим і праведним гнівом...

Я розумію її. Вона невдоволена, вічно шукаюча...

(М. Коцюбинський — *Хмари*)

...Душе моя!

Чого ти сумуєш?

Душе моя убогая!

Чого марно плачеш?

Чого тобі шкода?..

Так кричить поетова душа, поетове серце — вічно „трудне й голодне“.

Душа поета — якась не така, як людська. Вона — не може спокійно оглядати світа. Вона все записує „незримим пером“. А оті „незримі скрижалі“ вкладаються десь там глибоко на дні душі. Колиж призбирається надмір сих скрижалів, сього „ідейного осаду“ — він починає ферментувати й не дає поетові спокою ні в день ні в ночі. Поет мусить „сповідатись, душу розповити“... А тоді:

...За думою дума роєм вилітає:

Одна давить серце, друга роздирає...

Ось як пише про те Леся Українка в одному з своїх листів:

Мене попросту гальванізує *idée fixe*, якась непереможна сила. Юрба образів не дає мені спати по ночах, мучить, як нова недуга — оттоді вже приходять демон, лютіший над усі недуги й наказує мені писати, а потім я знову лежу *zusammengeklappert*, як порожня торбина. Отак я писала *Лисову тисню* і все, що написала останнього року...

(*ЛНВісник* 1913 X стор. 29)

Те саме виразила Леся теж у поетичній формі:

Не можу я мовчати,

Таке лежить прокляття на мені,

Що мушу тугу словом зустрічати...

Про сей дивний „мус“ говорить і Шевченко:

...Тяжко, нудно розказувать,

А мовчать не вмію.

Виливайсяж слово-сльози...

...Бо життя безупинно й невблагано йде на мене, як хвиля на берег. Не тільки власне, а й чуже... Я чую, як чуже існування входить у моє, мов повітря крізь вікна і двері, як води притоків у річку. Я не можу розминутись з людиною. Я не можу бути самотним... Хіба я що знаю?... Хіба я можу впевненим бути, що не відхилиться двері... отак трошки, з легким скрипінням і з невідомою темряви, такої глибокої та безконечної не почнуть виходити люди... Щож дивного в тім, коли вони ще раз прийдуть... От я їх вже бачу. Ба, ба! Як вас багато...

(М. Коцюбинський)

І поет стає такий перелюднений, що власний надмір мусить вислати в світ. Отже не можуть увійти в поетову душу „чистота й спокій“. І розбите серце поет мусить гоїти: мусить співати, плакати, або вити совою...

За що ж кара?
За що мені муки?
Ко-у я що заподіяв?
Чий тяжкі руки
В тілі душу закували,
Серце запалили
І мов тую чорну галич —
Думи розпустили...

Щоб увільнитися від тієї „кари й муки“, поет готов віддати „веселого віку половину“. Та, дарма! Якась конечність — чиясь тяжка рука в тілі душу закувала, а конечности тієї поети покорити не можуть:

...Ні, я покорити її не здолаю
Ту пісню безумну, що з туги повстала...
Бе чорними крильми, мов хижая птиця
І раниць, як тільки я хочу проборкати
Ії силоміць... (Л. Українка)

І горить отсей сердечний жар, а думи вогняні печуть і бушують...

Муза — „владарка темних ночей“, що повстала, „огнем о півночі“, не дає спокою своїм вибранцям. Правдиві поети не можуть „зрадити“ Музи — вони ніколи не переступають порогів царства „блаженного спокою“, хоч нераз так його прагнуть:

...Помолившись і яб заснув,
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати... (Т. Шевченко)

Часто мається вражіння, що поети — се люди прогнані з раю, що вони десь по дорозі розгубили своє щастя й не можуть його відшукати:

...Сто раз розпускаю сили своєї душі, аби далекими світами відшукати мені щастя мое. Як старий жовняр деревяними ногами блукає, так я блукаю... І падаю з високости в долину... А крила гояться і я знов лечу до сонця, до щастя. І знов ріку зводи небесні і падаю...
Боже, ти подаруй мені решту дороги, бо я не годен вже йти...

(В. Стефаник)

Отче, коли можна... Та — дарма!

....„Божая іскра“ то тяжке прокляття,
Дикий і лютий пожар.
Воїнища того не може людина
Ні запалити, ні вгасити.
В когоч затліла хоч іскра єдина —
Він її буде носити... (Л. Українка)

Лютий сей пожар поетичного серця й тяжкий його тягар, та, мабуть, не менш солодкий і приманчивий — бож:

Поезія — настрої гучних вакханалій
І плюскіт вина
Поезія — пахощі білих конвалій
І тиша сумна.
Поезія — світ в мальовничій уяві
І радісний дзвін.

Поезія — регіт і сльози кровазі,

Молитва й проклін.

Поезія — солод палкого кохання

І дух самоти.

Поезія — буряний пал досягання.

Я і Ти. (Гр. Чупринка)

Таку „чашу поезії“ кожний правдивий поет випиває до самого дна. І коли ся чаша часом опускає поета — тоді він не живе, а доживає:

..І не знаю

Чи я живу чи доживаю,

Чи так по світі волочусь,

Бо вже й не плачу, не сміюсь... (Т. Шевченко)

І відпливаючу барку — повну горя й сліз — поет знову завертає:

...Думи мої, думи мої!

Ви мої єдині!

Не ки айте хоч ви мене

При лихій годині...

Хоч ще так недавно співав:

...Лихо мені з вами...

Чом вас вітер не розвівав...

Дивний народ — поети, дивна та незвичайна льогіка їх світа! Накликають бурхливу хвилю пісень, а потім не можуть їй опертись, не мають сили здавити — згасити в собі „грішний вогень“... Часом огортає їх важке отупіння, але воно проминає й:

...Знов трискає хвиля пісень,

Неначе з під попелу разом

Язиками блимне вогень... (І. Франко)

Отсе важке отупіння — ся страшна кара для поетів, згар, холод... смерть. Страх перед такою смертельною „пусткою“ найкраще виявив Шевченко:

...Ти вже серце запечатав,

А я ще боюся...

Боюся ще погорілу

Хату руйнувати,

Боюся ще мій, голубе,

Серце поховати...

Приходить надмір почувань і серце поета знову мусить молитися, знову мусить сміятися й плакати:

...Молюся, знову уповаю

І знову сльози виливаю

І душу тяжкую мою

Нічим стінам передаю...

А як „помолиться“, то якби другий раз на світ родиться й тоді хочеться жити, хочеться дивитись на Божий світ і на людей.

Як „порожня торбина“, як „нагодована дитина“ — так почувають себе поети, коли заспівають свою пісню. Та такі „щасливі“ моменти скоро проминають і знову приходить „лютий демон“... і так аж до самого кінця, аж Бог подарує рештку дороги.

В царстві поезії щастя й горе однаково милі, а усміх і сльози однаково ясні. Муза є одночасно горда й смутна... (Л. Українка)

Горда — бо чує в собі силу, бо виростає понад усе марне й буденне, бо йде назустріч „сонцю золотому“. Смутна — бо змагає до досконалости, а кожда досконала краса сповита ніжним серпанком смутку. Досконала краса будить у нашому серцю якусь тугу, чомусь нас „пригноблює“.

В такий церковно-врочистий настрій попадають поети, коли, як жреці, стають перед своїм вівтарем. Вони тоді сильні й неподолані:

...А тільки я одна неподолана
Врочистою одправу починаю
Перед моїм незримим олтарем... (Л. Українка)

Бо поезія — се молодша сестра релігії. Поезія мусить мати в собі віру, таку віру, якої від неї домагається для себе життя. Поезія мусить додавати життю принади. Найбільшим і найкращим даром життя — се поезія повна віри.

...Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому:
Встане правда...
...Або хоч надію
Пошли в душу!..
Бо нічого,
Нічого не вдію
Убогою головою... (Т. Шевченко)

...Приймиж сей спів, хоч тугою повитий,
Та позний віри.. (І. Франко)

А Леся Українка питає:

Що варта такий пророк,
Що його винозорєє око
Власну тільки бачить біду,
Та й тієї не бачить глибоко?..

Таких пророків життя не приймає, а люди їх женуть від себе й проклинають.

Треба людям пророчити те, що „корисне“ або те, що „почесне“, а не якусь таку дивну „правду“, що заганяє корабель людського життя на мілину. Від такої „правди“ люди камяніють, тратять решту сил... і мусять йти на пропаще...

Коли в нас почали множитися „безнадійні співаки“, як гриби по дощі, коли почали голосити, що „пропало все, нема надії“ тоді В. Шашкевич дав їм „гідну“ відповідь:

Ви малодухи, маловіри,
Гнилі трупы, джума ви!
Свобідно гнити вам без віри
І без надії й без любови...
В народа рани є глибокі,
Но він не впав ще так, як ви;
В його закон — є і пророки,
Є мученики, віщуни...

Як кожда релігія, так і кожда велика поезія шукає „сінтези“. А де сінтеза — там світогляд, там ясна й недвозначна ціль. Тому й не диво, що світогляд — рідкість навіть у визначних письменників.

В нас дає таку сінтезу передусім поезія Т. Шевченка. Досить виразно зарисовується вона в творчості Лесі Українки. Змагає до неї теж І. Франко.

Як виразно й як одночасно конвульсійно бореться за синтезу В. Стефаник. Се письменник, що навіть на краплину роси вмів глядіти з перспективи вічності. Та велика синтетична сила Шевченкової поезії довела поета попросту до апостольства.

До самого дна випиває зготовану йому чашу — і справляє бенкет... з власної крові:

...Я гуляю, бенкетую...

Я свою пю

А не кров людськую...

Тільки поет такої величини, як Шевченко, міг принести таку надлюдську жертву. Тільки Шевченко міг так тяжко мучитись, каратись — але не каятись.

Бо за свою правду — мережані листи — він готов себе дати розп'ясти.

Дивний народ поети — та все не такий, як люди! Люди бувають бідні, — багаті. А поети? Ні бідні, ні багаті — а може радше: і бідні і багаті. Поет, як каже М. Коцюбинський — „бідний богач“.

Богач тому:

Бо дає багато, а бере найменше... Бо на його слідах виростають найкращі квіти... з крові його серця...

А бідний тому:

Бо душа його глибока, як море... Бо душа його, як море, любить бурі... і прагне бурі... Бо мясом свого серця годує звіра... і чує, як йому плещуть в долоні — байдужі.

До всіх болів поета долучається ще один хробак, що немилосердно точить його серце — людська байдужість. Отся страшна байдужість, що навіть „не гавкне й не лайне“...

Такої байдужості не може знести ніюдин поет, ніюдин мистець, бо вона не дозволяє йому бути живим між людьми.

Ось як боліє мистець-Річард У *Щуці* Лесі Українки тоді, коли люди байдуже проходять побіч його твору:

...Чого бракує творові моему?

Хто може се мені тепер сказати?

Хто може дати раду? Люди йдуть,

Минають мовчки, мов глухонімії,

немов їх очі з темною водою,

що дивляться й не бачать! Чи не краще

було тоді, як руки фанатичні

мої утвори в порох розбивали?..

Обізвися хоч ти до мене, глино нежива!

Чого тобі, що о мені бракує,

щоб нам живими бути між людьми?..

Так теж „серце мліло“ і в Шевченка тоді, коли дав людям *Кобзаря*. Вже десяте літо минало, а про нього ніхто й не гавкнув — так, якби його зовсім на світі не було. А йому так хотілось — так хотілось бути живим між людьми!

Поети конечно хотять своїми думами ділитися з людьми — отими „сліпими невольниками“, хотять втягнути їх в свої світи, свої орбіти; хотять „любов свою благовістити“ й огнем свого серця „пекти холодні душі“...

Поети хочуть вступати до обітованої землі не самі, але разом з нами — „серед трубного гromу“. А вдячність людська невелика. Якже часто місця немає на землі для того, хто „все бачить і все знає“.

А там, де не чують люди, у болісній, але гордій самоті — розспівується поетова душа, розгортається найщиріша хвиля поезії. Але завжди роздвоєне серце поета завжди чує владний голос: „Шукай!“ І він вічно шукає: злітає догори й падає з високости.. Знає таємницю агави:

Вона цвіте, щоб умерти, і умирає, щоб цвісти.. І з жахом прислухується, як росте, стигне і рветься з неї душа.. Те, що таїлося в ній, продирає нирешті тісні обійми і виходить на волю, як велит.. Обвіяна вітром, блиска до неба, агава бачить тепер, чого не бачила перше. Вона бачить море і скелі, перша стрічає схід сонця, остання ловить червоний захід. Очиняючи вранці вікно, поет бачить цвітучих ряд агав. Стоять струнки і високі, з вінцем смеги на чолі й витають далеке море.

Ave, mare, morituri te salutant..

(М. Коцюбинський)

Творити — то велике визволення з терпіння й облекшення життя. Але щоб творець зродився треба чимало терпіння й перемін чимало.

Так, чимало гіркого вмирання мусить увітиситися в вашому житті, о творці.. Щоб творець дитиною стався, що новонародилась, для сього він мусить бажати теж, щоб був поодією й боєм породіль.

Істинно, почерез сто душ йшов я дорогою моєю, почерез сто колісок і сто болів породу. Не один раз прощався я, і знаю останні години, щоб серце роздирають. Але так хоче моя творча воля, моя судьба. А радше, щоб сказати вам ще щиріше: такої судьби хоче воля моя..

(Так мовив Зиратустра II стор. 129)

В одному листі до графині Толстої скаржитья Шевченко: „Мені заборонено писати я знаю за що й перенешу кару без нарікань, але за що мені заборонено мовчати?..

А все життя було присвячене божественному мистецтву — і щож? Як відмовитися від думки, почуття тієї невгайної любови до красного мистецтва? О, спасіть мене, інакше ще один рік і я загинув..

А в другому листі:

Данте Алігері був тільки прогнаний з батьківщини, але йому не заборонили писати своє *Дікло*, свою Беатріче.. А я.. я був нещасливіший за флорентійського вигнанця..

Се вже дійсно наддантейська міра поетичного болю!.. Та для „божественного мистецтва“ великий мистець не вагався прийняти сеї міри, не вагався двигати тягару, терпіти болю..

Бо з тим поетичним боєм діється так, як з боєм материнства. Матері жаліються на нього, але приймають його з ніжністю й обливають сльозами щастя. Бо се благословенний біль. Як земля, щоб видати плід, мусить бути глибоко роздрана плугом, так душа поета вимагає діяння болю, аби показати свою вартість, аби створити новий світ і відновити життя.

Враз і велику радість і люту муку відчував І. Франко, ставши поетом, а Муза декорувала його соняшниками й терням.

А в „соняшниках і терні“ віджила поетова душа і в „святих своїх речах“ творила святе грішній землі:

..Жива душа поетова, святая,

Жива в святих своїх речах,

А ми, читая, оживаєм

чуєм Бога в небесах.. (Т. Шевченко)

Червоні сторінки

(З літературного „життя“ на В. Україні)

В своїй колишній промові на пленумі харківського правління СРПУ широко спинився А. Сенченко¹⁾ на „епохальній доповіді“ з 4 травня „тов.“ Сталіна, пристосовуючи кожне слово „любимішого вождя“ до літературного „життя“ „УСРСР“. Промовець у питомий кожному щасливому й вільному громадянину вільної вітчизни „трудящих усього світу“, хапається сталінівських слів про потребу „бережливого ставлення до людини“. — „Що визначає се для нас, радянських письменників? — Се визначає, що ми повинні переглянути своє відношення один до одного, ми повинні відчувати себе найціннішим скарбом і створити великі твори гідні нашої великої батьківщини... ми можемо й повинні дати значно більше й краще, аніж се було досі, бо для сього є в нас усі передумови й немає ніяких перешкод“. „Відсутність бережливого ставлення до людини і творця в письменницькому оточенні почувається гостріше ніж деінде“²⁾. Свої слова ілюструє промовець прикладом з творчости Сосюри, якому спочатку — „співали діфірамби“, а потім, помітивши, що він служить „інтересам націоналістів“, не вважали за потрібне присвятити підбадьорюючого слова, „хоч поет став на шлях виправлення“. Сталінівські слова про людей, що „оволоділи технікою“ „пояснює“ Сенченко як потребу „створити максімально сприятливі умови“ для советських „видатніших випробуваних художників... Основний капітал повинен бути в особливих умовах, ніякої зрівнялівки ми припустити не можемо...“ Се визначає для нас необхідність оточити пильною увагою нашу молодь... У нас до сього часу... або молодого письменника захвалювали до непристойности; або за один якийнебудь невдалий твір ставили над ним як над художником, хрест. І те і друге приводило до одного — до творчої загибелі письменника“.

Не будемо використовувати увагу читача подрібним переказом „геніальних сталінівських слів“. Вони мали примарою „щасливого, радісного, ситого, багатого“ советського життя й „несхибного“ авторитету „меча ОДПУ“ роздмухати в спо-

¹⁾ Нині, коли з советської преси знаємо, що той самий Сенченко є... найпідліший і тд. ворог „радянського народу“, його промова, в якій він з такою поборною уважністю повчає сповнену максімального ентузіазму й готовсти за кожною згадкою „вождя“ кричати йому „ура“, „українську“ літературну громадськість — його промова читається з особливою цікавістю. Не з меншою, зрештою, цікавістю читаються й „переспіви“ сеї промови советською літературною отарою. (Сенченкову промову цитуємо за *Літ. Газетою* ч 24/35).

²⁾ Усі підкреслення, крім спеціально зазначених, мої — ОЛЕ.

рожнїлих душах советських мистців нову творчу жагу, мали створити літературу гідну „Сталінівської епохи“. Поза свідомістю абсолютної нікчемности, засуджених наперед на 100% загибель, усіх тих старань, — цілий український літературний загаль мусів „одностайно й з ентузіазмом“ увімкнутися до цього творчого буяння. Зрікшися вияву власної національної індивідуальности, загаль українських носіїв найвисшого національного скарбу-слова став оспівувати сталінівську „правду“ в спосіб, для характеристики якого воістину „не вистарчає слів“. Звернемося тому знову до допомоги советської преси — до цитатів сеї преси про „національну формою, соціалістичну змістом“ літературу, — само собою, „найпередовішу й найдейнішу в історії людства“. З яким моральним піднесенням, з якою щирістю взялися здійснювати українські письменники наведені настанови, свідчить те, що чи не найщиріші з них рік і кілька місяців по подіях, що про них тут пишемо, були обдаровані в своїй улюбленій батьківщині своїми улюбленими вождями почесними йменнями „ворогів радянського народу, здичавілих агентів здичавілого фашизму“. Про можливости створені для повного розвитку творчої індивідуальности, про творчу свободу в „УСРСР“ — досить повну уяву, не пригадуючи собі навіть Хвильового, Косинки, Влизька та ин., може створити читач, коли прогляне наступні рядки:

У статті „Наша країна народжує розкутих Прометейів“ (!) (*Літ. Газ.* ч. 24/35) зауважує її автор, І. Стебун, що „з кожного рядка незабутніх імен світової культури“ „дихає незгасима творча жага“, „невпинне прагнення вищого“. Тільки в країні, „де назавжди знищено саму основу гноблення людини, де найповніше, найсміливіше квітне кожда творча індивідуальність“, можна знайти „перспективу творчих висот“!.. Без „творчої жаги“ „інженер людських душ“ — „як немислима птиця без крил“. Але „стремление к неизмеримой высоте“ (!) — „се не абстрактний порив вгору“ — „се уперта, творча праця письменника“, „се пошана до самого себе, почуття власної гідности, почуття відповідальности за кожде своє слово“. Приклад такого письменника за Постишевим — М. І. Горкій.

В передовиці *Літ. Газ.* ч. 27/35 читаємо, що советські письменники „закликані не лише відображати, а й формувати „душу“ нової людини, активного будівника соціалізму“. Письменники є вже „справжніми борцями за здійснення найпередовіших ідеалів людства, носієм яких є наша партія на чолі з великим Сталіним“ (підкресл. сов. автора — О).

„Ми горді, ми повні свідомости власної гідности“ — під таким наголовком надруковано за згаданою передовицею низку заміток кількох письменників і робітників про почуття „свідомости власної гідности“ і т. д. — почуття такі близькі кождому... советському горожанинові! Передруковуємо найцікавіше:

І. Кочерга „з радісним хвилюванням“ думає про чудову тему — „тему гордості й почуття своєї гідности“ — бо він

усвідомляє, що „радянський письменник має всі підстави гордо нести свою голову“. — „Але більше того: нема країни в світі, де б з більшою пошаною... ставилися до письменника, до поета! І особливо се, за Кочергою, відчують письменники советської України (!), бож „мудру пораду, постійне піклування і дружнє, ласкаве слово вони відчують щодня й на кожному кроці“ (!).

Від попередника не хоче відстати і П. Усенко. Для нього почуття власної гідності „нерозривно випливає з почуття гордості за велику справу соціалізму“. „Ся риса „душі“ нової радянської людини справді переливається перед нами всіма фарбами райдуги“. Коли людина починає себе усвідомлювати, „як радянський громадянин — вона вдруге народжується“. Промова „геніяльного інженера людських душ тов. Сталіна“ за словами М. Бажана, „над усім світом прозвучала... як незгасиме слово нашого мудрого соціалістичного людуства. Він учить нас великої художності чітко й до дна, реально й ясно бачити глибини найскладніших, найзахованіших і... „найменш матеріальних“ процесів людської душі. — Сучасна доба дає „блискучі приклади великого вміння видіти й повидіти, вміння не повзати, а ширяти“, „а хіба ми можемо на повний голос сказати, що визволилися вже цілком від кротячого, од червачого повзання по світу?“ Іцик Фефер запевняє, що „зайва людина“ в Советах зникла, а за нею зникло й „почуття відчужености, самотности й безгрунтя“, що міцно вкорінилося в життя й літературу капіталістичних країн. Зникло й донкіхотство — „ми маємо міцний ґрунт під ногами“ бо „не було такої цільної епохи, як наша“ — „наша велика партія, геніяльна людина нашої епохи Сталін“, „наша батьківщина так проголошують, так окрилюють людину, як ніхто на протязі віків“. „Кривавий закон капіталізму“ — „людина — людині вовк“ поховані в нас на віки“, бо „ніде так не бережуть людей, як у нашій країні, ніде так не люблять людину-творця, як у нас“ (Іцик Фефер: *У нас нема зайвої людини*³⁾).

В 32 ч. *Літ. Газ.* старається впевнити читача Л. Смілянський, що тип мистця-борця — чужий „чесному“ й „вольовому“ советському письменникові. Советському письменникові „до лиця“ „бадьорий, радісний, переможний сміх“, хоч... „найбідніший розділ літератури у нас — се сатира й гумор (!). А скільки в нас сюжетів, образів саме для сеї літератури“ (sic!). Советська література „повинна“ „випромінювати сміх“⁴⁾...

³⁾ Хоч „кривавий закон капіталізму“ — „людина — людині вовк“ на думку Фефера „у нас“ „авіки поховано“ й хоч Іцик Фефер мав „міцний ґрунт під ногами“ й „крила“, що дала йому „геніяльна людина нашої епохи“, він ледви не опинився був „за троцькізм“ разом з Сенченком та іншими „ворогами народу“ в льохах ГПУ.

⁴⁾ Всі більш-менш об'єктивні відвідувачі СРСР (навіть А. Жід) одностайно стверджують, що серед тамошнього населення майже не чути сміху й жартів...

„Радянське життя“ для Копиленка — „величезна симфонія“. Тут же, зрештою, Копиленко дещо знижує свою патетику признанням, що советським письменникам часто „бракує звичайної культури“, що в серед них „люди, які навчилися якнебудь написати вірш або звязати сюжет і сей кістяк обліплюють художочними мязами слів і на сьому спиняється їхній розвиток, кваліфікація, а з'являється неймовірна пиха, заздрість, бажання „негодними средствами“ вискочити вперед, щоб мати кращий „госпрозрахунок“! І. Кочерга, певно не знаючи, що можна ще огльоріфікувати за большевицької сучасности, каже, що „ніде в світі не ставляться з більшою пошаною до великих імен минулого, ніж на Укр.їні Рад, справжній й єдиний охоронникі всього красшого, що створило людство“. Щоб у сьому пересвідчитись, вистарчить переглянути советські „наукові“ видання українських класиків, зокрема Шевченка... Про „советську охорону“ тисячорічних памяток церковного мистецтва і тд. краще й не згадувати! Ріжниця між пролетарським письменником і „передовим письменником Європи, чи Америки“ полягає на думку Кочерги в тому, що пролетарський мистець „стверджує світ і всі ідеали людства, як позитивні і цілком реальні факти“, в той час, як „буржуазна“ література в красшому випадкові „сприймає світ, як щось неминуче — вороже“!

Наведених цитатів вповні вистарчить, щоб виявити досить правдиво мистецький „моральний“ і навіть соціяльний стан т. зв. радянської української літератури, зокрема її представників. Навіть для людини цілковито сторонньої, оскільки само собою, ся людина не зіхала ще зовсім з глузду, вистарчить уважно перечитати сих кілька письменницьких „вірую“, щоб створити собі належну уяву не лише про самих письменників, але й про ту „манну“, що нею, з благословенства „наймудрішого“, вони мусять наділювати своє творче нутро.

„Трудно, отже, підшукати належних слів до належні характеристики того „колективу“ західних „інтелектуалів“ на чолі з „апостолом миру й людяности“ Р. Роляном, поза своєю докладною обізнаністю з умовами советського життя, сприймає всі ті „ентузіастичні“ вияви зацькованої, позбавленої найелементарнішої внутрішньої й зовнішньої свободи людини за вияв її свободної волі. Не місце тут аналізувати „місію“, яку виконують сі „післанці“ „культури“, „прогресу“ й „миру“ для українського народу, досліджувати хто з тих „пророків“ є „спекулянт“, хто — просто придуркуватий, або спантеличений обиватель, тощо — ствердимо тут лише факт, що з тих чи інших причин приймають вони за дійсністьимушене ріжними „несхибними“ авторітетами твердження советського письменника про комуністичну „культуру“, як найвисший вияв людського духа, про найсприятливіші умови для творчости в... СССР і тд. Не диво отже, що на паризькому зїзді знаних угруповань „Конгресі Культури“ за словами київської *Літ. Газети*

— „найвидатнішому в історії явищу“ — першу скрипку грали советські представники⁵⁾.

Тоді більшість промовців проголосила, що „лише в ССРСР створюється нова культура й що лише ССРСР є спадкоємцем усієї культури історії людства“. Советським представником прийшлося те лише ствердити. Ствердженню сеї „правди“ присвятив від імені „звільненого українського народу“ Микитенко⁶⁾.

Промовець, що разом з Тичиною, Корнійчуком і Панчем „представляв“ на конгресі 30 мільйоновий (?) український народ, розпочав свою доповідь з гльорифікації советської сучасності, бо згідно „прямим як сонце вказівкам“ Леніна й Сталіна нація в капіталістичних країнах розкололася на буржуазію й пролетаріят („лозунг єдиної національної культури під егідою буржуазії являється лозунгом реакційним“) — існування капіталізму без національного гніту так само немислиме, як існування соціалізму без звільнення пригнічених націй... „Пролетарська культура вчиться не тільки в М. Горького, але в усіх, хто працював або працює над створенням кращих цінностей світової історії: поважаємо Гете,... любимо (!) Пушкіна й Толстого“, тощо. І ті кращі традиції здійснюються в Сове-тах, де „нема панів ні рабів“, де кожен народ... став єдиною нацією.

У наступній частині своєї доповіді („Що сталося з Україною, колишньою кольонією російського імперіялізму“) хотів Микитенко „подивитися „безпристрасно“, на те, чим був український народ у минулому, що на своїх багнетах принесла йому в роки громадянської війни, влада українських націоналістів (!?)... і що принесла Україні влада Рад“. „В 1918 році прийшли до влади українські націоналісти. Спираючись на чужі багнети, вони принесли українському народові розстріли, шибениці, погром“. Слідують криваві описи „жорстокого знущання і катування“ трудящих і „євреїв“ панами, петлюрівцями, гетьманцями й білогвардійцями... Та „героїчна армія робітничого класу скинула імперіялістичну владу“ і „забезпечила нечуваний розквіт усіх творчих сил українського народу під егідою влади Рад“. „Пролетарська революція відкрила... найширший доступ до скарбниць старої української культури. Покликала письменників писати „про звільнення праці“, про „господаря своєї землі — радянську людину“.

Ми трівожимо стратосферу,
Атомне ядро і сферу,
О, прекрасний час,
Неповторний час!
Неповторний, невмирущий!
Хто за нас на світі дужчий
І з яких країн? (П. Тичина)

„І від сеї України“ обурюється „український письменник“ — „нас хочуть звільнити... залишки огидної

⁵⁾ Само собою москалі з жидами. „Українці“ робили лише „тло“.

⁶⁾ До речі тепер зліквідований, як „ворог народу“.

петлюрівщини, білогвардійщини, сторожеві пси німецького й польського фашизму Донцови, полковники Коновальці, мітрополити Шептицькі та їх підлі однодумці..“

У третій частині своєї доповіді („Культура всіх звільнених народів СССР“) Микитенко робив огляд культурного життя інших народів Советів: робітнича класа, яка виконує свою „історичну місію, показуючи шлях розвитку й одухотворюючи своїм прикладом трудящих усього світу“.

Остання частина промови („Проти фашизму за торжество великих ідеалів людства“) присвячена гострій критиці фашизму. Промовець старатись своїм доброзичливим слухачам довести, що... „націоналісти — найпідліші зрадники народу“. „Катехизис реакції й насильства вони вдягають в одяг свободи й величі „свого“ народу, намагаючись не чути лозунга Маркса, що гримить над світом, як весняний грім...“

Мені йшло передовсім не про подання сухих фактів, лише — про введення читача в ту „моральну“ атмосферу, (якій — з притиском твердимо — не знайдемо аналогії в історії всіх часів і народів!), атмосферу, серед якої мусить сьогодні жити й розвиватись українська духовість на окупованих „рабоче-крістьянським правительством“ землях.

Кинувши побіжний погляд по той бік і зачувши „одностайні“ прояви „одностайного ентузіазму“, можна сповнитись смертною тугою — можна подумати, що українське слово вмерло. А проте, думати так, булоб найбільшим блудом — життя яскраво свідчить за протилежне. В 46/35 ч. *Літ. Газ.* читаємо такі справді винятково цікаві рядки Я. Городського: „...Для літгазетника я — тільки об'єкт його редакційного пляну. Мені скучно так жити! Я знаю, що я гідний кращої долі.. Критики — не всі, а багато — які боязкі, не мають власних поглядів у мистецтві, пишуть стандартні нотатки про „спробовані“ книги, не підмічають елементів новаторства, не слідкують за шляхами старших, за спробами молодих, не беруть на себе почину в дискусії, супереччі. „Літгазета“ повинна мати свої погляди, боротися за них.. Ми ж — не медики „й не циркачі“. Автор так написав сю статейку, „щоб посміятися над „гіпнотизером“. Щоб викрити його „прийом“. Автор „тільки прикинувся, що він спить“. Він „не спить“... Серед апокаліптичних (коже наше слово здається тут нам „замале“) страждань у глибиннім запаллі гартується й зростає нова українська духовість. Що глибше в землю увійшло її сімя, то могутніше буде коріння й солодші овочі. Вона не вмерла — лише під оком „гіпнотизера“ „прикинулася, що спить“. Хібаж не свідчать за її життя безнастанні задя неї офіри своїм земним життям її кращих представників? Чи не свідчить за її життя безнастанний шал червоної преси — безнастанні повідомлення про „остаточний роз-

гром" на літературному та інших фронтах „решток здичавілих націоналістів"? Чиж не свідчить, нарешті, про її життя й про її велику будуччину — засяяти „на роздоріжжі двох культур і рас“ „страшною, сліпучою божою перлою“ — хронічне фіяско всіх спроб зробити з неї пропагатора й співця „кремльовських прав“?

І. Коровицький

Сокальський кордон

Давно колись — в XVI й XVII ст. комусь було корисно розбити єдність українського народу. Народ розбився на два табори: „Русь“ пішла проти „Руси“. Довго, дуже довго зусилля кращих синів народу витрачалися на взаємну, братовбивчу боротьбу. Море крові, величезні втрати на полі науки, політики й навіть фізичного існування нації — результат однієї з найтяжших сторінок нашої історії.

Минулося. Народ осудив тих, хто розятрував взаїмну ненависть. Потім прийшли великі роки. Спільні перемоги й спільні поразки.

Православні Волині, Холмщини й Поліся не звертають уваги на сокальський кордон (нпр. сотки „Просвіт“, кооператив і ін. зв'язаних — доки існували — зо Львовом). Але кордон плекають інші. Почалася нагінка на православну церкву взагалі.

Поворот до нашого середньовіччя, настроювання „Руси“ проти „Руси“*).

Нпр. в 1 статті читаємо, що Шевченко „в православії... бачить освяту пониження й поневолення своєї батьківщини...“ (ст. 72). Можеб автор напружив свою пам'ять — скільки Шевченко писав про ксьондзів, єзуїтів, уніятів! Але пощо ми, православні, маємо настроювати проти уніятів? Ми того робити не хочемо.

Автор говорячи про православне духовенство, доходить до такого стилю: „Чи жило воно й працювало в постійнім розладі з своєю вірою, в постійнім життєвім фальші, чи як та побожна баба Ст. Руданського ставило свічки св. Микиті й дідькові?“ (ст. 73). Так ніби у відродженні народу правосл. духовенство не брало участі. Проте брало. А тисячі прикладів праці, боротьби й жертвенної смерти українського православного духовенства, їх синів і цілих родин за українську справу?

*) Гл. о. протоєрей Петро Табінський: *Українське національне відродження і православне духовенство* ст. 72-79 і Й. Скрутень ЧСВВ: *Йосиф В. Рутський* (* 1573 † 1637), *киж він є і киж буде для українців?* ст. 140—144. Альманах *Нового Часу*.

Провідником денаціоналізації була, свого часу, православна церква. Та не тільки вона, але й греко-католицька. Про православну церкву автор знає. Довідатисяж про ідентичну, свого часу, ролю церкви греко-католицької може, звернувшись до першого кращого архіву з актами XVII, XVIII й XIX ст.

О. автор відбирає православній церкві українське національне обличчя, хоч в своїх підставах вона таки завжди була українською. Навіть два гонителі українства, що про них згадує автор, тепер правлять богослуження живою мовою — „обидва — зукраїнізувалися“ (ст. 74). Не змінили обряду, залишилися православні і... усвідомилися найбільші вороги. Що ж говорити про духовенство близьке до народу?

Юнаки, попавши до духовних семінарій, російщилися. Так. Але російщились вони в кожній російській школі, не тільки в духовній. Про інші школи автор не згадує й в читача повстає переконання ніби найбільшим провідником русифікації були православні духовні школи. В дійсностіж в духовних школах ще найбільш трималося українство, — сам автор не може замовчати, що „учні закладали українські громади, чи гуртки, набували... книжки й виписували періодичну українську пресу“... (ст. 75-76).

Стаття о. автора непотрібно поглиблює сокальський кордон. Представляючи перед масами читачів греко-католиків православну церкву в не дуже сприятливій освітленні, відновлює наші віроісповідні гетта. Повстає небезпечна релігійна полеміка... Там, де не повинна бути.

Подібно, багато речей не хоче завважити й о. Й. Скрутень, автор другої з згаданих статей. Є в ній звеличування заслуг Митрополита Й. В. Рутського, який ніби вирвав Україну з відемого впливу православя, що „рішало не тільки про владу Росії над землями, але й над душами українців і білорусинів“ (ст. 143), звідси — „сліпе й інстинктивне привязання до російської державности... забувши на свою рідну й окрему державу“ (ст. 143-144).

Непопулярність митрополита Рутського, що її зауважив автор, не в тім, що він „особа духовна, дитина XVI і XVII ст.“ й под., а в тім, що він таки спричинився до „братніх міжусобиць“. Автор обурюється, що сучасна молодь не приймає м. Рутського тому, що в нього не добачає „признак диктатора, божеськості цезаря, прикмет для масового провідництва“... (ст. 142).

Цілком влучно! Бо прикмета божеськості вимагає, передовсім, опертя на власні сили, боротьби тільки з помічю Бога, а Рутський спирався на світську владу, підкреслював нельояльність православних і свою надльояльність. Нпр., пишучи про можливості запровадження унії в Києві, він нападає на православне „нове братство, засноване схизматиками... без королівського привілею... скасувати його можна або властью воеводи, або позовом до надворного королівського суду“.

Він говорить з ентузіазмом про свого опікуна-короля, якому за поміч унії „дай, Боже, многі літа найяснішому.“ Коли провідник православних, Древинський сподівається чогось осягнути під час безкоролів'я, то м. Рутський потішається, що „королеві Бог дасть довге життя“.

В порівнянні з Рутським виграють такі православні, що (як обурено свідчить М. Смотрицький в *Paraenesis*) гордо заявляють — „ми з самим тільки Богом проти всіх наших ворогів“.

Всюди група м. Рутського, закриваючись відданістю Річипосполитій, закидає православним: „Modl cie się za króla, ale głosem, nie sercem, obłuda y pochlebstwo to z boiaźni nie z miłości“. (*Odpowiedź na Repro'estacyę...*)

Пощо викривлювати історичну правду, коли навіть історик-католик В. Липинський стверджує ті „великі мінуси“, які дали нам — „узалежнення від пануючої в Річипосполитій релігії, впровадження до нашого внутрішнього життя завзятої релігійної боротьби, а особливо ослаблення національної східної незєдненої української церкви і в результаті приготування ґрунту для повного знесення російською владою її незалежності“ (*Z dziejów Ukrainy* 112).

Рутський був чужинець, — йому тяжко було зрозуміти дійсні потреби українського народу в XVII в., але їх може, й повинна тепер зрозуміти наша історична наука.

З багатьох фактів XVI-XVII вв. ясно, що не російський вплив, що тоді був мінімальний, викликав ворожнечу мас проти латинського заходу. То була ворожнеча проти провідників викривленого Заходу в стилі Смотрицьких й героїчна боротьба за свою національну й віроісповідну відрубність.

І пощо ставити поруч себе (як робить автор на ст. 144) політичних і віроісповідних ворогів — Рутського й Хмельницького, представників двох, колись непримиримих таборів, що їх розділило море крові й ненависти?

Національна єдність будується взаємним пошануванням й довірям, — ніколи відгребуванням старих, вже похованих спорів, які тій єдності тільки шкодять.

О. В.

„Любимий” Сталін

В *Перських листах* оповідає Монтескіє про одного могутнього монарха в Європі. Був сей монарх великий магик: „мав владу навіть над думками своїх підданих. Він робив, що вони думали так, як хотів він. Коли мав лише один мільон екю в своїй скарбниці, а потребував двох, йому треба було лиш їх переконати, що одне екю варта стільки, що й два, і піддані вірили... Він досягнув навіть того, що змусив їх вірити, що його дотик вигоює всякі нещастя, — така велика була його сила, що мав на людські душі!”

Сього могутнього монарха давно перевисшив Йосип Сталін. Він переконав своїх підданих, що один рубль є більше за доляра; що оселедцем можна краще наїстися ніж курчатком; що п'ятьом в одній кімнаті просторніш, ніж одному в п'ятих. Він же переконав, що як за царату — найгеніяльнішою людиною в Росії був темний сибірський мужик Распутін, так — в Росії большевицькій — найгеніяльнішою людиною є за-кавказький мужик Джугашвілі.

На його приказ, мільйони „іменують” його „батьком народу”, своїм паном і володарем з успіхом, від якого луснуло з заздрости всі плєбісцитарні монархи чи фірери. На його приказ щасливе населення „вибирає” тепер у „Верховний Совет” ССРСР, в сталінський диван*) большевицьких губернаторів і шефів жандармів як „народних представників”. По всіх большевицьких капищах ССРСР відбуваються урочисті комуністичні екстенії на честь нового кагана... А коли уста жреця вимовлять його „священне ім'я”, всі встають і кричать ура!

Коли в Нотр Дам коронувався Наполеон, одного маршала спитали — як подобається йому церемонія?

— Нічого, — відповів той, — бракує лише кількох десятків тисячів тих, які вмерли за те, щоби чогось подібного ніколи більше не бувало...

На сталінських екстеніях теж бракує соток тисячів, які вмерли, щоби ніколи не бувало ні того ідолослуження, ні того плазунства, ні тої духової проституції...

Чи се вершок слави і досягнень диктатора?

Певно. Урочиста процесія на честь „богині розуму”, на чолі якої ступав Максиміліан Робесп'єр, — теж була вершком його слави. Се було коротко перед 9-м термідора.

Максиміліан теж приміняв терор — спокійно, методично, без унесення. Відколи конвент декретував (10 X 1793), що він є єдиним осередком цілої влади, — він осягнув всього чого хотів. Він здешакував конвент, він післав на шафот жі-

*) Диваном називалася в старі часи султанська прибічна рада.

рондістів, нерішучих і монтанірів, за брак „горожанських чеснот“. Він опанував Комітет громадянського ратунку, маючи там свої креатури — Сен-Жюста і Кутона; опанував революційний трибунал, маючи там свою креатуру — Дюма; опанував поліцію, посадивши там свою креатуру — Германа; опанував магістрат, посадивши в нім свою креатуру — Паяна; нарешті — національну гвардію з своєю креатурою — Анріо... Подібно як Сталін. І подібно як Сталін — „геніяльним“, був він — incorruptible, лицар без плями...

Аж поки се не обридло всім запламленим, отим Барасам, Таліянам і Фуше, які одного літного дня і скинули його з височини диктаторства — просто під катівський ніж.

Нещастя всякого „геніяльного“ диктатора в тім, що коли від нього все залежить, то він же і відповідає за все. Він повинен бути на правду геніяльний! Микола І російський — який не був такий дурний — казав: „не було прикладу в історії, щоби у важкій хвилині, республіка обійшлася без самодержавства одного, або щоби уникнула розгрому і загибелі, коли їй бракло здібного керманича“...

Чи Сталін здібний керманич? Чи Сталін геніяльний?

Коли геніяльність полягає на тім, щоби кермувати державний човен на скелю або на міліну, а тоді завертати назад, — то Сталін перший геній всіх країн і народів. Ціллю його закордонної політики було — погодити з ССРСР Європу, — довести, що ССРСР стала „сальонфегі“, рівновартним членом Союзу Народів (не те, що людодіи гітлерівці!), і льояльним союзником... І нагло — прийшли масові розстріли совітських міністрів і генералів, що одним махом перекреслили всі дипломатичні „досягнення“ закавказького хитруна. Чи се була геніяльність?

Україну хотілося взяти на гачок „українізації“: через „українізацію“ до русифікації... І нагло прийшло десяткування найвірніших з вірних, прийшов поворот до політики, яка була найгіршою імітацією чорної сотні. Чи се була геніяльність? Пляновість?

За прикладом міністра Александра І-го, ген. Аракчеєва, рішено було одним махом — сколховити цілу імперію. Завдання видавалося легким і простим закавказькій голові... І нагло — треба було трубіти на відворот, дозволяти селянські артелі, дивитися крізь пальці на ліквідацію колективів. Чи се була геніяльність, пляновість?

Поставлено ставку на патріотизм — „саветская родина“ і пр. Як на нову підпору трону нового кагана... І нагло завернули знову назад! Патріотів-генералів — розстріляно, а спеціальний декрет до війська розясняв, що червона армія була і лишається „знарядом революції“, про що ніхто не сміє забувати... Чи се була теж геніяльність? Чи шамотання зацькованого?

Чи була геніяльною еспанська авантура, від якої споді-

валися „світового пожару“ і ратунку режиму, щоби потім — підбгавши, мов битий пес, хвоста — „відступати в порядку“?

Чи є геніяльністю цюквати чужі імперіялізми — спеціально японський — щоб потім стоїчно приймаючи облизні від чужинця, безвладно дивитися на занепад престижу режиму в очах власних підданих?

Чи се геніяльність — оповіщати світові про „нову конституцію“ і всякі свободи, щоби в останній момент — в нападі переляку — знову хопити за гальмо і за кнут? Чи в тім всім слідно якусь геніяльну думку, пляновість чи просто борсання людини заляканої на смерть?

Чи тішитися з „факту“, що за „вождя“ голосувало понад 100% виборців (бо голосували — мовляв — і ентузіясти з інших виборчих округ); або що (як слушно згадала *Republique*), — що самоїди і буряти стали стовідсотковими марксистами, — значить скріпляти престиж диктатора, чи — його осмішувати?

Чи приказати вибрати до свого дивану 467 чиновників, 111 генералів і полковників і 60 червоних поліцаїв, — як „представників пролетаріату“ — не значить осмішити себе вкрай?

„Соняшний“ Сталін колись збуджував — захоплення, жаж, обурення. Тепер він стає предметом обридження і глуму. Люди перестають вірити в магіка, і в його фокуси, і в цілющу силу його „генія“, і в те, що під ним живе „щіслівай нарот“ і в те, що два рази два буде не чотири, а Сталін.

Але коли так, чому ж той ентузіязм по „виборах“? чому невгаваюче „ура“?

Власне тому, що корабель тоне. Що „патріотичним“ криком треба заглушити рев жаху і розпачі.

Треба знати московську психіку. Її знав гр. А. Толстой. В його трильогії читаємо: коли Іванові Грізному донесли про розгром його армій, коли Годунов підтвердив, що

Сейчас ганци ат войска пріскакали

Я відел їх — Нарову взяли шведи

Палкі разбіти наші! —

цар скрикує:

Лгут ганци!

Павесіть їх! Смерть всякому хто скажет,

Что я разбіт! Не могут бить разбіти

Маї палкі! Весть а маєй пабеде

Далжна прідті! І нине же малебни

Пабедния служіть па всем церквам!

(падає знеможений в престольне крісло)

Так є і тепер. Чим більше поразок і облизнів дістає червоний Іван, тим більше віщає своїх підданих, тим більше присудів смерті „всякому, хто скаже, що я розбитий“ — на всіх фронтах совбудівництва. І тим більше замовлених „звісток про побіди“ і „молебнів“... А сам-на-сам диктатор „падає знеможений в престольне крісло“...

В Англії — за невдачі можна винуватити уряд, парламент,

систему виборів, палату лордів. В Німеччині — режим, у Франції — людський фронт чи „інтриги правих“. Але кого і що можна зробити відповідальним за невдачі зовнішньої і внутрішньої політики в СРСР? „Верховний Совет“? Так сеж диван, сеж старий царський „государственный совет“, сеж креація „геніального“ диктатора... Бюрократію? Бюрократи призначаються „геніальним“ диктатором. Партію? Партії нема, вона давно витереблена „геніальним“ диктатором. Винних нема — винен за все, відповідальний за все — „геніальний“ Сталін.

Коли — як співається на совітських екстеніях — Сталін каже траві рости, збіжу кільчитися, туркотіти тракторам, родитися совітським дітям, яких матері обов'язані більше за своїх мужів — любити Сталіна, сонцю — гріти, дощеві — мочити землю, — то Сталін відповідальний за все. І коли трава починає сохнути, колосся обсіпатися, сонце заходити за хмару, коли діти не родяться в передбаченій пятиліткою кількості; коли не ділає каналізація, наступає посуха чи голод, — то винні тут вже не інженери, не матері, ні Господь Бог, ні сонце, ні політруки, а винен всевладний, всесильний і вездісущий Сталін.

Древні народи, коли їм щось долягало, приносили гекатомби своїм верховотворцям, щоби переблагати їх. Навіть як гнівалися на них. Гекатомби з „вредітелів“ приносять і Сталінові. Але сей „верхотворець“ всеж таки не фруває в оболочках. І при бажанні його можна стягнути на землю...

Коли се станеться, тоді наступить момент подібний до того, який пережив в термідорі „непідкупний“ Максиміліян: „любимий“ стане тираном і народ домагатиметься його ганебної смерті...

Чи сей момент близький? Психологічно так. Йде ще екстенія, молебни, гремить вимуштрований хор, бас гуде, музика грає. Стукатиме незабаром лобами об землю сталінський диван. Але серед тих самих хористів, червоних понтіфексів чи навіть членів дивану, — причаїлися Бараси і Таліяни, і — ждуть...

Вистане легенького посунення, і „улюблений вожд“ також хутко щезне з поверхні, як щез Распутін чи Микола II...

Бо диктатор вже не імпонує. Він стає смішний з своїми „побідами“, молебнами і диванами.

Дм. Донцов

Наше море

(Під новий рік)

Гамалію, вітер віє...
Ось-ось наше море.

Т. Шевченко

М-те де Теб вмерла. Тяжко, отже, ворожити щось певне на 1938 рік, і пророкувати куди повіє вітер. Але — „благо-ростворение воздухів“ без сумніву минуло. Над нашим морем знову віють вітри, заповідаючи бурю. Богато огнищ непокою є в Європі — в Адрії, на Північнім Морі, в Тиролі, на Балканах, в Бельгії. Але всі вони наспіх гасяться. Протерті діри в чудовім версальським кафтані сьак-так латаються, бо дві грізніші пожежі нагло зайнялися на двох кінцях Європи і Евразії — на Середземнім морі і на Падіфіку. На першім назріває конфлікт, невиданий від часів Наполеона і Нельсона. На другім — без порівняння страшніший, якого лише увертюрою були — еспансько-американська війна 1898 і російсько-японська 1904-5.

В тих двох конфліктах — іде і про нас, *nostra res agitur*. Перший — стрясав російською імперією на цілім її просторі, не тільки над Амуром, але й над Дніпром. Другий, конфлікт на Середземнім морі, автоматично втягає в свій крутіж і країну Чорного моря, Наддніпрянщину.

По князівських часах, коли Отоманська Порта твердим чопом заткала один кінець великої путі з варяг у греки, — Україна стала ареною, на якій — з перемінним успіхом — точився „старий спір слов'ян межі собою“, як писав Пушкін — поляків з москалями. Даремне Петро Дорошенко, а перед ним Хмельницький, даремне Мазепа і Сірко намагалися повернути до північно-південного напрямку нашої експанзії. Віхами нашої історії на довгі часи стали не Стокгольм — Крим — Стамбул, а Переяслав — Гадяч. По ослабленні Туреччини як імперії — береги Середземного моря стали доступні Росії, а береги Чорного — Англії та Італії. Ся обставина змінила цілковито вигляд українського питання.

Рейд адмірала Орлова, що — завдяки англійському капітанові Ельфінстонові — розбив турецьку флоту під Чесмою (1770) і адмірала Гейдена, що при допомозі англійської і французької ескадр — розбив турків під Наварином (1828) — були останніми виправами російської флоту на Середземнім морі. Тепер — по більш як сто літах — вона знову там з'являється і не в архіпелазі, а під Валенсією і Барцельоною...

Особливо по конференції в Монтре (липень 1936), яка

знесла демілітаризацію Дарданелів і контролю над ними міжнародної Комісії, привернувши Туреччині, союзниці Росії нову суверенність над протоками, — здобуває СССР свободу рухів на Середземнім морі. Україна — стає ключовою позицією Росії в її ескападах на Середземне море. Вонаж — стає тим болючим пунктом, який — відповідно натиснений — може спараліжувати всякі чесменські і барцельонські виправи Москви. Як для Росії, так і для її противників, в зв'язку з активізацією середземноморської політики Росії — значіння української проблеми надзвичайно зростає.

Те значіння збільшується фактом, що на Середземнім морі зарисовується великий конфлікт двох держав. Еспанська авантюра Советів показала, яку роллю моглаб відіграти Росія в моменті, коли дозрів англо-італійський конфлікт. Сяж сама авантюра напевно пригадала й Італії, і Англії — часи, коли великі держави могли укласти собі разом з Туреччиною який хотіли в Льозані статут Чорного моря, не зважаючи на Москву, яка вилася в смертельнім змагу з збунтованою Україною...

А конфлікт той мабуть таки — не нині, то завтра — вибухне. Англія не може виректися свого найкоротшого шляху до Індії, Австралії, Бирми, Цейлону і Танганьїки. Англія не може погодитися з італійською Цеутою чи Майоркою. Три чверти того, що споживає Англія — приходить зза моря, в тім числі нафта з Мезопотамії, без якої *grand fleet* не пануватиме над Середземним морем, над яким панує 230 літ без перерви.

Італія, якої майже ціла торгівля (чотири п'ятих) відбувається морським шляхом, не хоче погодитися з фактом, що обидві брами Середземного моря — західна (Гібральтар) і східна (Порт Саїд і Суец) є в чужих руках; що цілий північно-африканський беріг того моря, від Танжеру до Александрії — за виїмком Лівії — є під контролею інших націй; що від Еспанії аж до Малої Азії — розсипані могутні морські і летунські бази чужих націй, які моглиб завжди спромогтися на блокаду апенінського півострова. В сім ціла драматичність англо-італійського спору, який не скінчився, але щойно почався з взяттям Аддіс Абеби. Надії, що Англія уникатиме конфлікту — ледви чи виправдаються. За сім літ Англія буде так до зубів узброєна, як на се їй дозволяють її велитенські матеріальні ресурси і моральне завзяття її синів. Ані не лишиться вона самотньою на Середземнім морі — в разі чого мабуть забезпечить собі Тульон, Бізерт і Корсику, як випадові брами своєї фльоти. Ані не „угрузне“ вона на Далекім Сході. Вже тепер нав'язується тісна кооперація її фльоти з фльотою Північної Америки; вже та остання буде два великі „мости через Паціфік“ з морських і летунських баз проти Японії: один через Іналяску-Алеути, другий — Гаваї-Філіппіни. Альбїон хутчий зречеться Китаю, а не скапітулює на

Середземнім морі. Не відступить і воскреслий в Італії імперіалізм Цезаря і Наполеона...

Так, Наполеона. Бо — ще під час мирних переговорів в Кампо-Форміо (1797), Бонапарт, пан і володар тодішньої Італії, перший сформулював її імперіялістичні цілі. Тоді вже випрацював він докладний план кампанії проти Англії — що так разячо пригадує план Мусоліні: підбити Середземне море, завоювати Гібральтар і Мальту, Єгипет і Йонійські острови. Амбіції, які виростали з геополітичного положення Італії щоразу, коли якась могутня індивідуальність брала в свої руки стерно сеї країни: Сципіон, Цезар, Наполеон, Мусоліні...

Перша тура італійсько-англійського змагу відбулася під час абесінського походу. Тоді Літвінов організував в Женеві економічну блокаду Італії, а в тайні — пропонував „фашистським бандитам“ достарчати їм нафти і збіжжя з України і Кавказу... Мабуть тоді Іден усвідомив собі, якби то було добре, колиб Туреччина засунула дарданельський засув, або колиб Україна знов спалахнула тим вогнем, яким вона горіла в 1918-21 роках...

Друга тура італійсько-англійського змагу відбулася в Іспанії, коли до портів Каталонії спішили московські кораблі з зброєю і з українським збіжжям. Мабуть тоді Мусоліні усвідомив собі, якби то було добре, колиб Стамбул замкнув свої чорноморські ворота або колиб ще трималися у Києві, в Винниці чи в Одесі українські Альказари... Можна сказати більше, — що колиб ті українські Альказари і досі ще трималися, не так байдуже поставилися до них Італія чи Англія. Хто знає, — щоби ратувати свої позиції на Середземнім морі — чи не ішли би італійська чи англійська фльота до українських портів? Чи не билися в рядах української армії мілянські летуни, як вони билися в Іспанії? Або — чи англійська ескадра не прийшла би знов під Севастопіль як в 1854 році?

Зміна політичної констеляції в світі вирвала Україну з осамітнення, з сліпої вулиці, в якій вона знаходилася, втягнула її в вир проблем середземноморської, а значить світової політики. Для неї перестала існувати дилема Переяслав—Гадяч. Англія, Італія, Франція — стали її сусідами... І в тім величезне значіння для нас назріваючого на європейсько-африканським пограниччю конфлікту, не виданого від часів Наполеона і Нельсона.

В Італії, молодій державі, щойно зріє зрозуміння цілого значіння України для її світової політики. Англія — завше розуміла небезпеку російського напору на південь. В своїй промові в палаті лордів 27 листопада 1879 р., по російсько-турецькій війні, говорив Гладстон: „коли де-небудь Росія в агресивна, то власне своїм напором на південь, своїми плянами запанувати над протоками або над Константинополем“, щоби вийти з своїми торговельними і воєнними кораблями на

Середземне море. Глядстон розумів — як виходить з сейого промови — що головний чинник, що улегшує російський напір на південь — се сприяючий Росії настрій населення провінцій, що лежали між Росією і Середземним морем¹⁾. Англія була та, яка завше — скільки могла — стримувала той напір. Вона була проти віддачі Росії Бесарабії. Вона відіпхнула її свого часу від Дунаю. Вона тричі змусила Росію вернути тричі нею завойований Карс Туреччині. Вона ж зівечила успіхи Росії у війні 1878-79 рр. Так само неприязно на південну експанзію Росії дивилася і консервативна Англія, передусім лорд Біконсфільд, який нізащо в світі не годився дати Росії гирла Дунаю, ані виходу до Середземного моря; який за російською експанзією бачив анархізацію Азії і пановання Москви... Свідомість конечности поділу Росії — для стримання її напорі на південь — збільшилася в Англії по великій війні. Вінстон Черчіль пише в своїх споминах — що колиб не Німеччина, а на її місці, його Англія була ворогом Росії, вонаб стреміла не знищити Францію, а повалити Росію і „відірвати від неї її південні провінції“. Вонаб по м а ш е р у в а л а відразу на Україну в напрямку на Одесу, а Туреччина малаб опанувати Кавказ²⁾... Подібної думки тримався й посол британський в Петербурзі, лорд Д'Абернун. В своїм „Щоденнику“ писав він: „Чи бажана нам могутня Росія?... Інтереси Англії, я гадаю, скорше в проти того... Що торкається Чорного моря і Середземного, то Росія, поділена на різні держави, яких торговельні інтереси перевищалиби їх політичні амбіції, зробилаби наше становище далеко безпечнішим, ніж в випадку привернення могутньої російської імперії. Сепаратистична політика щ о д о У к р а ї н и напевно привелаби до безпечнішого і певнішого становища на Чорнім морі, а торговельна контрола протоків булаб легшою від контролі політичної“.

Все те, колиб Росія стала ворогом Англії. Вона стала ним в хвилині, коли з'явилася знову на Середземнім морі. В кождім разі біг випадків останніх років — японський удар, що захитав могутністю Росії і над Дніпром, зворот (загальмованого на заході й на сході) російського напорі — на південь в сторону Середземного моря, — актуалізували проблему Чорного моря і України в Західній Європі; вивели її з вузького кола альтернативи Переяслав—Гадяч в світ ширших комбінацій і величніших плянів.

Тимчасом многи політики не хочуть сього бачити. Многи трактують сю проблему — що так скажу — по старосвітськи. Не узгляднюючи ні нового становища, ані нових сил, що прокинулися в вогні боротьби на Україні. І так напр. в *Nineteenth Century and after* ч. 685 читаємо, що „українські сепаратисти схильні дивитися на Німеччину, як на оборонця їх

¹⁾ Selected Speeches on Foreign Policy 1738—1914. Oxford Univ. Press.

²⁾ W. Churchill — *La Crise mondiale*.

справи, думаючи, що німецька інтервенція на Україні на спілку з її східним союзником буде в їх інтересах". Журнал називає був. гетьмана Скоропадського, при чім зазначає, що в разі якби він чи хто инший пристав на таку комбінацію, то опинивсяби менше більше в положенні манджурського цісаря Пу-Йї, але всеж завважає, що на думку тих українських „сепаратистів“ така комбінація хоч і не неслаби з собою нічого певного в майбутнім, та за те положилаби край підбольшевицькій безвиглядній теперішности.

Ми думаємо, що коли дійсно є такі українські „сепаратисти“, то вони не доцінюють настроїв на Україні, а з другого боку перецінюють значіння деяких інших політичних чинників.

Досить — щоби довести останнє твердження — переглянути деякі голоси польської преси. *Myśl Polska* (ч. 24 м. р.) пише напр., що можна багато написати проти кн. Яреми Вишневецького, „але уява поколінь запліднена постатю, зродженою Сенкевічем. І на то нема ради, ні „льогічної“, ні „раціональної“. Слушно сказано, але хто так каже, той повинен розуміти, що покоління, якого уява запліднена сею постатю, ледви чи стріне зрозуміння в своїх далекосяглих плянах, про які пише англійський журнал, на Україні, хочби як вона стогнала під большевицьким ярмом. Так само мало зрозуміння стрівуть ті пляни в формулюванні, яке надає їм *Bunt Młodych* (ч. 34 м. р.), який говорить про „ділему в роді Переяслав — Гадяч“.

Коли п. Артур Гурскі³⁾ пише, що покоління наше (його — Д. Д.) стоїть нині перед новим завданням, до якого належить рішення, який порядок духовий і морально-правний має заістнувати над Дніпром — „чи той, який представляємо ми, чи той, якого підметом чи предметом є нинішня совітська Росія“, то тут треба ствердити, що такої ділеми над Дніпром не ставлять, що сторонники незалежної України, яка ввижається там всім — по стількох роках героїчної боротьби проти червоної і білої Росії — не втягають в рахубу ділеми п. Гурського.

А тим часом подібні розумовання стрічаємо і в инших часописах, де знову іде мова про „дві сфери“, до яких — або до одної або до другої — має гравітувати визволена зпід большевицького ярма Україна. Так ніби вона не була — сама своєю власною сферою, з власними ідеалами, власним патосом історичним і власною політичною думкою.

Повний брак атракційної сили тих ідей, які суппонують Україні цітовані часописи, ще збільшує неясність їх формулювання, через яку вони стають — в своїй невиразности — такі виразні. Напр. *Bunt Młodych* (11 ч. 1936) говорить і про „ве-

³⁾ Artur Górski — *Niepokój naszego czasu* Warszawa 1938 стр. 112.

лику ідею" і рівночасно про „колонізаційні терени, які треба здобути коштом Росії“; *Myśl Polska* (ч. 18 м. р.), в статі про заграничну політику — в однім лиш реченні уживає таких собі суперечних термінів, як федерація і ягельонська ідея, якої — цікаво — має бути овочем — ідея прометеївська... А фрази про „ідейний і цивілізаційний провід“ над Наддніпрянщиною ідуть в парі з наріканням на „брак імперіяльного клімату“, на „мінімалізм душі“ свого сучасного покоління і пр. Того всього або не читають прихильники концепції, висунутій м. и. в *XIX Century*, або не вміють читати. Бо — навіть з їх точки погляду — ясно повинно бути, що там де нема „імперіяльного клімату“, там не може бути мови про ту концепцію. А колиб він був, то не може мати притягаючої сили, коли його героєм є Вишневецький.

Море, наше море! — цілком нове його значіння для нас по подіях останніх літ, диктує Україні цілком иншу орієнтацію. Наше море, — якого побереже довжиною перевищує довжину побережа всіх инших, осілих над Чорним морем народів, навіть Туреччину, не кажучи про Румунію, Болгарію чи малі народи Кавказу. Море — з яким для ніодного иншого народу не сплелося стільки спогадів героїчної боротьби за національне істновання від провесни нашого історичного буття, через часи великого Києва і козацьких чайок аж до останніх часів, — воно відкриває для нас напrawdę великі перспективи. Воно — в теперішній новій констеляції — вириває нас з сліпої вулиці, воно відкриває нам браму в вир не загумінкової, провінційальної, а напrawdę світової політики. Воно чинить з України — в сю трагічну добу — один з найважливіших чинників нового укладу сил не лише в Східній Європі, але й на Середземному морі. Воно — якого значіння для нас вичув і опоектизував автор *Гамалії*, назвавши його нашим морем, воно кличе країну Чорного моря до відігнання самостійної ролі в грядучих подіях, не ролі Манджу-Го. Українська проблема не дасться втопити в проблемі „визволення“ сотки „рівноправних“ народів СССР — в одній площині з бурятами і калмиками.

Недавно писала *Myśl Polska* (ч. 22 м. р.), що „не соловка поміркованість, а трагічна дійсність зроджує героїв“. Се речення дасться примінити і до України. Країна, яка вистрадала стільки під твердою рукою одної і другої Росії; яка в боротьбі з ними видала міліони феніїв, — може ще видати нових, але лицем до лица з трагічною дійсністю, лицем до лица з великими перспективами, які ждуть її на тім „нашій морі“, де вже починає віяти так знаний нашим предкам вітер, що заповідає бурю...

* * *

Льотей афріканський

„Скажіть будучим старшинам, що сучасне завдання старшини, се бути виховником нації“.

Так начеркнув в промові до товаришів в 1891 р. Льотей свою соціальну роль, завдання, що він сповняв та бажав сповнити. Тепер, коли Франція клонить голову над його могилою, коли, оцінюючи його здобутки, з жалем думає про те, що вона втратила, находимо в тих його рядках ще одну спонуку для подиву і жалю. За індохінським мадагаскарським та мароканським вояком, виступає людина.

Він був великий своєю уявою і чином. Бачив і виконував все з розмахом, не наосліп, мов ясновидчий. Сим його прикметам завдячує Франція — свою імперію в Мароко. Маршал Льотей зрозумів Мароко і тому він ним заволодів.

Порівняння для нього очевидно находимо тільки в історії або в поезії: у Тацита або Гомера. Називають його як Сципіона „Афріканцем“ або так, як звуть основників імперій, „великим будівничим“. Але хто знає чи не найкраще підходить до нього прізвисько „імператора“. Він народився з булавою. Хто тільки його знав, кожний бачив її в його руці. Та вона була і в його словах, і в його вчинках та в усім його генії.

В 1914 р. він доконав найбільшого чину. Важніші справи відняли в нього тоді його молоду армію, яку він повів на край світа, щоб нести туди стару культуру та звеличити Францію. Для нього се могло рівнятися втраті Марока. Але він заступив забрані війська непотрібними на північній фронт старшими річниками. Се була Улісова хитрість, жест поета, який заімпонував мароканцям: вони не скористали з війни 1914 року. Але потім прийшла невдячність. Ніхто не чекав його на березу моря, коли він повертав з Марока.

В душі та серці маршала жили всі пристрасти: подив, гнів, любов до чину та інстинкт володаря. Коли йому дали неначе забавку організацію колоніальної вистави, він зажадав ста мільонів франків кредиту. „По що?“ — спитали. „На те, щоби видати“ — відповів він. Після 6 лютого 1934 він був готовий вийти як вождь на вулицю, але його не покликали.

Льотей був в цілім значінню того слова людиною чину. Він сам називає себе: „робоче звіря“. Як, зрештою, инакше назвати людину, що протягом дня читала часописи, всі часописи, переглядала почту, приймала інтересентів та співпрацівників, перевіряла їх роботу? Він телефонував, їв, знову телефонував, викликував людей, полуднував, вставав, знову спішив до бюро, приймав послів, чужих представників, радив, кермував, наказував, вимагав, противився, складав візити, вертав до своєї палати на вулиці Бонапарта, далі до клюбу, увечері зно-

ву переглядав почту, писав листи, переглядав справи, дочитував якийсь твір про кольонії або останню повість, і знов працював, читав, робив коректу і нарешті лягав...

І так зрана до вечера та з вечера до рана з виїмком того часу, що спав.

В зимі, коли Париж трусився зі стужи, а Сена котила кригу, Льотей з відкритою головою, розхристаний, проходжувався по своїй терасі двадцять метрів від берега. Він був загартований. Недармо на протязі п'ятидесяти літ жив він в таборах та на пустинних шляхах.

Повернувши у Францію, він не переставав пробивати шляхи та спішити, і тому всі хто з ним працював мусіли дотримувати йому кроку й також спішити. Се розвивало рівночасно тіло й думки. Вигравали на тім працьовники та праця, яку мали виконати.

Так він працював в Парижі і в Мароку, в Тонкіні, всюди, де був.

В однім з його щоденників, в Сен-Сірі, він нотував: „Поганий місяць. Богато бзачок, мало праці“. А в іншій місці: „Працой, працой, працой“.

Він був невтомний і виснажив не одного зі своїх співробітників. Він уривав для праці нічні години, безупинно думав, але не як легкодушний метелик, що перелітає з квітки на квітку, але як працьовита бжолка, що витягає з кожної квітки весь мід, що в ній є. Він їв, коли мав на те час, спав лише, коли все було обдумане, а навіть підчас сну думав.

А ледви прокидався, кликав дижурного старшину, щоби в'яснити те або инше питання.

На те, щоби приблизно оцінити вагу праці Льотея, треба було з ним жити.

Той хто провів з ним годину, не міг собі уявити того тягару. В таких випадках маршал вів себе можливо свobodно. Він брав вас попід праву руку, бо на праве вухо не дочував, та давав волю вибалакатися. Потім сам починав говорити, розказував про свої клопоти та комбінації. І ви покидали його, покорені на віки.

Основою його праці була жвавість. Він думав, говорив та працював скоро. З їдою поспішав, навіть коли приймав гостей, а коли був у кого в гостині і не добирав вдруге якоїсь страви, господиня сама уважала, щоби иншим не подавали більше полумисків.

Їхати любив тільки чвалом, щоби мати до певної міри приємність випереджувати славних арабських комонників.

„Діяльність — се радість душі“, — було його девізою.

Ні вік, ні слабість не спиняли його невсипущої праці та творчости.

Він мав трьох співробітників рабів. То не були його старшини, якби ви могли гадати. Його старшини були більше як

його рабами: вони були його приятелями. Його рабами були: телефон, записник та ноги.

Бувало, що серед балачки маршал переставав слухати: ваші слова падали в безодню. Він виймав нотатник, шкрабав кілька слів на картці та клав її у службовий кошик на столі в габінеті. Якщо розмова йшла деінде, приміром в їдальні чи в китайській вітальні (якщо вам зробили ту честь та відчинили її двері), він різко і штивно вставав, неначе рушений пружиною і виходив з хати, щоби віднести свою записку в належний кошик.

Нераз він раптом переривав розмову неначе перервали струю. Се тому що він шукав иншого сполучення. Одною рукою брав телефонну слухавку, другою прикликав дижурного старшину.

— Ти виконав те, що я вранці казав?

— Так, пане маршале,

— і кінчав розпочате речення. Ви могли за той час забути початок, але не він.

При ним ніхто не гаяв часу. Не було й зайвих слів. Пригадайте символічний заголовок збірки його промов: *Слова Чину*.

Він намагався бути для всіх зрозумілим. „Всі тягнемо те саме ярмо на тімже шляху. Під тим ярмом, що часом ранить нас, враз напружуємо думки та зусилля в спільній потребі. Щось як при шкільній таблиці. Мені здається, що людям праці, добрим французам, вірним слугам республіки, котрих обходять спільні головні точки“, не трудно знайти спільний знаменник. І як підпора будівлю, так його воля і почуття ладу підпирали розум.

Неначе діпльомований архівіст, він нотував найдрібніші події з свого життя, а професіональний бібліотекар не потрафивби так скласти книгозбірню, як він. Тут все було позначене та розподілене. Його надзвичайна пам'ять давала йому змогу розташувати в часі і просторі спомини і події з його життя.

Льотей був тілом і душею — уосіблення праці. Чудове, імпозантне „робоче звіря“.

Один з тих, яких генієм і невсипущою працею здвигаються імперії і кріпнуть народи.

Петро Чорноморець

Кузьма Безкровний

6 грудня м. р. склав свої кости козачі на чужині у Празі Кузьма Безкровний. Коли вмер, мав 60 літ.

Покійний був прямим нащадком видатного кубанського отамана полковника Безкровного, ще з запорізьських часів. Належачи до старшинської еліти кубанського козацтва, ро-

дина Безкровних не відірвалася від рядового козацтва, не пішла „вірою і правдою“ служити московському цареві. В тій родині завжди плекали вороже відношення до москалів та до московської культури. Все українське було оточене культом.

Вихований в такому оточенні, майже сорок літ тому, К. Безкровний стає до національно-культурної та політичної української праці. Учителюючи на Кубані в московських школах (інших тоді там не було), веде національно-українську роботу серед школярів, ширить українські книжки. Працює серед місцевої інтелігенції, переважно вчительства, відшукує одиниці, в яких — під попелом накинutoї московщини — ще тлів український вогник, роздмухує ті вогники, гуртує свідомих земляків. Нав'язує зв'язки з наддніпрянцями та галичанами, вступає до РУП, першої української нелегальної масової партії.

Разом з С. Петлюрою, що перебував тоді у нього, збирає матеріали до „Історії кубанського війська“, що пізніше вийшла опрацьована Ф. Щербиною і під його прізвиськом. Своїх дітей — сина і доньку — в найлютіші часи царської реакції — посилає в науку до Перемишля... Видалений адміністрацією з Кубані, Безкровний перебуває якийсь час у Харкові, де скінчивши курси книговодства, стає одним з основників і директорів Українського Кредитового Т-ва.

Коли термін висилки скінчився, повертає на Кубань, де організує будову залізниці. Станції Чорномор'я об'єднуються і створюють акційне товариство з капіталом понад 3 мільони карбованців, до 30 мільонів позичається в Лондоні. Степи Чорномор'я вперезуються рейками нової залізниці, напочаток 400 км. завдовжки. Всі стайні будинки — в українським стилі. Рівночасно Безкровний започатковує організацію кредитової кооперації по окремих станицях, об'єднуючи її в Центр. Кооперативний Банк, якого незмінним головою надзірної ради стає Безкровний. Урядничий склад цього банку, що зносився безпосередньо з закордоном, складався виключно з українців. Крім того за почином Покійного організується в Катеринодарі центральна споживчих кооператив, Кубсоюз. Організує нелегальну національну раду.

По вибуху революції 1917, відкриваються збори поширеної Національної Ради під головуванням М. Рябовола. Безкровний пропонує прийняти засаду, що Кубань є нерозривною частиною України й відповідно до того клича, повести політику; негайно звернутися до наказного отамана Бабича з домаганням скликати Кубанську Раду, передати їй булаву, й тим відновити традиції Запоріжжя. Дальше пропонує — проголосити приєднання Кубані до України. Не з вини Безкровного — ті пропозиції не здійснилися.

В люті 1918 за почином Безкровного Кубанська Законодавча Рада ухвалила федерацію Кубані з Україною. В червні К. Безкровний, разом з М. Рябоволом і Султан Шахім

Гиреем, провідником кубанських черкесів, звертається в Києві до гетьмана П. Скоропадського з проською післати дівізію ген. Натієва на Кубань, щоб допомогти кубанцям звільнитися від червоних і білих москалів. Справа розбилася, бо гетьман жадав для себе права призначати кубанцям їх військового отамана. Спроба Безкровного домовитися з німцями, теж не вдалася через те, що кубанський уряд, на чолі з Л. Бичем зробив угоду з добровольчою армією ген. Денікіна.

Повернувши в серпні 1918 р. до дому, Безкровний видає *Кубанський Край*, в яким веде кампанію проти денікінців і власного москвофільського уряду. Працює в Законод. Раді, де керує працею чорноморської групи, наворачтаючи її з шляху „малоросійського“ на український.

По розгоні Кубанської Ради, доконанім ген. Денікіном Безкровного арештують і висилають до Стамбулу. Звідти приїздить до Чехії, де належить до всіх українських господарчих організацій, стає управителем кооперативної школи і пр.

В справах національних відзначався Покійний твердістю переконань. Був завзятим сторонником об'єднання Кубані з Україною. Всякі спроби про якісь пактовання — дома чи на еміграції — в справі відірвання від України Кубані чи Криму, викликали його протест і остерогу.

Покійний, що відійшов від нас, лишился прикладом того, чого може доконати для національної справи одна людина, коли має виразну ціль і завзяття досягти її. В. Й. П.

Р. О.

3 квіток рідної полеміки

Век Нови (15 XII) вмістив звіт з відчиту п. Негай про українську проблему. В нім, м. и. приписав редакторові *Вістника* орієнтацію, якої не боронив ні *Націоналізм*, ні *ЛНВ*, ні *Вістник*. Відповідну заяву про се видрукував редактор *Вістника* в *Новім Часі*. Заяву сю льояльно передрукувало *Діло* (ч. 280), хоч її „пост-скріпту“ дійсно до *Діла* не відносився. Але коли вже ся часопись забрала голос в справі сеї орієнтації, про яку мова, то не від речі буде згадати, що 18 літ тому, в часі її розцвіту, на її ґрунті стояли: п. І. Макух, тоді віде-міністр уряду УНР, очевидно за згодою цілої радикальної партії, п. О. Безпалко, сд., тодішній міністр праці, п. Іс. Мазепа, сд., тодішній голова ради міністрів і інші. Редактора *Вістника* серед пп. міністрів не було. Щож до нинішнього часу, то орієнтацію, яку п. Негай приписує кому иншому, — поділяють тепер — *УНДО*, *УНО*, *Діло* і унівська опозиція з її шефом.

Краще зробив орган радикальної партії, тої, яка вихо-

вала в себе А. Крушельницького і Шекерика-Доникова. Не зважаючи на заяву редактора *Вістника* в *Новім Часі*, вже по її появі, *Гром. Голос* (25 XII) витягнув гармату п. Негає — мабуть великого авторитета для радикалів — щоби бити нею немилого противника. „Аргументи“ береться з *Веку*, контраргументи *Вістника* — замовчується якби їх не було... Чому? Алеж тому, що в часописі, в якій пишуть пп. Стахови, Матчаки і бувші новошляхівці Левинські, працюють самі джентельмени, не газетні бандити...

Дуже сквапливо скористали з помочі *Веку* і *Українські Вісти*, які передрукували з нього уступ про редактора *Вістника*, знаючи, що тим представляють його в фальшивім світлі. Правда, потім умістили і заяву з *Нового Часу*, лише чомусь написали, що її видрукувало *Діло*. Згадали і про „співпрацю“ Донцова в *Заграві*... Цікава річ, коли кілька місяців чи рік тому, *Українські Вісти* дозволили собі зробити донос на *Заграву*, вони чорним по білому написали, що то якраз Донцов, а не хто инший був її редактором. Тепер — коли редагування *Заграви* — є „відтяжучим свідомством“ в полеміди з п. Негаєм, — *Українські Вісти* деградують Донцова до ролі співробітника...

Що за джентельмени ті редактори українських часописів, які — чи се радикали, чи „фронтовики“ — послуговуються „інформаціями“ *Веку*, щоби — свідомо — в фальшивім світлі представити ідеологію хоч і неvigідного собі, але — українського редактора.

В статті Про domo sua згадали ми незлим, тихим словом замітку-донос на наш журнал, уміщений в празькім *Українськй Тиждні*. Останнє число сеї газетки (20 XII) удає дурного: чому, мовляв, *Вістник* обурюється? Що вони такого зробили? — Сеж був лише реферат доповіді п. Животка. Отже пояснюємо: хай п. Животко уявить собі, що десь на Угорщині чи де, виходить часопис, яка домагається відірвання Закарпаття від Чехії, остро проти Чехії виступає і пр., і — якийсь доброзичливий земляк напише, що ся часопис творить спільний бльок. припустім, з часописю, що видає в Празі п. Животко.. Щоб на се сказав п. Животко? Сказавби, що се є нікчемний донос. Ось власне те саме маємо і ми право сказати на адресу п. Животка, чи *Укр. Тиждня*, особливо по ще більш провокаційній відповіді в останнім числі *Українського Тиждня*. Коли він удає дурного і ніби не розуміє, що написав, то — най буде певним — що инші се чудово зрозуміли і оцінили — як газетний бандитизм.

Останній *Вістник* дав відповідь погрозам *Гром. Голосу* — „стукнути в лоб“ тому, з ким полемізувати чесно не вміють радикали. Відправа подіلالа і радикали бють відворот. Мовляв — *Вістник* здійсмає „галас знечева“, що вони не думали про тероризм, що вислів „стукнути в лоб“ значить те саме, що ствердити, що „комусь бракує розуму“. Радикаль-

чому хуліганові просто „захотілося зажартувати до риму“, мовляв — „стукнути в лоб“ — се так собі, „ліценція поетика“ (ч. 49, 50).

І тут можемо сказати: хай панове радикали не намагаються представити себе дурнішими, аніж вони є. Погроза, якої вони ужили, є погроза і ніякого іншого сенсу в ній не було. Їх погроз ніхто не боїться, лише повторяємо, що за евентуальні наслідки тих „римованих жартів“ — чинимо відповідальними пп. Стахових, Матчаків і Левинських.

В тім самім числі *Гром. Голосу* є замітка про появу *Львівських Вістей* (щось вроді *Волинського Слова* на Львів): „цікаве те, що перше число сеї нової газети дуже похвально пише про місячник *Вістник*“. Дійсно цікаво... Про самий *Вістник*! Тимчасом, *Львівські Вісти* „похвально“ написали не лише про *Вістник* (підкреслюючи м. и. в тій „похвалі“ — „слабість його літературного відділу“), але й про *Дзвони*, й про *Нашу Культуру*, і про *Ми*. Чомуж *Гром. Голос* свідомо промовчав про інші журнали? Тому, що в *Гром. Голосі* сидять пп. Матчаки, Стахови і Левинські, — а сеж є джентельмени, а не газетні бандити...

При тій нагоді бідкається орган збанкрутованої партії, що фашисти розплутують в нас війну українців з українцями. Невже? А хтож десятками літ накликав у нас до громадянської війни з „панамі і попами“, як не радикали і соціялісти? Чи вони думають, що наша суспільність така дурна, що сього собі не усвідомлює?

Стільки квіток з ниви „рідної“ полеміки назбирали ми за один лише тиждень. Ніколи газетний бандитизм не ширився в нас так сильно, як від часів засновання товариства журналістів і письменників...

Ельмір Рейс

Радощі песімізму

(З англійського)

Я — песіміст. Не з тих, що піддаються переполохові. І — не з розпачу. Я був песімістом ще тоді, коли справи йшли як найкраще.

Зеднані Держави Америки забобонні на точці оптимізму. „Кіп смайлінг!“ Усміхнися! Небо лиш над межею. Входи, не стукаючи в двері. Загляне сонце і в наше віконце! — такі улюблені клічі. І в уяві нашої громади, оптиміст виглядає як рубашний хлопча, з широко отвореними очима, з веселою усмішкою, який зараз підбиває собі серця дітей і звірят. Пе-

сіміст — навпаки — се понура постать, з хорим шлунком, наче невиспаний, переважно старий парубок, згрижений невід-взаємненою любовю...

От такий, що може наврочити.

Не я покликаний обговорювати соціяльну чи політичну сторону песімізму. Можливо, що колиб завтра розстріляли всіх песімістів, — відносини раптом змінилисяб на ліпше. Зниклиб безробіття й нужда разом із злочином, хворобами, заздрістю й війною. Всі сталиб заробляти як Рокфелер. Або я знаю?

Хоч, як песіміст, я так не думаю, і тішуся, що ніхто ще не впає на думку розстріляти нас. Мені просто хочеться розвіяти фальшиві погляди на песіміста, що на жаль панують у нас. От наприклад я — „хоробливий песіміст“. Алеж я зовсім майже не маю хворіб. Маю чудовий апетит, не знаю, що то нестравність шлунку. Не терплю на безсонницю. Прекрасно сплю вісім годин на добу, хоч велівби девять. Не можу назвати себе парубком, бо маю жінку і двоє дітей, які не рачкують з переляку до кута, як я зявляюся на порозі. Не дивлюся я зпідлоба на прохожих. І скажу чому: тому, що майже всі вони мають втомлені, знеохочені й витягнуті обличчя, всі вони оптимісти, які думають, що щось виграють на тім, коли завше крутитимуться коло чогось, а коли поспішатимуть до чогось, то заразже станеться щось небувало миле, а всі справи приймуть як найкращий оборот. Колиб вони були песімістами (як я), вони не думалиб, що треба зробити се, або гонити за тим, лише на хвилинку заспокоїлисяб, знайшлиб трохи вільного часу, сілиб і відпружили свій мозок, — і трохи усміхнулися.

Се пересуд, що життя песіміста занурене в нужді й розпачі, а життя оптиміста — є одна солодко-весела пісня. Бо — яснож, що людина, яка вірить тільки в світлу сторону життя, буде смертельно нещаслива, коли припустім — життя покаже їй свою темну сторону. В такім прикрім випадку вона нічого не може зробити, а робити щось — сеж суть оптимізму. Тим часом людина, яка не вірить в „світлу сторону“, — приємно здивована, коли вона їй десь покажеться.

Я здригаюся на саму думку, до чого мусить бути подібне життя оптиміста. З року в рік вірити в якесь Ельдорадо, в щасливу Утопію, в наглу щасливу зміну, в манну, що спаде з неба, що „знову вернуть добрі часи“, в чудо, що поладнає наші заплутані справи, — і зносити на плечах тягар дійсного життя, день за днем, — в таких обставинах треба бути хіба дуже грубошкірим оптимістом, щоби не спуститися на дно.. (До речі, я переконаний, що всі самогубці — опріч тих „грубошкірих“ — є неоправні оптимісти).

Натомісць візьміть скінченого песіміста — візьміть мене. Я не вірю, щоби життя могло щось дати, опріч самої приємності жити взагалі. Отже я все приготований на найгірше. Хмара віщує мені не блакитне небо за нею, але можливість дощу, і — запалення легенів. Я не маю оптимістичної віри.

в інтелігентність і чемність шоферів. Тому все чекаю на червоне світло і тоді, оглядаючись на боки, чкурну через вулицю. Коли знайде щось приємне, я приємно здивований. А що мені притрапилося кілька приємних річей, то й маю не раз причину до веселих хвилин. Щоразу я переконаний, що ся радість вже ніколи не повториться, а коли повертає — я знову „приємно розчарований“.

Я далекий від того, щоби любити моїх земляків, споглядаю на них підозріло і з явною неприязню. Не вірю людям „на слово“, ані не шукаю за „добром в них“. Коли є в них щось добре — в моїм розумінні — я терпеливо чекаю, аж воно само покажеться (на що спішитися?). Таким чином я не трачу сили на приставання з масою людей, які мене не цікавлять. Таким чином я уникаю того розчарування, що знеохочує, якого зазнають завжди оптимісти-адоратори людскости. Від своїх приятелів я не сподіваюся нічого або коли сподіваюся, то дуже мало. І на сім ніколи не заводжуся. Через те моя прихильність до них не слабне, але за те я щиро буваю зворушений, коли виїмково, зустрічаю з їх боку лояльність і пошану.

Я письменник, таке моє заняття. Пишу комедії. Але все був переконаний, що ніколи їх не навчуся писати добре (се м. и. погляд, що його поділяють багато з тих небогатих, що розуміються на річі). Таким чином, коли мені іноді пощастить написати якусь добру річ, я незвичайно тішуся. Від кількох літ я вже не пробую писати щось, що потребує публіка. Почасти тому, що я не думаю, щоби хтось взагалі знав, чого він потребує, — а вже найменше сама публіка. А головні тому, що я не дуже шаную публіку і не дуже палюся подобатися їй. А через те, я хоч і не дуже радію з загальних похвал, то й не занадто розпачаю, коли зустрічаюся з холодністю загалу. А що маю більше провалів, ніж успіхів, то загальний вислід є добрий. Коли я кінчу мою комедію, я сподіваюся, що антрепренер відкине її. Коли мені пропонують контракт, або коли дістаю добрий чек, я пробую зревідувати мою оцінку людської вдачі. Колиж ні — то се якраз те, чого я сподівався, отже й не грижуся так, як мої оптимістичні колеги.

За сей мій песимізм я буваю досконало винагороджений. Напр. мені досить часто лучається, що я маю час на справи, які мені треба зробити. А чи багато оптимістів можуть сказати се про себе? Бо всі оптимісти — оскільки знаю — мордують себе тим, щоби „одного дня“ мати час робити те, що вони дійсно хотілиби робити... Причину, чому я маю час, не тяжко відгадати: я рідко роблю річі, яких не потребую робити. Тому що я не вірю, що завтрішне щастя (прошу мені вияснити — що є „завтра“ і що є „щастя“?) — булоб варте сьогоднішніх неvigід, я не піддаюся і звичайно уникаю робити щось нудне або неміле.

Не останню плягою оптиміста є безнастанне стремління,

гістеричний якийсь примус, бути за всяку ціну веселим. Він подібний до гіпохондрика, що вічно оглядає свій язик і міряє живчик. З хвилиною, коли оптиміст починає чутися трохи зле, він кидається мов скажений на всі боки, шукаючи чогось, щоб могло його „розвеселити“: за якимсь подражненням, заохотою, оманю. Я не відчуваю такої потреби. Вірячи, що веселість є стан ненормальний, я приймаю її з радістю, коли приходить, не пробуваючи викликати її штучними засобами. Оптиміст тікає від дійсності і боїться її. Я — приймаю її і знаходжу її не такою страшною, як видається вона оптимістові.

Песиміст уникає безпотрібної витрати часу, енергії і гроша, — без якої не може обійтися оптиміст. Ясно, що його не люблять спекулянти вуличних реклям, газетних оголошень, льотерій і т. п. Бо я, як песиміст — втілений опір.

Як добре, що я можу щасливо уникнути многих річей, яких не в силі уникнути оптиміст — забав, від яких я тримаюся здалека, бо знаю, що будуть нудні; прилюдних обідів з кепськими стравами і врочистими промовами визначних і високоповажаних батьків народу, і з панею невиразного віку, якраз проти вас, яка конче хоче знати, чи ви мусите мати натхнення, коли пишете, або як ви приходите до ваших ідей, або яка оповідає вам надзвичайні події з свого родинного життя, які надавалисяб — як каже — на чудову песу.

Оптиміст уважає, що він незнищимий, вічнотревалий. Я не дуже вірю в свою тілесну машинерію. Коли чуюся втомлений, беру се за пересторогу і кажу — пр-р-р! І виходжу кудись. Коли є країна песимістів, то в ній напевно ніхто не спшиться. В такій країні можна довго сидіти довкола округлого столика і споглядати на сонце, що огріває вежу з XII віку напроти в сквері, роблячи „зайчики“ на вашій шклянці з вином...

Ні, се переважно оптимісти терплять на песимізм. Єдині, що дійсно цінять життя і смакують його радощі — се песимісти. Я бодай в сім твердо переконаний.

М. Л.

З пресового фільму

В Рідній Школі (ч. 21, 22) проф. д-р В. Старосольський складає шану був. президентові Чехії проф. Масарикові. Се його право. Автор каже, що «на тлі тодішньої (30 літ тому — М. Л.) дійсности просто поражав те, що написав Масарик... на тему української справи»; він сконстатував, що «існує також українське питання, як питання суто-політичне, що має власне, хоч тоді ще тільки потенціально значіння». Треба ствердити, що той погляд зовсім не був такий «поражаючий», бо так само здивлялися в тих часах і Бернсон, і деякі німці, в тім числі, значно скорше, ще Бісмарк. Автор пише, що в ті часи — «тільки молоді тоді соціалістичні партії видвигали домагання політичної не-

залежності у формі української держави, на що тодішня українська публічна опінія відповідала мовчанкою або осуджуваною мовляв нерезальні гасла». Се лише почаста так, бо напр. УСДРП на Україні зовсім гасла самостійності не висувала, навпаки лише гасло автономії. З другого боку — гасло самостійності ще в 1900 голосиз Міхновський в брошурі *Самостійна Україна*, яку видала РУП (револ. укр. партія), яка зовсім не була соціалістична... Отже причім тут «тільки соціалістичні партії»? Далше автор згадує допомогу през. Масарика українській еміграції в Чехії і пр. Але справу відношення покійного президента до українського питання д-р В. Старосольський не вичерпав. Він згадав про інтелігентську переважно еміграцію, і ні слова — про ширші українські маси на Закарпатті. Поминення характеристичне для наших соціалістів...

Діло (ч. 262) приносить статтю про констеляцію на Зах. Волині сприводу зїзду ВУО в Рівнім. Газета пише, що «з упадком Певного прийшов новий курс ВУО». На думку газети той «новий курс» виявляється в промовах п. Тимошенка, прот. М. Волкова та в постановках зїзду про «всебічне задоволення українських національно-політичних домагань». Діло думає, що ВУО — в своїм стремлінні позискати ширші маси — «має під сей час дуже сприятливі умовини для своєї істнування». Сумніваємося. Думаємо, що ані промови, ані постанови зїзду не показують про ніякий «новий курс» ВУО. Сумніваємося також, чи удасться тій групі позискати народні маси. Діло пише, що «трагедія ВУО в тому, що воно не всилі... змінити свого засадничого характеру»... Тож бо то й є. Лише се не трагедія, а комедія.

В. ч. 257 Діла виявилася стаття п. Гл. Л-го — *Українська совітська поезія в освітленні совітської критики*. Поминаючи лише кілька рядків на кінці статі про «штучний ліризм» і «панегірики» совпоетів, в самій статі, подаючи «головні думки совітської критики», автор не дає ні знаків наведення, ані називає з яких журналів чи газет ті думки бере. Тому коли читаємо в статі, як «виразно і переконливо брешуть слова поета, який шукає в глибині своїх почуттів яскраві фарби для змалювання найгеніяльнішої людини всесвіту» (Сталіна), про «провідництво великого Сталіна», про те як «Прекрасна» пісня про Сталіна «з незвичайною простотою відбила почуття совітського народу, народну любов і відданість своєму вождеві», про «справді талановитий величний вірш Бажана про Сталіна» і пр. — то не знаємо, чи се думки совітських критиків, чи самого пана Гл. Л-го? Кому потрібна така писанина? І се не «ляпсус». Бо в другій статі тогож п. Гл. Л-го (Діло ч. 274) *Про героїв, яких ми не розуміємо*, Любченка і Бондаренка представляється героями української справи. Сьому треба покласти край. Людей, які роками прислужувалися Росії, які, служачи в Чека, нищили все українське, на яких совісти є десятки тисячів знищених українських егізістенцій — називати героями і борцями за українську національну справу? В чій інтересах робити се п. Гл. Л-ній? А на кінці статі увага: «Здається нам, коли писатимуть у визвольній Україні велику книгу Українського Суму, тоді впишуть до неї і Скрипників, і Любченко, і Бондаренків, і багатьох інших». Не знаємо. Зате знаємо, що коли писатимуть велику книгу Української Глупоти, то до сеї напевно впишуть і п. Гл. Л-го на однім з перших місць...

Подібну критику совітської поезії та прози дає і *Наша Культура* (кн. 10). В статі Я. Гординського читаємо, що «російські повістарі створили великі романи про більшовицьку героїчну боротьбу». Сі романи оповідають м. и. про «героїчну» боротьбу з визвольними змаганнями на Україні, отже чи не тактовніше булоб не називати ту боротьбу «героїчною»? В статі Олександри Чернувої про українську поезію в СССР, на авторку роблять «безпосередне, щире і приємне

«вразіння» вірші про «Могили Маркса» і «Під стінами Кремля»... Вершок об'єктивності! Далше звітує авторка, як поети «оспівують свою добу та її вождів», про «нове життя», колгоспи, про «перемогу на руїнах старого світу», про «розмах совітського будівництва», про «класову пильність» і пр. І знов — лише на кінці зазначає ніби своє негативне відношення до наставлення совітських поетів. Невже авторка і редакція *Нашої Культури* дійсно бачуть те «нове життя» на Україні? Дивно пишуть тепер «критичні» статі про совітську дійсність...

В тім самім числі *Нашої Культури* з'явилося докінчення статі І. Свенціцького *Пушкін і Україна*. Знову — «об'єктивність» просто неймовірна. «Кочубей та Іскра... близькі до історичного підлога», в поємі «Полтава» цар Петро введений «у весь багатирський (?) зріст», Мазепа — «правдиво зображений». Отже український «критик», каже що Мазепа, якого звав Пушкін «зрадником» і «Ю дою» — «правдиво зображений»? І знову вірш «Клеветникам Росії», повний хвалюватої несмачної бундючності і тупого російського шовінізму — в Свенціцького «повний державницького запалу» (?). Невже подібними статтями збудується українську культуру? Коли наші публіци писати про Джеків Лондонів і Кіплінгів — наші «критики» ревуць про «чужі візії». А сприводу звеличування Зоженек і Пушкінів — ніхто не протестує. Зрештою шанувати все московське вчив і «незабутній» Драгоманов...

ІКС (2 X м. р.) доносить про одну німецьку часопись, що видається у Вармії. Її девіза — *deutsch und treu* — але писана вона для польської людности Німеччини, по польськи. ІКС обурюється, що польських суспільних працівників зве часопись «агітаторами», а «польську мову непольською, а скорше німецькою»... Аж тепер ми доглупуємося, звідки черпає ІКС натхнення для своїх україножерних статей. Вважаюча подібність духа і моралі.

Ми просили Укр. Щоденні Вісти, щоби п. Очко присвятив якусь поему не лише Керчові і Донцову, в якій грозився задусити їх «мов скажених собак», але й іншим співробітникам. На се орган Сталіна відповідає (14 XI): «Ну, коли вже так домагаються, щоб і їх задусити, мов скажених собак, то можна їх запевнити, що колись вони того дочекаються. Ви пригадуєте, панове фашісти, як колись Колчака задусили його власні солдати?»

Пригадуємо, пригадуємо теж, як Скрипників і Любченко задусили їх власні партійні «дорогі товариші»...

В ч. 12 журналу *Наша Батьківщина* поміщено в новинках відомість, що в Станіславові повстало Коло Ліги Зберігання Природи. Що то за таємниче Коло? Там же пишеться про нову устатку про мінеральні води і т. д. Що за лихо?

А *Нова Зоря* ч. 95 зновуж в новинках повідомляє з Делятинщини, що там «появилися мотилі». Не метелики, але мотилі...

В Чернівцях вийшли *Протоколи Сіонських Мудреців*, де в Переднім (?) Слові перекладчик д-р Дмитро Степанович Стасюк ставить дату Чернауц у жовтні 1937 р., а в Післяслові ще раз Чернауц. Нащо то писати грубими і великими літерами націоналізм або нація — понад все, коли з Чернівців робиться Чернауц?!

В *Неділі* ч. 49 (469) подає А. Курдик плян Як Бісмарк хотів будувати Україну. Там уживає два рази слова «австротен» (винищити). Тимчасом має бути *ausrotten*, «авсротен», хоч в німецькому також є слово *Trottel*.

Літопись Червоної Кабини ч. 12 стор. 16 надрукувала: «Козацтво дотримало обіцянки; збіглося, виступило проти большевицького відділу, розбріло і зобов'язало його вернутися назад». А далі: стор. 18 «Його зусиллями Миколаїв позбувся вязниці... Себто увільнився з вязниці. Припускаємо, що п. редактор перед друком статі читає, а поправки булиб авторові шкоди не принесли. Тимчасом якийсь захоплений галицький рідномовний ентузіаст, з огляду на придніпрянського автора, почне таких мовних зворотів уживати, як останній крик моди, не чекаючи апробати большевицької академії...

В ч. 85 приносить *Нова Зоря* справоздання з свята з Станіслава 900-ліття проголошення Богородиці Царицею України. Дописувач пише: «Зіпхнуті з шляху віри большевицькі поети у хвилинах щирости чують у серці й з смутком признають:

Мадонно моя, Пренепорочна Маріє,
Прославлена в віках,
На наших самотніх вівтарях
Лиш вітер віє. (П. Тичина)»

Що большевицькі поети «чують у серці» і що «признають», трудно збагнути. В кождім разі П. Тичина пише тепер підлизиві твори в честь «геніяльного і любимого Сталіна». Найвищий час, щоби його твори перестали з'являтися на національних або релігійних святах.

В Ужгороді виходить часопис *Народня Сила* орган української національної селянсько-робітничої партії. Сель-роб була в Галичині і на Волині комуністична партія, що накоїла багато національного лиха і збаламутила немало наших робітників і селян. Але закарпатська часопись ніби щось иншого, бо на останній сторінці містить *Заклик*, щоби ставати в ряди «будівників *Народньої Сили* та її партії» і підписати заяву, якої гаслом є *За націоналізм!*

Отже чи се сельробівці, чи націоналісти? І пощо баламутство?

«...За путь несибну, смілість зору,
За серце з Сталінським вогнем
Ми Станіславу Косіору
Наш вольний голос віддаєм!»

«...Зоря палає п'ятизора
Для нього провідним огнем...
За Станіслава Косіора
Ми вільний голос подаєм»

Се уривки з двох різних віршів (*Літ. Газета* ч. 57); перший належить Бажанові, другий — Рильському. Трудно пізнати індивідуальний стиль, що? Але є й оригінальніші поезії:

«...Друзі Сталіна — народу кращі друзі.
Таж велика шана й честь для нас,
Що у нашій виборчій окрузі
Депутатом буде Чубар Влас»

І се написав не аби-хто, Г. Масенко.
Доборолась Україна до самого краю...

«Письменник і доярка» Під таким наголовком подає *Літ. Газета* (ч. 57) сентиментальну історію про кандидата до Верховної Ради СССР, письменника Корнійчука і «знатну доярку» колгоспу «Комінтерн» Христю Химченко.

«— Сину мій... Оцеж маю я подати за тебе свій голос, а між люди незнайомі... Скажи по правді, чи був твій батько машиністом у Христинівці?

— Точно був.

— ...Хороший у тебе батько, душевний... Ну, а ти оце зараз письменником працюєш?

— Та от, як бачите, письменником!...

— І за кордоном бував?

— Бував, мамо!

— І сам Сталін справді твої твори похвалив?

Засоромлено знизую плечима драматург:

— Начебто хвалив...

Доярка схвильовано притискує руки до грудей...«

Чи не пригадує се оповідання бл. п. Квітки?

В *Новім Часі* уміщено більшу рецензію на збірку новель нашого співробітника Л. Мосендза. — *Людина Покірна*.

Дорога, журнал молодих приносить довшу статтю О. Штуля, присвячену творчості нашої співробітнички Олени Теліги.

Бібліографія

Проф. Іван Филипчак і о. Роман Лукань ЧСВВ Ц. к. *Окружна Головна Школа в Лаврові 1788/89—1910/11* Історична монографія. На-кладом Редакції *Записок ЧСВВ* Львів 1936 8^о стор 192.

Перед нами монографія про славу колись на далекому західному Підкарпатті „окружну головну школу“ в Лаврові, що в ній вчили отці Василіяни від 1788 р. — аж до самої майже світової війни (1911 року). За 123 роки існування сеї школи вчилися в ній тисячі учнів і учениць; між ними стрічаємо й визначніших наших громадян. До 1848 р. мало було серед учнів активної національної свідомости; не було її тоді здебільша й серед самих виховників. Чисто народний напрямок переміг в сій школі аж при кінці минулого віку.

Автори видрукували багато історичного джерельного матеріалу, не тільки в доповненнях, але і в самому тексті. Гадаємо, що для більшої ясности викладу можна було деякі джерела друкувати не в текст самої праці, тільки в „доповненнях“. Тоді бувби ясніший виклад і плястичніший образ самої школи.

Праця про школу в Лаврові — се цінна розвідка про одно з освітніх наших огнищ, що промінювало довгі роки на цілу Бойківщину й Лемківщину.

Л. Граничка

1) Проф. д-р Іван Огієнко *Сучасна українська літературна мови* Нариси з складні сучасної української літературної мови. Жовква 1935, 16^о стор. 68.

2) Проф. Іван Огієнко *Сучасна українська літературна мова* Мова Максима Рильського. Варшава 1936 стор. 49 8^о.

3) Проф. д-р Євген Грицак *Неологізми в сучасній українській літературній мові* Жовква 1936 стор. 65 16^о.

Всі три розвідки — се цінні праці про нашу сьогочасну літературну мову. Цінні вони тим фактичним матеріалом, що його пильно оба автори зібрали. Та з деякими думками проф. Огієнка ніяк не можемо згодитися.

Ніхто не може поважно брати думки проф. Огієнка про те, що до 1918 р. були в нас аж дві літературні мови (стор. 4 першої розвідки). Ми маємо літературну живу мову не від 1918 р., а вже від 1798 р., себто від Котляревського, пізніше Квітки, Шашкевича і Шевченка. Всі інші наші письменники, хоч жили на сьому або тому березі Збруча, писали тільки одною (а не двома) літературною мовою. Хоч воно дуже при-

манчива справа „внормувати“ нашу „пливку“ літературну мову, як сього домагається проф. Огієнко, та сьогодні ніхто сього не може зробити. Ніхто не може сказати, що тільки такі, а не інші, форми є „літературні“, бо тоді не булоб ані одного письменника, що пише „чистою“ літературною мовою. Ось возьмім найкращого знавця тієї мови Максима Рильського, щого на ньому проф. Огієнко вчить, як має виглядати теперішня літературна мова. І щож бачимо? Навіть Рильський „не дотримує сих правил“, що їх уложив проф. Огієнко. Правда, деколи робить се поет за вимогами ритму, або інших „поетичних свобод“, та дуже часто мусить автор ствердити, що Рильський уживає подвійних форм, нпр.: повинностей і повинностей; хотів і хтів; закінчення давального відм. чоловічого роду на-ові, -еві або-у, -ю; братове, брати і браття; в серці, в серцеві; деї половині і дві арфи; копитів і копит; дерева і деревів; другій і другий; місцевий відм. однини прикметників закінчення: -ім або -ому; закінчення для першої особи множини на-мо або на-м; ітд При займенниках мусить автор признати, що „літературна українська мова не має ще докладно усталених займенникових форм, тому й у Рильського читаємо найрізніші форми: свійого і свого; моєї і мої; всього і всьогі; мойому і моєму“ ітд. Цікаве також ще й те, що і в Рильського видно „вплив західноукраїнської літературної мови“ в деяких формах, і також в словнику. Проф. Огієнко майже на цілій сторінці подає приклади „г а л и ц ь к и х“ слів у перекладі *Пана Тадеуша*, бо саме на аналізі сього твору збудована друга авторова розвідка. Розвідка ся показує нам у виді короткої грамматики мову найкращого нашого стиліста — і в сьому її вартість. Хтож бажавби при допоміж розвідок проф. Огієнка „внормувати“ чи там „усталити“ нашу літературну мову — той бувби подібний до огородняка, що вічно пістригає молоде деревце, бо задумує прикрити його звисим кльошем. Кльош — мертвий, його форма внормована, а деревце росте!

Обі розвідки проф. Огієнка мають заширокю назву, що не відповідає, досить обмеженому, змістові. В першій книжечці маємо „написи з складні“, а в другій характеристику мови Рильського з *Пана Тадеуша*. „Сучасна“ наша літературна мова — сеж не сама складня; се також дещо більше, як те, що потрібне до перекладу Міцкевичевого твору з 1834 року. Книжка про сьогочасну нашу літературну мову — се булаб величезна праця а не брошура на кількадесят сторінок.

Які зміни переходить наша мова в останніх роках, як вона розростається в звязку з розростом нашого життя зокрема, та розвитку техніки й поодиноких наук взагалі, показує нам в ділянці новотворів Д-р Грицак. Автор сам знає, що мусів користуватися здебільш галицькими джерелами, — тому образ його не зовсім повний. Хто хотівби докладніше представити, які новотвори змагаються за місце в нашій сьогочасній літературній мові — той мусівби користуватися джерелами з усіх ділянок нашого життя. Він мусівби переглянути: господарські видання, технічні, лікарські, кінові, спортові, торговельні і всякі інші часописи, де знайшовби багато матеріалу з ділянок мовних новотворів. Зібраний проф. Грицаком матеріал — дуже цікавий; він показує нам, що ніякої живої мови неможна „стабілізувати“ в ділянці неологізмів. Зі зростом життя — росте й мова. А в мові, подібно як і в житті, йде боротьба псмій поодинокими новотворами: повстає багато слів на ті самі нові поняття, з'являються мовні дублети й триплети; хто з них утримується довше в мовному скарбі — се покаже будуччина, що тільки до сильних належить. Слово збудоване згідно з духом нашої мови — ніколи не згине, бо воно пристосоване до життя. Всякіж нездари й неудачники — гинуть в мові, як майові мушки-однорівки.

Ми доглянули в розвідці проф. Грицака такі, мабуть друкарські помилки; на сторінці 47 повинно бути замість „наростками“ — „приростками“ (1 рядок згори), бо так виходить з контексту. Гадаємо, що на 48 стор незручно пише автор про дієслівний наросток — *ча* —, бо немає такого наростка при творенні дієслів. „Співробітничати“ — утворене наростком — *ї* —, можнаб ще говорити про — *а* —, та ніколи про — *ча* —.

Л. Граничка

Д-р Кость Левицький *Українські політики* Сільвети наших давніх послів і політичних діячів. Накладом Видавничої Спільки Діло Львів І частина 1936 стор. 139+(1), II частина 1937 стор. 108+(1).

Перед десятия роками (в 1926-27 рр.) оповістив був автор свою *Історію політичної думки галицьких українців у 1848-1914 рр.*, про яку писав В. Дорошенко своєчасно в київській *Україні* (1927 кн. 24 стор. 137) таке: „Можна було сподіватися від автора... бодай цікавого мемуарного матеріалу від того часу, як розпочав він свою громадську діяльність... Але вийшла в дійсності ні історія в модерному розумінню того слова, ні спомини, а просто сухий прагматичний огляд культурного, економічного та громадського життя галицьких українців, на взір літописний...“ Подібну думку можна висловити й на його „сільвети наших давніх послів і політичних діячів“ з тих самих 1848-1914 рр. Сі „сільвети“, числом 31 у першій та 29 у другій частинах се — не спроби нарисів характеристики й напрямних діяльності колишніх галицько-українських політиків, тільки доривочно зібрані, чи радше переписані з названої вторі давнішої публікації автора, деякі моменти з галицько-українських політичних змагань. Згоджуючися з думкою автора, у вступному слові до першої частини, що „історія діяльності наших давніх послів і політичних діячів мало знана або й зовсім незнана молодшому поколінню“, ми сумніваємося, чи багато довідається останнє з тієї публікації „Української політики“ про діяльність колишніх галицько-українських політиків. Сі „сільвети“ ледви чи допоможуть читачеві виробити бодай приблизно вірний погляд на ролі тих політиків у галицько-українських політичних маганнях. Автор намагається представити нам кожного старого політика в гарному світлі й тому промовчує про деякі факти, нпр. що митрополит Литвинович не мав відваги обстоювати прав нашого народу. В 1866 р., коли треба було представити австрійському урядові наші національні потреби, галицько-українські соймові послі рішили вислати депутацію до Відня під проводом митрополита; останній хоч і признавав пекучу потребу такої поїздки, зволював з нею. Використали се інші чинники і гр. Агенор Голуховський став удруге намісником Галичини. Колиж наші послі вигодовили до центрального уряду памятне письмо *Denk-und Beschwerde-schrift der galizisch-ruthenischen Landtags-Abgeordneten über die Beschlüsse und Vorgänge im galizischen Landtage in der verflossenen sechsjährigen Periode (1861-1866)* і дали до підпису митрополитові, він заявив, що хоч вповні погоджується з змістом сього письма, — йому випадає стояти осторонь всіх партій; тому сам не підписав, тільки поблагословив послів на подвиг за добру справу. В ніяких матеріалах до біографії Литвиновича не знайде д-р К. Левицький potwierдження своїх слів: „Він (себто митр. Литвинович) був свідомим українцем, але в тодішніх обставинах не мав ще за багату організовану свідомість маси українського народу, на якій міг би спирати свої політичні домагання“.

На наголовковому листку II-ої частини автор подає, що се „сільвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 рр.“; але здадує і про моменти з діяльності галицьких політиків перед 1907 р., а саме про „руську трійцю“ в австрійському парламенті 1879 р. (В. Ковальський, І. Наумович і О. Заклинський), та про діяльність І. Белея і В. Нагірного.

При деяких діях, що проявляли діяльність і по 1914 р. наводить автор і моменти з їхньої пізньої політичної праці. З сього приводу очевидно, не можна робити авторові докорів, бо для вірної сільвети діяча слід брати цілість його діяльності. Та при тому автор не все є послідовний. Нпр. нема нічого про діяльність Семена Вітика в часі української влади в Галичині, що є конче для повної характеристики сього політичного діяча, та про що знаємо з цінних спогадів д-ра В. Бірчак а, оповістених у *Вістнику* (1935 р. стор. 253-61, 658-669, 787-797), хоч д-р Кость Левицький згадує і про промову митрополита Андрія Шептицького з приводу закінчення центральними державами миру з Україною, в Палаті Панів австрійської Державної Ради дня 28 лютого 1818 р., в якій то промові пробивався всеукраїнський патріотизм; далі згадує автор про „велику енергію“ д-ра Евгена Петрушевича „у важніших хвилинах на-

ших визвольних змагань", про промову пок. Михайла Петрицького на большевицькому суді в 1921 р., про вивезення д-ра Данила Стахури за "доклад" до російської окупаційної влади в Самборі в 1915 р. в глибокій Росії і про інших.

Вартість обговорених нами нарисів лежить тільки в тих місцях, де розповідається про усні заяви деяких діячів в присутності автора, як прим. розмова старого пок. о. Качали з студентською делегацією. Про промови наших послів у парламенті і в союмі мають змогу історико-дослідники довідатися безпосередньо з стенографічних звітів та з преси.

Микола Андрусак

Федір Дудко — *Дівчата очайдушних днів* Львів 1937 Б-ка Діла ч: 17 стор. 192.

Наш читач є поблажливий на все, що відмальовує революційні часи України. А особливо се відноситься до молоді. Вона шукає в такій лектурі поживи для свого духа, науки, прикладів, дороговказів, зразків, розвіяння сумнівів... Вона просто вхопиться за книжку з таким наголовком. Що вона знайде?

З 9-ти оповідань збірки, 4 цілковито не займаються темою, обіцяною заголовком. Бо дід Яків (*Дід Яків*, зрештою цілком гарне оповідання), не є хіба дівчиною, так само *Біла королева*, що трактує про любов аристократки до таємного хлопця, і *Сестра Людмила* — кохання до черниці — своєю тематикою незв'язані обов'язково з очайдушними днями. Сими новелями просто доштукована збірка до потрібної кількості аркушів. Тому лишаємо їх на боці. Не зупиняємося на новелі *Упир*, бо хоч дія відбувається в революційні часи, але нічим не зв'язана з статтю Гуріски з "пухкими устами", під якою "похотливо дзенькнула пружина" на початку. Остається отже ще 5 новель, трохи більше як половина.

Маємо тут Марусю, що допомагає переховуватися і втекти проти-гетьманським повстанцям, — маємо кубанську козачку, що перестерігає бронепотяг, маємо отаманку Орлицю, маємо доньку свідомого українського графа, Наталку, і другу Наталку, що допомагає закладати динаміт під міст — словом ситуації, що могли би зацікавити. Тимчасом переконаємося, що всі ті особи — то не живі постаті, ні навіть не сільветки, лишень бліді й неокреслені тіні. Навіть в оповіданні *Кумедна панночка*, де можна, здавалося, дати найбільше з усіх драматичного напняття, автор його попросту змазав. Бо спочатку займається еротичними грами обох учасників, *Кумедної панночки* з Карбовським, потім довідуємося в 6-ти рядках, що батька і братів Зіночки забили, а саму Зіночку "звели" супостати, щодо яких автор сподівається, що прийде на них час помсти. Колиж приходить потрібний і довгожданий драматичний момент, де постать отаманки Орлиці могла б нарешті виступити у весь зріст — (напад повстанців на пароплав) — її нема. Її повстанці, є Свирид, є Карбовський — а її нема. Вона "входить легкими кроками" шойно наприкінці новелі, входить у мужеському одязі, згадує злегка про якісь стежі, для того щоб зараз заповісти "збирання квітів на оболонні"!

Автор трохи забогато ввів еротичного елементу — зі шкодою для драматичності і ясності дії. Сей момент доводить його мужеські персонажі до небооснованого (*Вистріл*) або надмірного (*Куб. козачка*) захоплення вчинками своїх героїнок. В новелі *Прожектор* оповідач знаходиться в такій стадії еротичного напняття, що тулиться до Наталки підчас виправи, цілується підчас виправи, а по виправі, що тільки чудом могла вдатися при такому стані його психіки, — теж цілується. На нашу думку, для добра справи чейже доцільніше було післати замість Наталки, того широкоплечого Андрія...

Створюється враження, що тим "за богато" еротизму автор хотів виповнити білі місця недотягнення в логіці будови новелі й описі подій. А що читач не може так — ні сіло ні впало — перейнятися накидуваним йому чуттям (спеціально, коли очікував зовсім чого іншого),

то і не може раптово захопитися тим, що його не пройняло. Тим більше, що і в описі зовнішності своїх героїв, автор не відбігає від традиції: руки „маленькі“, рухи „рвучкі“, брови „чорним шнурочком“, ноги „стрункі“, руки „точені“, тощо.

Назва збірки за голосна на її зміст. Мова автора чиста і „легка“. Що до тої „легкості“, яка шораз більше захоплює наших авторів, а з ними і критиків, маю великі застереження. Один крок і ся легкість вже не легкість, а манера, всі ті „пугкі вуста“, і „солодкі отруї“, і пр.

В кожному разі, ся книжка не є явищем негативним. Могла б бути цілком приємною лектурою, якби автор в заголовку не пообіцяв за багато. Чи се дійсно його вина чи редакції?

Н. Я.

Від Адміністрації

Наших прихильників, передплатників, заступників і кольпортерів вітаємо з Новим 1938 р. і бажаємо веселих свят.

На просьбу передплатників продовжуємо речинець платности знижкової річної передплати Вістника до кінця січня 1938 р.: з краю, Чехословаччини і Австрії 20 зл., з інших країв 25 зл.

Передплата Квартальника на 1938 р. вносить в краю, в Чехії і Австрії зл. 4 платних згори (для передплатників Вістника половину — платних згори), за кордоном та сама передплата, що в краю плюс 1 зл. на порто. Оплата кожної окремої книжки внесе значно дорожше. Научені досвідом мусимо і в 1938 р. здержувати висилку Вістника в краю по двох незаплатених книжках, а Квартальника, новозголошені і закордонні передплатники дістануть в борг лише одну книжку. Всім тим передплатникам Вістника, що користають зі знижок, цілком не можемо давати книжок в борг; тому просимо завчасно прислати передплату.

Пригадуємо нашим заступникам, кольпортерам і прихильникам, що січень — місяць в-ва Вістника і Квартальника Вістника, а тому пропонуємо:

1) Повести широку пропаганду на місцях за поширенням видавництва (приєднати нових передплатників).

2) Налагодити справу систематичної кольпортажі (в своїх повітах і округах).

3) Припильнувати, щоб довжники заплатили належність і стали точними і дійсними передплатниками в 1938 р.

4) Вислані чеки і запрошення до передплати передати всім, хто хотів би стати передплатником.

5) Зробити виставу книжок в-ва Вістника.

6) Наклонити до передплати Вістника, а як ні то бодай передплати Квартальника бувших недбалих передплатників Вістника (і ЛНВ), яким ми стримали висилку книжок.

7) Вивісити афіші і запрошення до передплати в Просвіті, Повітовім Союзі Кооператив, Бесіді і др. українських повітових товариствах на виднім місці.

8) Подати адреси своїх знайомих, читалень Просвіти, Кружків Рідної Школи, бібліотек і інших товариств, на які ми вишлемо запрошення і чеки ПКО.

9) Подбати щоб бібліотеки, вишочичальні, товариства, інституції в Вашім місті набули видання Вістника.

10) Постаратися, щоб місцеві книгарні мали в продажі видання Вістника і Квартальника.

Послаємо нашим заступникам по 1 прим. 1 кн. Вістника за 1938 р. Просимо доручити новоприданим передплатникам, а нам подати докладну адресу, на випадок більшого запотребовання книжок негайно вишлемо.

Просимо висилати належності більшими квотами (в зв'язку з маніпуляційними оплатами. За всяку квоту до 50 зл. платимо по 5 гр. від чека).

Кольпортерів і заступників, що мають 1 кн. 1933 р. X, XII кн. 1936 р. IV, IX, X кн. Вістника 1937 р. просимо прислати.

Не доручені звороти книжок з Волині: Книгарня ім. Т. Шевченка, Луцьк; Вас. Скопюк. Верба пов. Дубно.

Звороти непроданих книжок відсилати пачками, особливо з Волині.

Хто знавби просимо подати адреси таких осіб: Іван Горохівський Козівка Козова; Дм. Васильчук Антошівка пов. Рівне; Яків Старко Угнів; Дмитро Кабатич Ковель; Ярослав Дуб Велтин п. Ярослав; Гнат Прищ Торчин к. Луцька; Володимир Зубенко Ганцевичі; Степан Радович Спас пов. Турка; В. Шпаковский Варковичі; Андрій Волошин кольпортер Львів; Григорій Мавка Чорний Острів Бориничі; Андрій Гузіль Коропуж; Михайло Мартиниць Надрична Богородчани; Іван Калиняк Станиславів; Марія Ковалик Перемишль; Володимир Оренчук Стоянів.

Були випадки недоручення книжок: Д-рові Мих. Микитинові; М'гру В. Бородачеві Чесанів; М'гру О. Омединському Станиславів.

Всіх, кому не доручено книжок, просимо негайно реклямувати в місцевому поштовому уряді, бо інші реклямації не мають вартости.

Викази довжників, яким сртимана висилка книжок, посилаємо нашим заступникам в листах, щоб поургували в них і заохотили до дальшої передплати.

Вп. п. Т. Лата Борислав, Ст. Ніклевич Львів заплатив на Вашеkonto зл. 2.

П. Мигаль Луцьк, одержали 5 зл. Книжки вислали.

М. Греськів Долина, Студ. Вістник у Львові передав на Вашеkonto зл. 3.

Я. Хлипавка Торонто, зл. 10.50 передано Ред. Напередодні у Львові. Студ. Т-во Зарево Берлін, ред. Б. Кравців передав на Вашеkonto зл. 5.25.

А. Аврам і проф. О. Онищук Румунія, одержали по зл. 51.15.

І. Корда-Федорів Харбин, зл. 22.75 одержали, в тім за Укр. Нац. Колюнію зл. 6.20 і Укр. Далеко-Східню Січ зл. 14.55.

Укр. Нац. Обеднання Едмонтон Канада, дол. 3 одержали, в тім зл. 2.50 від Гуртка Укр. Стр. Громади, книжки замовлені вислані.

Укр. Коопер. Калина Вінніпег, зл. 150 одержали, лист, рахунок і замовлені книжки вислали.

З нами розчислилися наші заступники: М'гр. В. Душник Нью-Йорк, за Мар. Білик дол. 2; Мик. Пеленьо дол. 3; Вас. Дармоць дол. 3.50.

Заст. К. Мельник Прага, одержали зл. 41.60, в тім за Укр. Академ. Громаду в Празі зл. 11.50; Чит. публ. бібл. м. Брна зл. 4.40; А. Котюка зл. 2.20; П. Різник Америка; »Цесус» Бельгія; М. Хлипавка Канада; Громада Укр. Емігрантів в Шалеті; І. Журавівський Франція; В. Шпонтан, д-р З. Равичева, д-р І. Кралько, М. Рішко, інж. Н. Гнатюк, інж. М. Кушніренко, інж. І. Сінявський, А. Наріжний, о. Ю. Станинець, всі Чехія — гроші одержали, книжки вислали.

Післані анонси нашим заступникам за кордоном, просимо дати до оголошення в укр. пресі.

Вже по видрукованю їх імен вивірнали належитість за кольпортаж: о. Б. Нарожняк Стрий; Гр. Христинюк Озірна; Мик. Греськів Борщів; Укр.

Академ. Студ. Громада в Празі; За Вістник і Квартальник: М. Блашків Підволочиска; І. Гриник (студ. секц.) Судова-Вишня; Укр. Стр. Громада Едмонтон; Читальня Просвіти Судова-Вишня; Ю. Кульчицький Краків; П. Волошин Озірна; М. Тарасюк Олика.

Просимо всіх заступників і кольпортерів не затримувати довгий час у себе грошей заінкасованих в передплатників і за продаж книжок. В-во має платности, що не терплять проволоки.

Деякі статистичні дані видавництва Вістника і Квартальника Вістника за 1937 р.

На 15 грудня 1937 р. слідує статистичний стан передплатників Вістника: 22.7% учительство високих, середніх і низших шкіл, урядників приватних і державних установ; 18.1% студентів високих і середніх шкіл; 14.2% збірних (колективних) передплатників; 10.5% селян, робітників і ремісників; 8.7% купців і промисловців; 7.5% адвокатів, судів і нотарів; 7.1% інженерів, агрономів і геометрів; 5.2% лікарів; 3.4% священників; 2.6% інших професій.

З всіх передплатників припадає на Галичину 54.2%; Волинь 7.7%; на інших в границях польської держави 15.5%; на заграницю 22.6%.

По кількості передплатників чергуються: воевідства: Львівське, Станиславівське, Тернопільське, Волинське і пр. повіти: львівський, кремянецький, стрийський, скільський, перемиський, рівенський, станиславівський, коломийський, луцький, бережанський, тернопільський, снітинський, дрогобичський, здолбунівський, сокальський, радехівський, рава-руський, бобрецький, богородчанський, дубенський, долинський, бучацький, рогатинський, скалатський, любачівський, ярославський, сяноцький, товмацький, збаражський, золочівський, заліщицький, чортківський, володимир-волинський, жидачівський, Борщівський, брідський, жовківський, яворівський, перемишлянський, добромилський, калуський, самбірський, старо-самбірський, підгаєцький, надвірнянський, мостиський, городок-ягайлонський, зборівський, рудецький, камінка-струмільський, ліський, косівський, ковельський та ин.

Міста і містечка: Львів, Познань, Варшава, Стрий, Вільно, Станиславів, Кремянець, Краків, Коломия, Перемишль, Луцьк, Тернопіль, Снітин, Бережани, Дрогобич, Чортків, Яворів, Товмач, Рогатин, Рівне, Сянок, Журавиця, Дермань, Бібка, Борислав, Бучач, Чесанів, Ходорів, Городок-Ягайлонський, Ярослав, Камінка-Струмільова, Калущ, Сокаль, Люблин, Підгайці, Перемишляни, Радехів, Сосновець, Самбір, Старий-Самбір, Заліщики, Золочів, Збараж, Трускавець, Остріг, Ковель, Богородчани, Берестечко, Олика і др.

За кордоном: Румунія, Чехія, Сп. Держави П. Америки, Канада, Франція, Німеччина, Аргентина, Югославія, Бельгія, Данція, Китай, Італія, Австрія, Англія, УССР.

Кольпортаж Вістника найбільше поширений: Львів, Чернівці, Познань, Вільно, Нью-Йорк, Варшава, Перемишль, Стрий, Саскатун і Торонто — Канада, Дермань, Луцьк, Рівне, Ужгород, Вінніпег — Канада, Югославія, Коломия і др.

(Далі буде)

Нові книжки

Др Р. Цегельський — Фізикальні проблеми останньої доби Львів 1937 стор. 20.

Ів. Мулярчик — Промінь життя поезії 1937 стор. 16 Дітройт Міч.

Ів. Мулярчик — Сміх Праліса 1937 стор. 26 Дітройт Міч.

С. Даушков — Страшна ніч Кремянець Вид. автора 1937 стор. 32.

Учительський Календар на 1938 рік в-во Взаїм. Пом. Укр. Учителства.

Н. Королева — Сон тіні Львів 1938 в-во „Дружина“ стор. 237.

Сявако — Дещо про лікування тварин Б-ка „Рідне Слово“ стор. 31.

Нова сцена суспільні картини у-

кладу *В. Ковальчука* в-во „Дешева Книжка“.

Царі ходять стор. 16. *Радуйся земле* стор. 16.

Е. Жарський — В здоровім тілі здоровий дух Б-ка „Ранок“ Львів 1937 стор. 32.

Большевицька революція в-во „Дешева Книжка“ стор. 32.

Н. Іванчина — Залізні роки Спомини 1914-22 рр. вид. Ів. Тиктор Львів 1937 стор. 132.

В. Мартинець — Забронзовуймо наше минуле Париж 1938 стор. 32.

М. Островерха — Нова імперія Бібль. „Дороги“ Львів 1938 стор. 64.

Надіслані журнали

Рідна Школа ч. 23-24.

Життя і Знання ч. 12.

Кооперативна Республіка ч. 12.

Нова Хата ч. 23-24.

Світ Дитини ч. 12.

Учительське Слово ч. 10.

Назустріч ч. 21-22.

Українське Слово ч. 43.

Українська Книга ч. 9-10.

Жіноча Доля ч. 23-24.

Наша Батьківщина ч. 12.

Проблем ч. 8-12.

Тризуб ч. 43-47.

Відродження ч. 12.

Нива ч. 12.

Технічні Вісти ч. 9.

Літопис Червоної Калини ч. 12.

Народне Здоров'я ч. 12.

Комар ч. 7-48.

Дзвіночок ч. 74.

На Сліді ч. 12.

Самоосвітник ч. 14-15.

Шлях Молоді ч. 21.

Дорога ч. 5.

Католицька Акція ч. 1-3.

Віра й наука ч. 12.

Голос ч. 47.

Напередодні ч. 4.

Неділя ч. 47.

Авангард ч. 13-15.

Zaczyn nr. 42-50.

Myśl Narodowa nr. 41-53.

Myśl Polska nr. 21-24.

Zet nr. 6-8.

Merkuryusz Polski nr. 41-48.

Przegląd Współczesny nr. 11-12.

Prosto z mostu nr. 49-56.

Młoda Polska nr. 3-4.

Biuletyn Polsko-Ukraiński nr. 39-48.

Tęcza nr. 11-12.

Polityka nr. 8.

Oriens nr. 11-12.

Freude und Arbeit, offizielles Organ des „Internationalen Zentralbüros Freude und Arbeit“ Berlin Heft 11.

Auslandsdeutsche Volksforschung Stuttgart 1 B. 4 Heft.

отам. Тютюнник:

Спогади з великої доби

ц. 1.50 зл.

Кооперативна торгівля шкільного й канцелярійного приладдя

Союзний Базар

Львів, вул. Руська ч. 20

тел. 223-08.

порукає по найдешевших цінах:

вічні пера, зшитки, листи, чорнила, торговельні книги та пр.

Вашу будучність найкраще і найпевніше забезпечить

„КАРПАТІЯ”

Товариство взаїмних обезпечень на життя у Львові,

Ринок ч. 38

ч. тел. 258-43.

„ГОМІН КРАЮ”

давніше Басейну

Інформаційно-суспільний двотижневик для українських
працюючих мас.

АДРЕСА: Дрогобич, вул. Пілсудського, „Народний Дім“ ч. скр. 39

Річна передплата 3*50.

„Народна Торговля”

бажає

Веселих Свят

і просить закупити на свята в її складах:

МУКУ, ЦУКОР, МІД, МАК, ОРІХИ, РОДЗИНКИ,
МІГДАЛИ, ГВОЗДИКИ, КАВУ, — ЧАЙ, — ВИНА.

СПОЖИВАЙТЕ

НАБІЛІ ВИРОБИ

тільки

МАСЛОСОЮЗУ

Ви всі знаєте, що вудження зі склепів

„Центросоюзу”

найкраща.

Львівська державна
академічна бібліотека

4280

ГОЛОС

найкращий суспільно-громадський тижневик молодого українства

Передплата в краю в Чехії, Австрії й Румунії — річна — 5.50 зл., піврічна — 3 зл., чвертьрічна — 1.60 зл. В інших країнах — річна 2 ам. дол., піврічна — 1 ам. дол.

Адреса Голос, Львів Міцкевича 11. І.

Число розрах. переказів 249 (Львів 1).

А В А Н Г А Р Д

Розмотує і перетинає гордієві вузли в комплексі проблем нашого **суспільно-політичного життя**

Помагає розбудові світогляду основоного на життєвих конечностях нації.

Адреса: КОЛОМИЯ вул. Беднарська 9а. Число розрах. переказ. 17.

Передплата: річна 6 зол., півріч. 3'50 зол.

Н О В И Й Ч А С

Має постійні відділи: 1) «РУХАНКА Й СПОРТ», 2) «МЕДИЦИНА Й ЗДОРОВЛЯ», «ЛОВЕЦТВО» і щотижневий 3) «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДОДАТОК».

Місячна передплата „Нового Часу“ — разом з додатком „ІСТОРИЧНОЇ БІБЛОТЕКИ“ — 3 зл. 40 гр.

Закордоном (чвертьрічно): Австрія: 10 шіл. 50 гр.; Чехо-словачина й Закарпаття: 65 ч. корон; Франція: 85 фр; у всіх других країнах: 20 зл. Поштові конта: П. К. О. Львів: 501.505; Прага (Ч. С. Р.): 78.726; Відень: Е. 124.812.

Париж: с. с. 180.066.

„НОВИЙ ЧАС“ Львів, вул. Косцюшка, ч. 1. а.

Купуйте актуальну книжку

„Свято Державности“

(„За героїчний театр“, Прага 1936)

У книжці знайдете м. ин.: програмову статтю пані Геркей-Русової і вибір з найкращих творів нашого письменства в минулому.

Ціна 1 зл. — Замовляти в українських книгарнях.

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ

Деревляне будівництво і різьба

коштує 3.50 зл., з пересилкою 4.— зл.

Огляд нашого будівництва, цікаві ілюстрації деревної різьби та хатньої обстанови, розкішно ілюстроване видання.

МАСОВА ОЩАДНИС

III
112531

1938 Р. 6 кн. 1

через

ПРОМ-БАНК

ЛЬВІВ, ГРОДЗЬЦЬКИХ 1. І. п.

РОЗБУДУЄ РІДНИЙ ПРОМИСЛ!

Книгозбірня Вістника

ч. 1	М. Острроверха:	МУСОПІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	М. Макивель:	ВОПОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	М. Антонович:	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	Р. Ёндик:	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	Д. Варнак:	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	Л. Мосендз:	ШТАЙН	ц. зл. 1'50
ч. 7	Д. Варнак:	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	В. Темляк:	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1'50
ч. 9	Д. Донцов:	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	Д. Варнак	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 11	Д. Донцов:	ДУРМАН СОЦІАЛІЗМУ	ц. зл. 1'50
ч. 12	М. Антонович:	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1'50
ч. 13	В. Темляк:	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	Р. Керч	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1'50
ч. 15	Богдан Горочич:	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 16	Ю. Тютюнник:	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1.50

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Av. А. Нью-Йорк.**

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Друк. Медичкий-Тиктор, Львів, Бляхарська 9.

Видав: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.